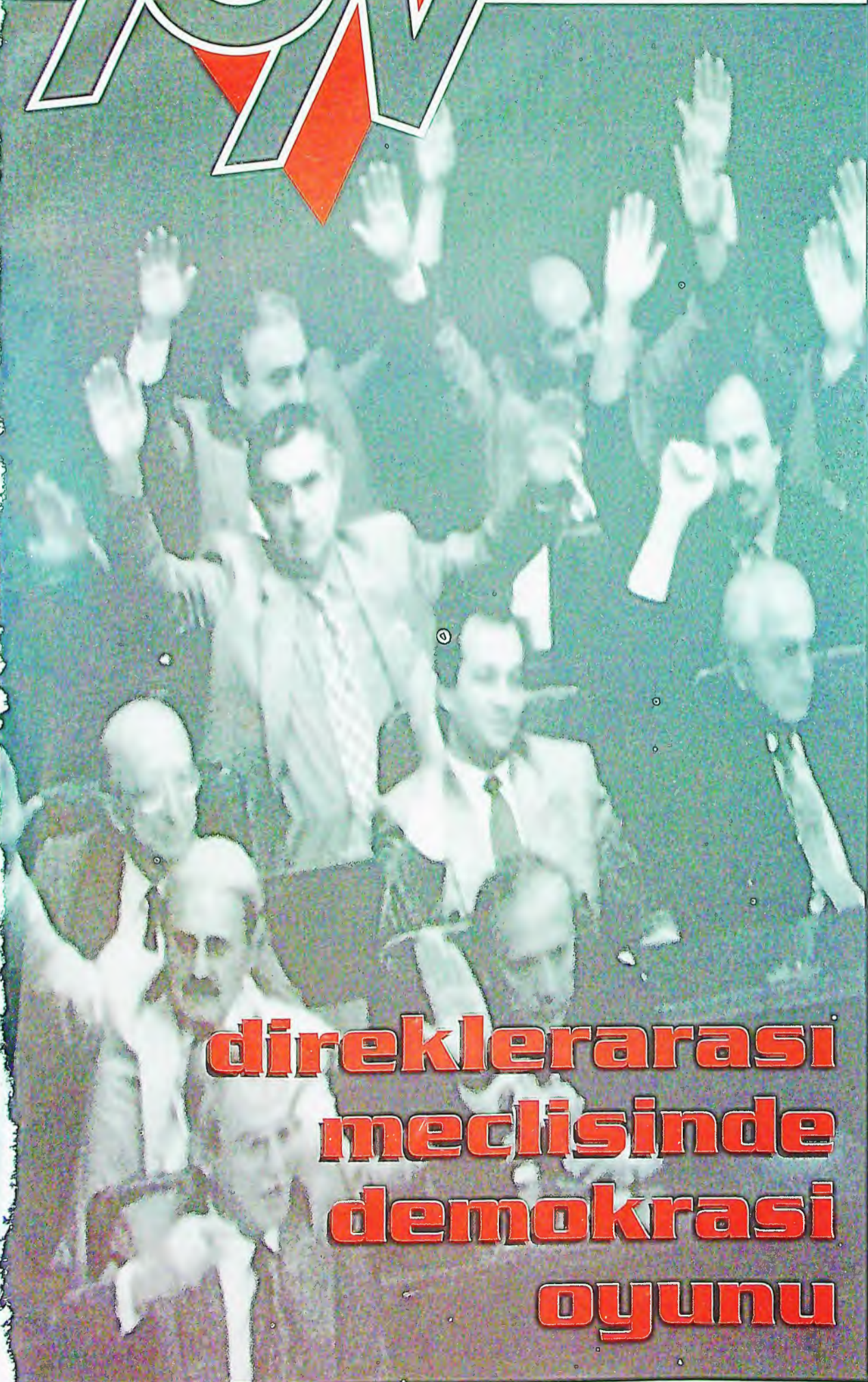

Sınıf Hareketinde YON

sayı: 4 yıl: 1
ağustos-eylül '95

50.000 TL (KDV dahil)

**direklerarası
meclisinde
demokrasi
oyunu**

Anayasa ve Kapitalist Devlet
Güncel gelişmeler, tarihsel eğilimler...
(Sf. 3)

Kamu Sözleşmeleri ve Türk-İş
Ücret çatışması değil, sınıf çatışması!
(Sf. 4)

Eğitim-Sen'de "Seçim Kongresi"
Eğitim-Sen'de kongre ve Devrimci Öğretmen
(Sf. 6)

DİSK'te "yola devam"
Genel Kurul'un iptal edilmesi
sürecindeki gelişmeler
(Sf. 4)

Tüm Haber-Sen
Haberleşme çalışanlarının
sendikal deneyimleri
(Sf. 18-19)

**Devlet,
"Yeniden Yapılanma" ve Sol**
Türkiye'de "rejim ve devlet"
tartışmaları içinde sol
(Sf. 8-9)

Ankara'dan Sonra
Kamu çalışanları Haziran'da muhataplarını
gerçekten bulamamış mıydı?
(Sf. 20-21)

Brezilya:"Yeni Sendikacılık"
(Sf. 22-23)

DOSYA

Siyasal İslam ve İşçiler
Siyasal İslamın kolektif sınıf kimliğine
etkileri
(Sf. 10-11)

Şeriat ve Emekçiler
Sınıf çelişkisinin İslamdaki yeri
(Sf. 12-13)

**Müslüman Kardeşler ve
İşçi Hareketi**
İşçilere karşı işveren ve devletle
işbirliği
(Sf. 14-15)

İran'da İşçi Şuraları
Şuraların kuruluşu ve tasfiyesi
(Sf. 13)

**Hak-İş ve İslami
Korporatizm**
Hristiyan sendikacılığından ilham
alınca
(Sf. 16-17)

direklerarası meclisinde demokrasi oyunu

nularını oluşturuyor. Yapılmayan değişikliklerin başında MGK'nin çıkardığı yasa, yönetmelik, genelge vb. düzenlemeler hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla dava açmayı yasaklayan "geçici" 15. Madde geliyor. Yapılır gibi yapılan değişiklik ise kamu çalışanlarına "Sendika Hakkı"nın tanınması.

İşçilerin, kadınların, gençlerin, öğretmen üyelerinin, mühendislerin düzen partilerine katılmalarına izin veren bu değişiklikler gerçek hayatta bir tek gereksinimi karşılamaya yöneliyor: toplumdaki düzen dışına çıkma eğilimlerinin frenlenmesi. Toplumun ezilen katmanlarını ve aydınları düzenin siyasal aygıtlarından dışlama politikası artık iflas etti. Ezilenler ve aydınlar artık, kendilerine düzen-İçİ siyaset kanallarının kapalı tutulmasını politik etkinliğe yönelmek açısından engel saymayan bir siyasallaşma eğilimine giriyorlar. Düzenin merkez-dışındaki partileri bu yasakları çoktandır kale almıyorlar. Bu durumda, söz konusu yasaklar esas olarak merkezdeki partilerin ayakbağları haline geliyor. Dolayısıyla, merkez partileri ezilenler ve aydınlar arasındaki merkezden uzaklaşma eğilimlerin gelişmesi karşısındaki çaresizliğine Anayasa'da çare arıyor. Ama böyle bir çare yok. Çünkü bu kesimler yalnızca "mevzuat uygun olmadığından" merkez partilerinden uzaklaşmıyorlar.

Bu değişiklikler aynı zamanda düzen partilerinin hareket alanını genişleterek temsili mekanizmaları uğradığı değer kaybını gidermeyi de hedefliyordu. Değişikliklerin gündeme getirilmesinde bile bu kaygıyı öne çıkaran bir üslup egemendi. Gerek değişikliğin kapsamı, gerekse de bunun üzerinden burjuva kalemşörlerin koparttığı fırtınadan anlaşılacak tek şey, Anayasa değişikliği ile sistemin meşruiyet mekanizmalarına yeni bir yüz vermeye çalışıldığıydı. "Anlaştılar", "Anayasa değişikliği meclis gündeminde" gibi manşetler ve TV programlarının topluma vermeye çalıştığı ana mesaj, parlamenter partilerin ve Meclis'in siyasal sürecin omurgası rolünü "yeniden üstlendiği" imajının yaratılmasıydı. Şişirilmiş bir Anayasa değişikliği paketi ile, seçilenlerin iktidar olduğu, devlet rejimini yeniden yapılandırma gücüne sahip olduğu kanıtlanmaya çalışılıyordu. Ancak beyhude bir çaba oldu bu. İşe girilmez girişilmez Meclis'in hal-i pür melali ortaya çıkmıştı.

Daha geçici 15.Madde'nin değiştirilmesi gündeme geldiğinde "kulaklar düştü".

Faşizmin Dokunulmazlığı

Kamuoyunda bu madde genellikle darbecilerin yargılanmasını önleyen koruyucu hükümleriyle biliniyor. Oysa Madde yalnızca darbecileri korumuyor, darbecilerin yaptıkları tüm yasa, tüzük ve yönetmelikler bu maddenin koruması altında.

Bu maddeye göre, MGK'nin çıkardığı yasa, tüzük ve yönetmelikler Anayasaya aykırılık iddiasıyla dava edilemiyor, kaldırılamıyor. MGK'nin üç yıl içerisinde gerçekleştirdiği düzenleme ise, Cumhuriyet tarihinin en büyük mevzuat oluşturma eylemi. Yasaların ve mevzuatın yarısından çoğu (emekçileri ilgilendirenlerin tamamı) bu dönemde cuntacıların elinden geçti. Ve bu düzenlemelerin hepsi Anayasanın "temel haklar" bölümüyle çelişki içinde. Anayasal yargıya açılmaları halinde, hele de bir kitle hareketinin hedefi olurlarsa ayakta kalabilme şansları yok. Kısacası geçici 15.Madde, gerçekte yürürlükteki anti-demokratik kurum ve kuralların hukuki kilidi.

Bu kilidin açılmasıyla, ortaya çıkacak olan mevzuat boşluğu, siyasal-toplumsal yaşamda ciddi bir canlanmanın yaşanmasını ve rejime emekçilerle egemenler arasındaki güncel güç dengelerine bağlı olarak yeniden işleyiş kazandırılmasını

zorlayacaktır. Demokratik hak ve özgürlükler toplumun gündemine bu kez gerçekten ve 12 Eylül ipoteği olmaksızın gelebilecekti. Yani iş ciddiye binebilecekti. Sözde temsili kurumlar, parlamento, parlamenter partiler dayandıkları toplumsal programlar ve güçler, aldıkları tavırlar ve yürüttükleri tartışmalarla birinci dereceden politik sorumluluk altına girebileceklerdi.

Oysa düzen partilerinin "demokratikleşme" gibi bir kaygısı yoktu ki. Onlara hayat veren, faşizmin bizzat kendisiydi zaten. Hak ve özgürlükleri ellerinden alınmış ezilen yığınları patronaj (himaye) ilişkileriyle düzene bağımlı kılma olanakları düzen partilerinin kitleler içerisindeki politik varlıklarının temeliydi. Ezilenlerin demokratik hak ve özgürlüklerindeki her genişleme, patronaj ilişkilerinin, dolaşısıyla da düzen partilerinin toplumsal varlık temelini daralması anlamına gelecekti.

Bu nedenle düzen partileri 12 Eylül anayasasının emekçi karşıtı özünü ve temel oluşturduğu emekçi düşmanı uygulamaları sürdürmekle de kalmadılar. Emekçi sınıf hareketinin yarattığı Anayasal boşlukları da 12 Eylülcülerini aratmayan bir emekçi düşmanlığıyla doldurmaya yöneldiler. İkinci tur görüşmelerde diğer maddelerin görüşülmesinde düzen partileri arasında hiç bir sorunu çıkmazken kamu çalışanlarına grevli toplu sözleşmeli sendika hakkı gündeme gelince ortaklık karıştı. Meclis emekçilere karşı ayaklandı. Kime verildiği belli olmayan, grevsiz ve toplu sözleşmesiz bir sendika hakkına zor ikna oldu. Sanıldığı gibi değişiklik kamu çalışanlarının mevcut sendikal hareketini anayasal güvence altına almıyordu. Aksine, daha sonra yasayla düzenlenecek bir kamu görevlisi statüsünün sendikalaşma hakkına sahip olmasından söz ediliyordu. Dolayısıyla, meclis, kamu çalışanlarının sendikal hareketine karşı geliştirilecek yeni bir saldırı stratejisinin Anayasal dayanağını oluşturuyordu. Kamu çalışanları sendikalarının eskaza yasal düzenlemeyle ayakta kalabilmesini halinde bu kez toplu sözleşme yapabilmelerini önlemek için gereken Anayasal tedbir de ihmal edilmedi. Sendikal yasakları ayrıntılı bir biçimde Anayasa'ya geçiren 12 Eylül faşizminin unuttuğu yasaklar, bu kez "sivil"ler tarafından tamamlanmış oldu.

Faşizmin Yedeğindeki Şeriat

Değişikliklerin incir çekirdeğini doldurmadığı daha işin başında ortaya çıkınca, Meclis, Anayasa değişikliği için gereken sayıları toplayacak motivasyonunu da yitirdi. Oyun, ortaya çıkan boşluğu değerlendiren RP,

Yaz boyunca ülke gündemini kaplayan Anayasa ve demokratikleşme tartışmaları şaşkıncı tutarsızlıklarla doluydu. Hedef tahtasındaki 12 Eylül Anayasası olduğu söyleniyordu ama "askerlere de zarar verilmemeliydi"; bir tarafta ülke tarihinde ilk kez "siviller" anayasayı "demokratikleştirdi", öbür tarafta MHP'lişerek "sivilleşmiş" Özel Tim koca bir il merkezini yaktı-yıktı; "sivilleşiyorduk" ya, "resmi" Başbakan Yardımcısı, İstanbul'un "sivil" Emniyet Müdüründen fırçayı yiyince soluğu polis cenazelerinde aldı; Anayasa değişikliklerinin ardından "Bravo Meclise", "Sivil Anayasa" diye koca koca manşetler çeken "büyük" basının başyazarları da içinde olmak üzere yazarlarının aynı gün yayınlanan yazılarındaki en iyimser yaklaşım "hiç yoktan iyidir" biçimindeydi.

Koalisyondaki varlığını "demokratikleşme paketi"nin çıkarılmasıyla açıklayan sosyal demokrat "ortak", durumu öğretici bir tarzda ortaya koydu: "Misafir umduğunu değil bulduğunu yer."

Anayasa'da Değişen Ne?

"Demokratikleşme"yi umanlar emekçiler ve ezilenler olduğuna göre, emekçi halk bu ülkede "misafir"di. "Emekçiler bu ülkede misafir midir, ev sahibi midir" tartışması bir yana da, bize yedirdikleri neydi?

"Demokratikleşme" değildi, bu kesin. Çünkü yapılan değişikliklerin ne Kürt sorununun, ne emekçilerin-ezilenlerin hak ve özgürlük istemlerinin, ne de gerici hareketlerin yükselişi sorununun gidışatını etkilemeyeceği ortada. Oysa, Türkiye'deki "demokrasi sorunu" soyut-hukuki bir sorun değil, somut-gündelik bir sorun ve kilit konuları bunlar.

Hepsi sadece bir gün süren şatafatlı "demokrasi şöleni"nin üzerindeki makyaj malzemesi temizlendiğinde ortaya çıkan tablo gerçekte olanın olduğunu anlamayı kolaylaştırıyor. İlk ipucu değiştirilen ve değiştirilmeyen maddelerde.

Anayasasının derneklerin ve sendikaların siyaset yapmasını yasaklayan maddelerinin değiştirilmesi; seçmen yaşının 18'e indirilmesi, yurtdışında bulunan yurttaşlara oy kullanabilme olanağının sağlanması; Öğretim üyelerinin siyaset yapma yaşının kaldırılması, partilere üye olma yaşının 18'e indirilmesi, partilerin kadın/gençlik kolu kurmalarına izin verilmesi; meslek kuruluşlarına siyaset yapma yaşının kaldırılması; kooperatiflerin siyaset yapma yaşının kaldırılması; milletvekili transferi yaşının kaldırılması yapılan değişikliklerin ana ko-

Meclis'in kilitlemesini kendi gücü olarak sunup "demokratikleşme oyunu"ndan parsa toplamaya kalkınca, sürdürülebilir hale geldi.

RP'nin bir anda "şeriat tehlikesi"ni gündemin orta yerine oturtması ve demokrasi sorununu ikinci plana itmesi, Siyasal İslamın toplumsal çatışmayı düzen-ici kanallara aktarma yeteneğini gösteriyordu. Başbakan'ın değişiklik sonrasında "galibin millet, mağlubun Refah Partisi" olduğu şeklindeki açıklaması aslında bir teşekkür konuşmasıydı. Laik şeriatçı çelişkisi bir kez daha hatırlatılarak "laikler"in "şeriatçılar"ı bozguna uğrattığı ifade edildi. Oysa sorunun geldiği aşamada gündemde böyle bir sorun kalmamıştı. Herkes çok iyi bilmekteydi ki, RP dışındaki partiler içinde RP'liler gibi düşünenler çok fazlaydı. Anayasa değişikliğinin ikinci kez yeniden görüşülmeye başlanmasıyla birlikte laiklik sorunu geçici olarak dondurulmuş ve bu sayede Çiller "modern/laik" Türkiye Cumhuriyeti'nin meşru temsilcisi olarak öne çıkmıştı!

Burada dikkat çekici olan, düzenin, merkez partilerini şeriatçı Refah'la yedeklemekte oluşuydu. Refah, emekçilerin demokratik hak ve özgürlükleri ile ilgili tartışmalarda "geleneksel sağ"ın bir parçası olarak davranıyor ve faşizan bir yaklaşımın militan savunuculuğunu yapıyordu. Buna karşılık, merkez partilerinin güçleri dağılma eğilimine girdiğinde öne çıkan siyasal aktör de Refah oluyordu. Refah, bu inisiyatifi her yakaladığında mevcut egemenlik ilişkilerine ve devletin temel konulardaki yönelimlerine riayetkar yüzünü öne çıkarıyordu.

Şimdi Avrupa Ne Deyecek?

Gerçekte bütün bu cevvaliyetin, Avrupa Birliği sorunundan ve imzalanan uluslararası sözleşmelerden kaynaklandığını biliyoruz. Türkiye, "Gümrük Birliği sürecinin başlamasına" (aslında başlangıçlı 15 yılı geçti!) az bir zaman kala Batı'nın dayattığı bir takım hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmek zorundaydı. Çiller'in ilk tur görüşmelerde ortak değişiklik önermelerinin reddedilmesi karşısında olağanüstü hiddetlenip büyük efor harcaması boşuna değildi.

Ortaya çıkan sonuç ise sanılanın aksine "Avrupa'nın en azından "anlayışla karşılayacağı" nitelikte. Yapılan düzenlemeler AB'nin üyesi olarak katılımı gereken zorunlu organlara asgari düzeyde katılımı sağlayacak temel öğeleri içeriyor. Bu durumda olan demokrasiyi Yeni Dünya Düzeni'nden ve Avrupa'dan bekleyenlere oluyor elbette.

Sonuç

Anayasa üzerindeki değişikliklerin düzen tarafından bile fazla ciddiye alınmadığı, değişikliğin daha ikinci gününden itibaren hiçbir şey olmamış gibi davranılmasından belli oluyor. Bunun anlamı ise çok açık : Sistemin yönetmekten ileri gelen ciddi bir sıkıntısı yok. Toplumsal meşruiyet sorunu ise şu an için yönetmeye engel değil. Zira böylesi bir krizden kendisine bir alternatif çıkmayacağı aksine kendi almaşıklarını çoğaltması için iyi bir zemin olduğu ortada. Bir yanda kimse nefes alamazken o kendi düzenlemelerini biraz zorlanarak da olsa gerçekleştiriyor.

İktidar sorununun olmadığı toplumsal bir kriz ortamında bir yandan toplumu topyekün gericileştirilmeye çalışılırken, diğer yanda "iller yasası"ni gündeme getirerek ve en önemlisi, bir genelgeyle MGK'nın etki alanını genişleterek devlet işleyişi ezilenlere karşı uzun ve kapsamlı bir savaşa hazırlanmaya çalışılıyor. Buna göre, "Kriz Yönetimi" adı altında MGK'ya bağlı yönetim merkezleri oluşturularak kriz anlarında (bu işleyiş Gaziosmanpaşa olaylarında ve Yunanistan'la yaşanan son Ege krizinde denenmiş!) devreye sokulacak.

Kurt puslu havayı sever. Bir yandan 2.Cumhuriyet-Sivil Cumhuriyet lafazanlıkları yapıladursun, gerçek gücü elinde bulunduranlar, kendi Cumhuriyetlerini kurmaya devam ediyor.

Söylemeye gerek yok ki, demokratikleşme başta olmak üzere, ülkenin daha yaşanılır hale getirilmesi, emekçilerin hak ve özgürlük mücadelesini bağımsız bir siyasal/toplumsal taraf haline gelerek ifade etmesine bağlı. Emekçilerin kendi hakları için verecekleri mücadeleyle toplumun genel çıkarları için verecekleri mücadele arasındaki açığı her zamankinden daha dar.

Son dönemde Türkiye gündemini uzunca bir süre işgal eden Anayasa değişikliklerinin anlamını kavrayabilmek için, kapitalist devletin Anayasa ile olan ilişkilerini ve devletin toplum karşısındaki konumunu anlamak gerekiyor.

Modern devletler burjuvazinin toplumsal egemenliğini siyasal ve hukuksal egemenliğiyle tamamlama mücadelesi sonucu ortaya çıktı. Burjuva sınıfı, varlığını geliştirmek için gereksindiği "haklar"ı garantilemek istiyordu. Bu, siyasal egemenliğin örgütlenmesinde yapısal bir dönüşüm, yani devrimi gerektiriyordu. Devrim ise, devrimci sınıfın kendi öz çıkarını toplumun bütününün çıkarı olarak ifade edebilmesiyle mümkündür. Burjuvazi bunu Anayasacılık hareketleriyle gerçekleştirdi.

Burjuvazi, Anayasa ile "devlet"in hukuksal statüsünü belirlerken, onu, ayrıcalıklı kişi, grup ve kastların üzerinde, gücünü "yurttaşlar"dan alan "üstün güç" olarak tanımlıyordu. Böylece, siyasal iktidarın örgütlenmesinde, eski egemen sınıfa göre daha avantajlı bir konum yakalıyordu. Devlet erkinin sınırları "doğal haklar" belirliyordu.

Doğal haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik, baskıya karşı direnme hakları olarak sayılıyordu. Burjuvazinin ekonomik etkinliğini sürdürebilmesi için ticari ve sınai özgürlüğe, mal edinme hakkına, kendi sınıfsal çıkarlarına karşı girişilecek saldırılara karşı direnme hakkına gereksinimi vardı.

Kapitalizmin liberal dönemi olarak adlandırılan 19.yy'ın sonlarında devletin rolü, "gece bekçisi devlet" kavramıyla sınırlandı. Bu dönemde devlet "bütünsel kapitalist" rolünü sürdürmekle birlikte, ekonomik alanda sınırlı bir düzenleyicilikle yetindi.

1929 Büyük bunalımı ve gelişen işçi sınıfı hareketlerinden doğan sorunlar kamu girişimleri ve harcamaları yoluyla aşmaya yöneldi. Emekçi taleplerinin kamu hizmetleri ve sosyal güvenlik ağının genişletilmesi yoluyla dengelenmesi de bu kapsamdaydı. Bu politika, ABD'de "New Deal" (Yeni Düzen) adı verilen bir dizi kurumsal düzenlemeyle uygulamaya sokuldu. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Federal Almanya, Japonya, İtalya ve Fransa'da gerçekleştirilen Anayasal düzenlemeler, "Batı" kampını, bu politika doğrultusunda eş biçimli yapılaraya yöneltiyordu.

1980'li yıllardan itibaren dünyayı kaplayan "yeni sağ" dalga ise "ulusal egemenliği" ve "sosyal devlet"i yerin dibine batırıyor. "Globalleşme" ve "devletin ekonomiden elini çekmesi" bu dönemin ana sloganları. "Globalleşme"yle kastedilen 'egemen-devlet'in yerini 'üye-devlet'in alması; "devletin ekonomiden elini çekmesi"yle kastedilen ise 'sosyal devlet'in yerini 'teknik-devlet'in alması. Bu ise, devletlerin temel kurumsal yapılarının sermayenin yeniden üretimi açısından "zorunlu" sayılan yeni bir düzene "vahşi kapitalizme" uydurulması demek. Değişiklik esas olarak devletlerin uluslararası statüsü ve kamusal alanın tanımına ilişkin.

Mali sermayenin kazandığı küresel akışkanlık ulusal bağımsızlık hareketlerinin damgasını taşıyan ulusal-egemen devleti değersizleştiriyor ve ayak bağı haline getiriyor.

Meta biçimini kazandırılmayan her şey değersiz. Kar oranlarının düşme eğilimi karşısında, emek-yoğun üretim alanlarının kapitalist ekonomiyeye dahil edilmesi isteniyor. En yaygın emek-yoğun üretim (eğitim, sağlık, haberleşme, enerji vb.) ise kamu hizmetleri. Kamu hizmetlerinin özelleştirilmesiyle sermayenin kar oranı yüksek yatırım alanları genişlemiş olacak. Böylece temel hizmetler kamusal alanın dışına çıkarılacak. Bu ise kamusal alanın zor aygıtına (polis, ordu, mahkemeler, infaz kurumları) indirgenmesi anlamına geliyor.

Bu daralmanın sonucu 19.yüzyıl sonunda olduğu gibi "gece bekçisi-devlet" değil, "polis devleti".

"Ulus-devlet" ve "sosyal-devlet" in yeni bir yapı içinde çözüldüğü, tek bir strateji çerçevesinde gerçekleştiriliyor. Bu stratejinin kuruluşunda tanıdık bir kavram belirleyici rolde: "terörizm". Böylece "iç tehdit" e göre kurulmuş bir meşruiyet anlayışı, "toplumun ulusal bir birlik olarak genel ve ortak çıkarlara sahip olduğu, devletin bu genel ve ortak çıkarı temsil ettiği" varsayımına dayanan meşruiyet anlayışının yerine geçiyor. "Terörizm" kavramı, uluslararası ilişkilere verilen yeni düzende de etkili bir kavram. "Uluslararası terörizm" tehdidi, "komünizm tehdidi" kavramından farklı olarak bir "uluslararası toplum" u varsayıyor ve "uluslararası terörizm", "uluslararası toplum" için bir "iç tehdit" olarak gündeme geliyor. Ulusal devletlerin "uluslararası toplum" a entegrasyonu sürecinin örgütlenmesinde bu "iç tehdit" başta gelen bir yer tutuyor.

Bu "İç Güvenlik Doktrini" ulus-devleti ve sosyal-devleti çözüdüren sürecin belirleyici çerçevesini oluşturuyor.

Maastrich Anlaşması, Paris şartı, AGİK sözleşmesi... Yeni Dünya Düzeni'nde devlet rejimlerinin genel ortak çerçevesi bu dökümanlarla belirleniyor. Türkiye'deki son Anayasa değişikliği hareketi de iç hukukun bu ortak çerçeveye uygun hale getirilmesi amacını taşıyordu. Toplumsal muhalefet hareketlerinden yalnızca ikisi uluslararası ilişkilerden kaynaklanan bu zorlamaya temas edebiliyordu: Kürt Hareketi ve Kamu Çalışanları Hareketi... Ve "demokratikleşme" oyununun bozulduğu yer de buradaydı. Değişikliklerin, toplumdaki demokratikleşme isteminin kendisini somut biçimde açığa vurduğu (başçı-demokratik bir çözümün koşullarının oluşturulması ve çalışma yaşamının demokratikleştirilmesi) bu iki alandaki istemlere kıyasından kenarından bile dokunmadığı Kürtlerin ve kamu çalışanlarının kitlesel eylemleriyle gizlenemez gerçekler olarak açığa çıktı.

Anayasa değişikliklerinin 12 Eylülün faşist kurum ve kurallarını yaşatmak dışında bir işlevi yoktu. Çünkü bu ülkede Yeni Dünya Düzeninin bir "öz evladı" varsa o da 12 Eylül hukukuydu. 12 Eylül Anayasasının değişen koşullara uyarlanması ve temel mantığının sürdürülmesi gerekiyordu. Düzen partilerine daha geniş bir hareket alanı açan düzenlemeler bu gereksinimden kaynaklanıyordu.

**anayasa
ve
kapitalist
devlet**

Tankut Soykan

DISK'te yola devam

Son bir-iki ay içinde DISK'in bir olağanüstü genel kurula gideceği haberleri sendikal kamuoyunda ve basında epeyce yankılandı. Geline son noktada, olağanüstü genel kurul fikrinden vazgeçildiği açıklandı. Bu tartışmalar sırasında DISK yeniden masaya yatırıldı ve DISK hakkında pekçok değerlendirme ortaya kondu. Ancak bu değerlendirmelerin pek çoğu eksik bilgilere dayandığından, spekülasyonun ötesine geçemedi.

DISK'in yeniden sendikal faaliyete başladığı 1992'den sonra DISK bünyesinde, yeni döneme ilişkin sendikal politikaların belirlenmesi için farklı düşünceler ortaya kondu, strateji önerileri tartışıldı. Bu dönemde DISK içindeki devrimci demokratlar görüşlerini ve politika önerilerini toplantılarda ve kamuoyu önünde yazılı olarak ortaya koydular. Ancak ortak bir DISK programı üretilmedi ve her sendika kendi bildiği yoldan ilerledi; buna rağmen farklı örgütlenme politikalarıyla da olsa, belli işkollarında örgütsel bir temel oluşturuldu.

Bu dönemde, DISK adı ile birlikte gündeme gelen "çağdaş sendikacılık" tartışmaları gibi etmenler sonucu kamuoyunda DISK'e yönelik farklı izlenimler oluştu; deyim yerindeyse DISK'in kimliği bulanıklaştı. Bununla birlikte örgütlenme çalışmalarında "üye yazım prosedürü"nü önne çıkması ve DISK'e gelen üyelerin büyük bir çoğunluğunun DISK'li olma bilinci kazanamaması, DISK'in örgütsel niteliğini de olumsuz etkiledi.

1994 Ağustos'undaki DISK 9. Genel Kurulu bu ortamda yapıldı. Bu genel kurulda politikalar, perspektifler yeterince tartışılmadı; 9. Genel Kurul bir sen-ben kavgasına dönüştü ve birbirlerine kızanlar tepkilerini genel kurula yönelterek genel kurulu terke yöneltiler. Bu koşullarda politikası ve programıyla net bir tavır içinde olan devrimci-demokrat delegeler, sosyal demokrat delegelerin bir bölümüyle birlikte, kayyıma bırakılmak istenen DISK'i sahiplendi ve DISK'in yönetiminde temsil edilme hakkı kazandı.

Elbette sendikaların yeterli bir biçimde temsil edilmediği bir DISK yönetimi istenen bir sonuç değildi, ama bunun sorumluluğu, bu olumsuz koşullarda DISK bayrağını devralma kararlılığını gösterenlere değil, genel kurulu

terkedenlere aitti. Bu noktada, DISK yönetimine seçilen devrimci demokratların "kütlesiz sendikalardan" geldiği, bu nedenle DISK'i temsil edemeyeceği iddiaları pek çok politik kesim tarafından dile getirildi; ancak bu iddiaların pratik ifadesi, politikalarıyla DISK'i yükseltmeye çalışanlara yönelik bir tepkiden çok, bizzat sınıf mücadelesine ve DISK faaliyetlerine yönelik tepki oldu.

DISK'te Yeni Bir Süreç

DISK'teki olumsuz tablo 9. Genel Kurul'dan sonra, yönetimin genel kurul kararları temelinde oluşturduğu çalışma programı ve örgütlenme/egitim programlarıyla giderilmeye çalışıldı. Bu programların oluşturulmasından hayata geçirilmesine kadar bütün süreçlerde üye sendikaları söz ve karar sahibi yapan bir tarz egemen kılınmaya çalışıldı.

Bütün faaliyetler sendikaların katılımına ve katkısına açık hale getirildi. Başkanlar Kurulu ve daireler toplantılarıyla kolektif bir yönetim anlayışı yaşama geçirilmeye çalışıldı. Dolayısıyla "DISK'te sendikalar yeterince temsil edilmiyor." şeklindeki bir yaklaşımın hiçbir geçerliliği kalmadı.

Üretilen kısa, orta ve uzun vadeli programlarla DISK'in yeniden ayağa kaldırılması, yeniden umut haline gelmesi amaçlandı. Bu programlarda "merkezi örgütlenme/merkezi eğitim" stratejisinin nasıl hayata geçirileceği somutlandı; çalışmalar takvime bağlandı.

Ancak bütün kolektif çalışma çağrılarında rağmen, özellikle yönetim dışında kalan sendikaların önemli bir bölümü bu programların gereğinin yerine getirilmesine aktif olarak katılmadı, çalışmalarına yeterince katkı sunmadı. Eski yönetimden devralınan borcun katlanarak artması, parasal katkının yetersizliği ve çalışmalara yeterince katılmama tavrı programların yeterince hayata geçmesini engelledi. DISK yönetiminin bir bütün olarak fazla esnek davranması da bu olumsuz tavırların sürmesine neden oldu; kolektif davranışı üretmeyi amaçlayan esnek davranış, istenen hedefi yaratamadı.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen bu bir yılda DISK adına başarılı işler de yapıldı. Bunlar arasında öne çıkanlar "sigortasız çalışma"

kampanyası, "mezarda emekliliğe hayır" yürüyüşü, emekliler sendikasının kurulması, 1 Mayıs 1995, Demokrasi Platformu'nun etkin hale getirilmesi ve çalıştırılması için yapılan çalışmalardır. Bütün bu eylemler ve çalışmalar birlikte mücadele ederek nelerin başarılabileceğini çok açık olarak gösterdi.

Özellikle merkezi davranışa bir örnek olarak gösterilebilecek "mezarda emekliliğe hayır" yürüyüşü, DISK'in işçi kitleleri için umut haline gelmesinin ve bunun ete kemiğe bürünmesinin açık bir göstergesi oldu. Ancak yine belirtmek gerekirse bu olumlu adımlar, sendikalar tarafından kendi kitlelerine yeterince götürülmedi; bu nedenle çalışmalardan azami verim elde edilemedi.

Olağanüstü Genel Kurul Tartışması

Bir yıllık bir çalışma dönemi sonunda DISK'in bir olağanüstü genel kurula götürülmesi fikri DISK bünyesinde tartışılmaya başlandı. Bu fikrin nedeni yönetim kurulu üyelerinin anlaşmazlığı değildi; asıl neden, yönetimde yer alması savunulan sendika yönetimlerinin, DISK'in sorunlarını çözme amacıyla "olağanüstü genel kurul" önerisini getirmeleriydi.

Bu durumda DISK yönetimi esas hedef olarak, bu genel kurulun bir tüzük genel kurul olarak yaşanmasını ve böylece DISK'in önümüzdeki dönemine ışık tutan çalışma programının daha etkin olarak hayata geçirebilmesi için gerekli olan yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesini benimsedi. Yönetimin daha fazla sendikaların temsiline olanak sağlayacak biçimde yeniden oluşturulması da bu yeniden yapılanmanın bir unsuru olarak ele alınıyordu.

DISK genişletilmiş başkanlar kurulu, bir tüzük genel kurulu kararı aldı ve genel ilkelerini belirledi. Buna göre DISK'in bu yeni yapılanması işyerlerinden başlayacak bir tartışma üzerinde olgunlaşarak gerçekleştirilecekti. Bir tüzük taslağı hazırlanacak, genel kurulda DISK'in ILO ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılanmasını amaçlayan tüzük değişikliği yapılacak ve bunun gerektirdiği yeni bir yönetim seçilecekti.

Bu karar alınmasına rağmen, sendikaların bir bölümü, bir tüzük değişikliğine gerek olmadığını, sadece yönetim değişikliği yaşanması gerektiğini ifade ettiler. Böylece olağanüstü genel kurul sürecine sadece seçim gündemi oturtuldu ve olağanüstü genel kurulun amaçlarından biri ortadan kalkmış oldu. Ayrıca Genel-İş'in genel kurulda yönetime aday vermeyeceğini açıklamasından sonra olağanüstü genel kurulun daha fazla sendikaların temsiline olanak tanınması şeklindeki ikinci amacı da ortadan kalktı.

Diğer yandan uluslararası ve ulusal düzeyde sendikal hakları topyekün olarak varolmayacak sorunlarla karşı karşıya bırakan gelişmeler, yeni özelleştirme kampanyası, kamu sektöründeki toplu sözleşme süreci vb. DISK'in sadece kendi sorunlarını önne alacağı bir genel kurulu anlamsız kılıyordu.

Bu koşullarda biraraya gelen DISK Başkanlar Kurulu, olağanüstü genel kurulu tartışmasını sona erdirmeyi ve olağanüstü genel kurulu gündemden çıkarmayı kararlaştırdı.

Şimdi Ne Olacak?

DISK 9. Genel Kurul'unda ve sonrasında gerek DISK bünyesinde gerekse ülkede yaşananlar, bugüne kadar sürdürülen çalışma tarzını değiştirmeyi zorunlu kılmaktadır. 1995 yılı bütçesinde ilan edilen. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı stratejisi olarak Dünya Bankası'na da sunulan sistemin yeniden yapılanma arayışının bütün yükünün emekçi sınıflara yüklenmesine karşı ciddi bir sınıf mücadelesinin sürdürülebilmesi, bütün çalışmaların temel hedefi olmalıdır. Bu hedef, klasik sendikal anlayışların değiştirilmesini, sınıf hareketinin siyasallaşması sürecine katkı sunan bir sendikal örgütlenme ve mücadelenin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. DISK de ancak böyle bir süreç içinde sınıfın temsil yetkinliğini ve sınıfsal mücadelenin sendikal öncüsü kimliğini yeniden kazanabilir.

Kamu işletmelerinde çalışan işçilerin toplu sözleşme görüşmelerindeki tıkanıklık çok yönlü bir sorun haline döndü. Sorun topluma işçi tarafının iktidarın yüzde 5.4'lük ücret artışına itiraz etmesi biçiminde yansıtılıyor.

Ücret, toplu sözleşme görüşmelerinin bütünü içinde aslında ayrıntıda kalan boyut. Sorun işçi sınıfının mücadelesi açısından çok daha ciddi bir içerik taşıyor. Kısaca bu basit anlamda bir toplu sözleşme uyuşmazlığından çok, bir sistem çatışması, iki farklı sınıfın yeni bir denge arayışı, yani tüm boyutlarıyla bir sınıf çatışması.

Bu çatışmanın bu boyutlara geleceği önceden belliydi. Örneğin TİSK, "Gümrük Birliği'nin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Türk Çalışma Hayatı" başlığına taşıyan raporunda şu görüşlere yer veriyordu:

"Ücret artışları verimlilik artışlarının altında tutulmalı, toplu sözleşme sistemi esnekleştirilmeli ve ekonomik şartların olumsuz gelişmesi halinde sözleşmeler yürürlük süresi içinde taraflarca yeniden müzakere edilebilmelidir.(...) Yatırım ve istihdam artışı için, ücret artışı için ücret dışı işgücü maliyetleri (vergi, sosyal güvenlik primi, kıdem tazminatları, üretimle bağı bulunmayan sosyal yardımlar gibi ek ödelemler) azaltılmalıdır."

Sermayenin bu isteği gecikmeli olarak hazırlanan 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da ifadesini buluyor. Planın temel yapısal değişim projelerinden biri iktidarın çalışma yaşamına ilişkin önemli bir hedefini ortaya koyuyor:

"İstihdamın geliştirilmesine yönelik olarak verimlilik düşürülmeden yasal çalışma sürelerini kısaltacak ve esnek zamanlı çalışma türlerine imkan tanıyacak çalışmalar başlatılacaktır."

Uluslararası sermaye akımının serbestleştirilmesi adına savunulan bu yaklaşımlar pratik ifadesini 700 bin işçiyi ilgilendiren toplu sözleşme sürecinde buldu. Bu görüşmelerde yakın zamana kadar çalışma yaşamının temel prensipleri, standartları olarak bakılan bir çok "idari madde", geçmiştekinden farklı olarak ücret artışlarından önce tartışma konusu edildi.

Bununla birlikte, iktidar daha toplu sözleşme görüşmelerine başlamadan özel kesimde sıkça söylenen "sıfır zam" isteğini her platformda dile getirmeye başlamıştı. İlk somut adım Havaş'ta uygulandı, restler çekildi Türk-İş tartışıldı. Bu ilk adımda iktidar kendi hanesine başarıyı yazdı.

Toplu sözleşmenin iki boyutu

700 bine yakın kamu işçisi için yürütülen toplu sözleşme görüşmelerinin iki taraf içinde ayrı ayrı büyük önemi var.

Birincisi, iktidar için bu toplu sözleşmeler uluslararası sermaye ile uyumun sağlanması sürecinde atılacak önemli bir adım.

İkincisi, Türk-İş bu sözleşmenin hemen ardından genel kurula gidecek. Konfederasyonun iç çatışmasının sonuçlandırılması ve mevzilerin korunması ya da kaybedilmesini belirleyecek olan bu toplu sözleşmeler olacak. Ancak eylem kararlarına ve Türk-İş'in açıklamalarına bakıldığında sorunun taşıdığı anlamın iyimser bir yaklaşımla "anlaşılmadığı" söylenebilir. Örneğin Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral 5 Ağustos mitingindeki konuşmasında asıl olarak ücret sorununu öne çıkarmıştır.

Öncelikle ilginin odaklandığı ücret artışı konusunda değinmek gerekiyor. İktidar bu konuda "sıfır zam" olarak başlattığı atağını enflasyon hedeflerini sergilemek açısından yüzde 5.4 olarak tamamladı. Ancak bu artış oranının ilanında bir konu özenle gözlerden gizlenmeye çalışıldı. Söz konusu edilen artış, ücretlerin üzerine ek olarak verilen bir tür yan ödeme biçiminde önerilmekteydi. İşçinin bordrosundaki ücret artmayacak ama ortalama yüzde 5.4'lük ek bir ödeme yapılacaktı.

kamu sözleşmeleri ve türk-ış

İki sözleşme dönemi arasında ücretine gerçekte artış yapılmayan işçi açısından bu, ikinci dönem sonuna kadar ücretlerin dondurulması sonucunu doğurmaktadır. Öte yandan bu ek ödeme ikramiye, prim ve mesai hesabına girmeyecek, tazminat haklarını da olumsuz etkileyecektir.

Ücrete zam yapılmadığı için iktidar yine kendince uygun bir gerekçe bulup 5 Nisan sonrasında olduğu gibi bu ek ödemeden de vazgeçme olanağını elde etmektedir.

Türk-İş her ne kadar teklif yakma, alanlara çıkma, şalter indirme gibi kendi tarihi açısından "radikal" eylemlere yönelmiş olsa da 5 Nisan kararlarındaki pasif tutumunu bu sözleşme sürecinde de sürdürmektedir. Bunun en açık örneği, Türk-İş tarihindeki en kitlesel eylemi olan 5 Ağustos mitinginin içinin boşaltılması ve alanı dolduran 200 bin işçinin sadece deşarj olarak mitingden ayrılmasının sağlanmasıdır. Bu tavır 8 Ağustos eylemine de yansımış ve bu eylem etkisiz olmuştur.

Aslında Türk-İş için ücretlerdeki tartışmanın odağında gelir dağılımına müdahale etme ve bu anlamda gerçek ücretleri artırma değil, "bir önceki dönemde enflasyon nedeniyle meydana gelen kaybın telafi edilmesi" bulunmaktadır.

İktidarın Hedefi Sendikal Haklar

Toplu sözleşme görüşmelerinde gölgede kalan ya da nasıl olsa geçer diye bakılan bir diğer konu ise "idari" maddelerdir. İktidar çeşitli işkollarıyla ilgili getirdiği önerilerde, basına yansıdığı kadarıyla, şu isteklerde bulunmaktadır:

Haftalık çalışma süresi 40 saatten 45 saate çıkarılsın; tabii afet halinde avans ödenmesin; fazla mesai için önceden haber verilmesinden vazgeçilsin; geçici görevle başka işletmelere gönderilen işçilere fazla mesai ödenmesin; işe yeni girenleri için taban değil, asgari ücret uygulansın; işyeri değiştirmesinde işçinin rızası aranmasın; çalışma aralarındaki dinlenme saat ve sürelerini işveren belirlensin; izin süresi içinde yemek parası ödenmesin; işçiler idarenin gösterdiği her işte çalıştırılabil-

sin; vardiya zammı maaşın yüzdesi değil, belirlenmiş bir miktar olsun ve azaltılsın; işçilerin işletme ürünlerinden yararlanmasına dair hükümler kaldırılsın; işveren eksik SSK ödemelerini yapmasın.

Siyasal iktidar bu talepleri ileri sürerek, sendikal hakların ve toplu sözleşmenin işçilerin gözündeki değeri hızla eriterek önemsizleştirilmeyi, böylece işçilerin örgütlenmekten uzaklaşmasını hedeflemektedir.

Toplu sözleşme görüşmelerinde tartışma konusu edilen kimi maddeler özellikle sendikal olmanın getirdiği avantajları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Örneğin kimi sendikalarla yapılan görüşmelerde işçilerin işyerlerinde katıldıkları çeşitli kurullara katılma hakkı geri alınmak istenmektedir. Yine sendikal işçiyi ve hatta işyeri temsilcilerini koruyan maddelerin kaldırılması da tartışma konusu edilmiştir.

Dolayısıyla, bugünkü toplu sözleşme tartışmaları kamu işyerlerinde sendikal hakların korunup korunamayacağı noktasına gelmiştir. Konuya "reel politika" açından bakıldığında bu toplu sözleşme görüşmeleri Dünya Bankası, IMF ve iktidarın genel hatlarıyla politikalarıyla birlikte alındığında ciddi bir sınıf çatışmasının içinde olduğumuzu anlatmaktadır.

Bu noktada tüm olumsuz koşullara rağmen devrimcilere düşen görev bu geri çekiliş evresinde her mevzinin inatla savunulmasına öncülük etmektir. Toplu sözleşmelere basit bir ücret tartışması ya da havlu-sabun tartışması olarak bakmamalıyız. Bugün küçük bir kazanımın savunulması bile daha büyük kazanımlar için belirleyici olacaktır. Özellikle 1990'da maden işçilerinin yürüyüşünü Mengen'den geri çeviren iktidarın, ABD'nin Ortadoğu politikalarının önünü açtığı unutulmamalı; bu dönemde, ABD'nin Irak üzerindeki operasyonlarına devam ettiği göz önüne alınmalıdır. Bu nedenle en küçük talepler için verilecek mücadelenin bile çok boyutlu bir sürecin parçası olduğu bütün çalışanlara kavratılmalıdır. Kamu işçilerinin eylemi bu nedenle desteklenmeli ve başarıya ulaştırılmalıdır.

Eğitim-Sen'de

İlknur BİROL

1. Bugüne kadar kamu çalışanlarının sendikal mücadelesinin de en önemli dinamiklerden birini oluşturan eğitim emekçilerinin sendikal hareketi, son dönemlerde önemli gelişmelere sahne oldu. Eğitim-Sen'in kuruluşu eğitim emekçileri ve tüm kamu çalışanları açısından özel bir önem taşıyordu. Birlik sorununa işkolu düzeyinde sendikal mücadelelerin birleştirilmesi perspektifiyle bakan eğitim emekçileri Eğitim-Sen'in kurulmasıyla önemli bir engeli aşmış oldular. Ancak bu birleşme kısa dönemde halledilmesi gereken sorunlar taşıyordu.

Dört yılını ayrı sendikalarda (ve ayrı sendikal anlayışlar doğrultusunda) geçiren eğitim emekçilerinin birlikten bütünleşmeye geçişi sağlayacak bir sendikal çizgiyi, programı tarif etmeleri gerekiyordu. Nitekim bu ihtiyaç Eğitim-Sen'in ilk 6 aylık örgütlenme ve mücadele sürecinde daha da açığa çıktı. Gerek örgütlenmede karşılaşılan sıkıntılarda (şubeleşme, üniversite çalışanlarının durumu, konfederasyonlaşmaya bakış vs.) gerekse mücadele programının oluşturulması ve gerçekleştirilmesindeki tavır alışlarda (6 Mayıs, 18 Mart, 20 Nisan ve 15-16-17-18 Haziran Ankara eylemleri) çok net olarak karşımıza çıktı. Sendikal birliğin sürecinin kısmen mutabakatlarla belirlenmesi nedeniyle başlangıç döneminde Eğitim-Sen'in belirsiz sendikal siyasetler gütmesi anlaşılabilir. Eğitim-Sen GMYK her ne kadar farklı sendikal anlayışların bir toplamı olsa da önceki süreçte ya da en azından 20 aylık eyleminin verdiği dinamizm ve mücadeleliliği geliştirmeye görevini gözdardı etti. Bilindiği gibi bunun sonucunda Eğitim-Sen'in ilk döneminde istikrarsızlık ve politikasızlık egemen oldu. Eğitim-Sen Genel Kurulu bu süreçte gündeme geldi ve 1. Olağan Genel Kurul 21-22-23 Haziran tarihlerinde Ankara'da Milli Eğitim Şura Salonu'nda yapıldı.

2. Kamu çalışanlarının, hareketin içinde bulunduğu durum nedeniyle dikkatle izlediği ve sonuçlarının öneminin ortada olduğu Eğitim-Sen Genel Kurulu böylesine hassas bir sürecin ihtiyaçlarını cevaplayacak bir üretkenliği gösteremedi. Birlik sonrası gerçekleşen bu ilk genel kurul katılımcıların tümünün ortak söylemi haline gelen "bütünleşme" problemini çözecek tartışmalarla biçimlendi. Ancak bu tartışmalar dar ve şikâli çözümlerden öteye hiç bir sonuç üretmedi.

Bütünleşmeyi salt değişik grup ve çevrelerin aynı yönetimde yer alabilmesi gibi kuru ve mücadele sürecimiz açısından tali olabilecek bir perspektif ile ele alan bu Genel Kurul, ürettiği sonuçlar açısından beklenileni veremedi. Kongre öncesi başlayan son güne kadar devam eden yönetim belirleme görüşmeleri belki de eğitim emekçilerinin sendikal tarihinde ilk kez bu kadar ilkesizliğin yaşandığı bir Genel Kurul sonucunu doğurdu. Eğitim-İş kökenli "Sendikal Birlik" grubunun çağrısıyla gerçekleşen görüşmeler de dahil olmak üzere salon kulislerinde saat başı değişen yönetim formülleri tüm süreci etkiledi. Son derece önemli olan sendikal hareketin geçmiş 6 aylık süreci ve önümüzdeki dönemin görevlerinin değerlendirilebileceği tartışmalar, ciddi bir sendikal programa dönüşecek motiflerden yoksundu. Bugüne kadar eksik de olsa programlı yönetim oluşturma geleneğine sahip eğitim emekçileri hareketinin bu genel kurulda "geçmiş geleneklerine rahmet okuttukları" bunun yanı sıra bazı çevre ve grupların tüklenen bakış açılarını yönetim belirleme tartışmalarıyla aşmaya çalıştıkları hemen herkesin gözleyebileceği bir gerçek durumundaydı.

Devrimci Öğretmenler'in, kongre sürecinde yaşanan çeşitli ilkesizlikleri ve yönetim görüşmelerindeki "iktidar oyunu"nu gerek verdikleri önergelerle, gerek kongreye sundukları programla ve çeşitli konuşmalarıyla aşmak doğrultusunda gösterdikleri çabalar, kendilerinin de etkisi altına girdiği bir "seçim kongresi" yaşanmasına engel olamadı. Devrimci Öğretmenler sendikal programları ve anlayışları yakın olan devrim-

ci-demokratik grupların ortak bir liste hazırlaması için çaba harcadılar ancak burada başarılı olunamadı.

Sonuçta oluşan yeni yönetim geniş bir tabana dayanmakla birlikte, program-sızlık sorununun damgasını vurduğu bir "koalisyon" görünümündedir. Eğitim-Sen tabanının eğilimlerini önemli ölçüde içeren bu yönetim, eğer bu sorunun çözümü birincil bir görev olarak benimsemese kamu çalışanları sendikal hareketinin son dönemdeki en belirgin sorunu, programsızlık ve politikasızlık sorununun derinleşmesine neden olabilecektir.

3. Elbette bu durumun yaşanmasının nedenlerini de belirtmek gerekiyor. Öncelikle bugüne kadar eğitim emekçilerinin ve kamu çalışanları sendikal hareketinin asli dinamiği ve önderlik mekanizmalarının temel bileşenini oluşturan Devrimci Öğretmen grubunun yaşadığı sorunlar, genel kurulun gidişatı ve sonuçlarının etkileyen en önemli nedenlerden birisidir.

Bugüne kadar ortak bir sendikal program ve anlayış çerçevesinde sendikal mücadeleyi başarıyla sürdüren devrimci öğretmenler içinden bir grup arkadaş "devrimci öğretmenlerin aynı gelenekten gelmiş olmalarının bugün için yeterli olmadığını, tartışma sürecinin sonuçlarına bağlı olmak gerektiğini" savunarak kendilerini gruptan ayırmışlardır. Kendilerini yeni bir siyasal kimlik ve proje ile tanımlayan "Yenidenci Öğretmen" çevresi, Devrimci Öğretmenler'in ortak hareket etmelerini arzulayan delegelerin tüm çabasına rağmen Devrimci Öğretmen grubunun, Eğitim-Sen'in ve sendikal mücadelenin sorunları temelinde ortak tavır göstermesini engellemişlerdir. (*)

Devrimci Öğretmenler'in gerek sendikal program ve gerekse örgütsel temsil yoluyla bugüne kadar ki kongrelerde oynadıkları ağırlıklı rolün ortadan kalkması sonucunda ortaya çıkan belirsizlik, zaten net politikaları olmayan diğer grupları da etkiledi. Ortaya çıkan boşluk sendikal politika ve program sorununu gözardı etmeye eğilimli diğer grupları tümüyle politikasızlık çukuruna yuvarladı. Sonuçta Eğitim-Sen Genel Kurulu'ndan programsız ve politikasız bir yönetim çıktı.

Kongrenin başta gelen olumlu yanı olarak belirtilebilecek şey ise ülkemizdeki demokrasi mücadelesi ve özellikle Kürt sorununun demokratik çözümü konusunda Kongrenin şoven bir yaklaşımdan uzak kalmasıydı. Devrimci Öğretmenler'in verdikleri önergelerle sağladıkları bu olumluluk, eğitim emekçileri kitlesinde de varolan devlet propagandasının geçersizleştirilmesi doğrultusunda atılmış önemli bir adım olarak görülmelidir.

4. Ancak tüm bunlara rağmen, bugün kongre sürecinde ortaya çıkan zaafı değil, eğitim emekçilerinin ve kamu çalışanları sendikal hareketinin bir mücadele programının oluşturulması sorununun çözümünü öneren bir yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir.

Başta da belirttiğimiz gibi geldiğimiz aşamada Eğitim-Sen sürecinin çeşitli sorunlarının aşılabilmesi önemli ölçüde sendikal bir mücadele programının, sınıf ve kitle sendikal anlayışıyla yoğrulacak bir mücadele-örgütlenme-egitim sürecinin yaratılması mücadelemizin geleceğinin korunması için zorunludur. Bilinmelidir ki, önümüzdeki dönemin zorlu sorunları karşısında Eğitim-Sen'i, yönetim sorunlarıyla, muğlak sendikal siyasetlerle, devletçi ve uzlaşmacı bir sendikal çizgiye itmeye kimsenin hakkı yoktur. Yeni GMYK'nın bu görevin ve önümüzdeki tehlikelerin bilinciyle örgütün böyle bir programa sahip olması için üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi, örgütünün nitel ve nicel gelişimini mücadele süreci içinde tanımlaması gerekir.

Öyleyse görev, kamu çalışanlarının sendikal hareketine ve emekçi sınıflar muhalefetine ışık tutacak bir doğrultuda, yeni bir mücadele dönemini yaratmak için ileriye atılmaktır.

"Seçim" kongresi

(*) Bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durma gereksinimini hissetmemekle birlikte, süregiden dedikodulara ve çirkin siyaset yöntemlerine son verebilmek amacıyla devrimci öğretmenler arasında kongre boyunca yaşanan sorunlara açıklık getirmek gerekiyor.

"Yenidenci Öğretmen" grubunun, "tartışma sürecinin sonuçları" (?) diye icat ettikleri bir şey ve "çoğunluk eğitimi" dedikleri tutuma bağlılığı Devrimci Öğretmen için tek kriter haline getirmeleri sonucunda kendi deyişleriyle "siyasal bir ayrılık yaşandığı" görülmektedir. Bu noktada Eğitim-Sen'deki "Yenidenci Öğretmen" grubuna hazırladıkları program metinlerinden, dergi yazılarına dek pek çok alanda yaptıkları "alınır"ların gerçek kaynaklarını batırlatmak gerekiyor. Buna rağmen bu arkadaşlar "siyasal" ayrılıklar yaratmakta ve Yön dergisini merkezi bir siyasal hareketin yayın organı olarak sunmakta bir beis görmüyorlar.

Ancak "Yeniden grubunun" Devrimci Öğretmenlerden ayrılığını ilan etmesi, bu çevrenin aynı zamanda aynı sendikal anlayış ve çizgiye yönelmekte olduğunu da göstermektedir. Aynı bir grup olarak genel kurula katılan "Yenidenci Öğretmen" çevresi, diene kadar ortak sendikal anlayışımız olarak ifade ettiğimiz "Sınıf ve Kitle Sendikal Anlayışı" içerikli karar önergesi karşısında "uzlaşmacı sendikal çizgi" mensupları ile birlikte "bayır" oyu kullanmış ve bu önergenin genel kuruldan çıkmasına engel olmuşlardır. Reddiye sadece bu önerge ile kalsa idi bir tepki davranışı olarak düşünülebilirdi. Ancak aynı çevre "konfederasyonun bir çatı örgütü değil, bir mücadele örgütü olması gerektiğini" içeren karar önergesine de sadece bir çatı örgütü olarak konfederasyon kurmayı amaçlayan anlayışlarla birlikte "bayır" oyu kullandı. "Yenidenci Öğretmen" in, Devrimci Öğretmen grubunu bölmek için aradığı siyasal ayrılıkları, bugüne kadar Devrimci Öğretmenler'in sendikal program ve anlayışlarının temelini oluşturan bu konularda bulması anlamlıdır. "Yenidenci Öğretmen" grubunun bu tavrı, "Yeniden" faaliyetinin iradesini tanımayan Devrimci Öğretmen grubuna ve kimi kişilere karşı bir tepkiden çok "yeni" bir sendikal anlayışı oluşturma doğrultusunda atılmış bir adımdır. "Yeniden grubunun" tüm kongre politikalarını ve kendi geleceğini, Devrimci Öğretmen Meclisi'nin çökertilmesine bağlı olarak kurgulaması da anlaşılır birşeydir.

"Yenidenci Öğretmen" Türkiye solunun bir parçası olarak önce ayrılık yaratma sonra "teorik" kulf icat etme doğrultusunda tamidik bir geleneğin takipçisi olduğunu gösteriyor. "Yenidenci Öğretmen" grubu, her ne kadar eski tarzı eleştirmekte ateşli bir ruh hali içinde bulınsa da, "geleneksel sol siyasal tarzı"nın genel davranış özelliklerini, sendikal hareketimizin geleceğini gözardı ederek sürdürmeye devam ediyor. Yenidenci Öğretmenlerin kendi güçlerini abartarak delege sayılarını, gerçek güçlerinin iki katına varan bir oranda deklare etmeleri de, yanlışlığı seçim sonuçlarından bile görülebilecek basit bir "hesap hatası"na değil, hepimizin bildiği geleneksel bir sol siyasal güdüsüne dayanmaktadır. Meclis çoğunluğunun iradesini yoksayan, pek meraklı oldukları "çoğunluk eğilimini" inkar edenlerin kim olduğu hali hafızalarımızda tazedir. Ama biz yeniden hatırlatmakta yetiniyoruz: Bu iddiaları belgelerle yanlışlamak mümkündür. Evet denildiği gibi gerçek devrimcidir, ama yalnızca gerçek!

konfederasyonlaşma:

bir mücadele örgütü için

Kamu çalışanları sendikaları konfederasyonlaşma sürecinde yeni adımlar atmaya hazırlanıyor. Hatırlanacağı gibi uzunca bir süredir devam eden tartışmalar, bölgesel ve merkezi kurultaylarla birlikte somut çalışmalarla sonuçlanmaya başlamıştır. Mücadele ve eylem süreçlerinin Konfederasyonlaşma Kurulu insiyatifıyla gerçekleştirilmesi süreci olgunlaştırmıştı. Kamu çalışanları sendikaları bugün konfederasyonlaşma sürecinin çeşitli yönlerini nihai olarak tanımlama süreci içinde bulunuyor. Tüzük, konfederasyonun kuruluş yöntemi ve tarihi gibi konular tartışma gündeminde. Ancak bu konuların teknik birer mesele olarak algılanması mücadele ve örgütlenme süreçleri ile ilişkilendirilemesine neden olmakta, bu durum da sendikal mücadelemiz içinde olumsuz gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle konfederasyonlaşma sürecindeki güncel tartışmaları dönüştürmek ve sendikal mücadele süreciyle ilişkisini kurmak gereklidir.

Mücadelemiz ve Konfederasyonlaşma

Bilindiği gibi kamu çalışanlarının sendikal mücadelesinin üzerinde yükseldiği nesnellik (özellikle Anayasa'da yapılan düzenlemelerinde simgelediği gibi) değişmektedir. Bugüne kadar sendikal mücadelemiz devletin sendikal hakları yoksayan tutumu tarafından belirlenmişti. Devletin tutumu karşısında kamu çalışanları, kendi mevzilerini bir mesruiyet çizgisi üzerinde adım adım elde etmişlerdi. Bu nesnellik, kamu çalışanlarının sendikal hareketinin, fiili-meşru, bağımsız ve demokratik örgütlenme-mücadele ilkeleri etrafında bütünleşmesini de sağlamıştır.

Hareketimizin temel politikalarını belirleyen zeminin değişmesi ile birlikte kamu çalışanları sendikal hareketi, yeni politikaların, programların yaşama geçmesine önderlik yapacak öznel faktörlerin temel belirleyici olacağı yeni bir döneme girmiştir. Bu noktada konfederasyonlaşma süreci özel bir önem taşımaktadır.

Konfederasyonlaşma sürecine ilişkin bugüne kadar ilkeler düzeyinde (fiili ve meşru mücadele, sendikal mücadelenin demokrasi mücadelesiyle içiçe yürütülmesi vs.) kısmi politikalar önerilmiştir.

Ancak içinde bulunduğumuz koşullarda, sadece bu kadarı, konfederasyonun sağlıklı bir yapıya kavuşması için yeterli değildir. Bu nedenle konfederasyonumuzun amaç ve ilkeleri kadar, örgütsel yapısı ve işleyişi de büyük önem taşıyacaktır. Çünkü konfederasyon her şeyden önce mücadelemizin bir ihtiyacıdır ve konfederasyonun yapısı mücadele süreçlerimiz açısından belirleyici olacaktır.

Çatı mı,

Mücadele Örgütü mü?

Kamu çalışanları sendikal hareketi konfederasyonlaşma sürecinde şöyle bir ikileme karşı karşıyadır. Yaratılacak konfederasyon ya üye sendikalar arasında koordinasyon sağlayacak, bugünkü KÇSKK örgütlenmesinin biraz daha geliştirilmesinden ibaret kalacak bir çatı, şemsiye örgütü ya da bütün çalışanların birliği hedefine uygun olarak kamu çalışanlarının kolektif iradesinin aracı olan bir mücadele örgütü olacaktır.

Eğer tercihimiz birincisinden yanaysa, bugünkü KÇSKK'nın örgütsel yapısını ve işleyişini biraz daha geliştiren ve mevcut işçi konfederasyonlarının tüzüklerini örnek alan bir tüzük yapmamız yeterli olacaktır. Eğer tercihimiz ikincisinden, yani kamu çalışanlarının kolektif iradesini yansıtacak bir mücadele örgütünden yanaysa, ülkemizdeki işçi konfederasyonlarının tüzüklerini ne kadar geliştirsek geliştirelim bu amaca ulaşamayız.

kamu çalışanları sendikal hareketi, öznel faktörlerin belirleyici olacağı, hangi politikaların nasıl uygulanacağını büyük bir önem taşıdığı yeni bir döneme girmektedir. Bu dönemde konfederasyonlaşmaya doğru atacağımız adımlar tayin edici olacaktır.

Ülkemizdeki sendikal örgütlenme geleneği ve mevcut konfederasyonların örgütsel yapısı ve işleyişi, sadece işkolu sendikalarının hiyerarşik yapısını temel alan dikey örgütlenme modeline dayanmaktadır. Bu dikey örgütlenme modelinde, konfederasyonların işçi sınıfı kitlesiyle olan bağı, sadece üye sendikaların genel merkezleri aracılığıyla kurulmaktadır. Bir üye sendikanın genel merkezinin benimsemediği ya da onaylamadığı konfederasyon kararları, ne kadar demokratik bir süreç sonucunda alınmış olursa olsun, o üye sendikanın kitlesine ulaştırılmamakta ve yaşama geçmemektedir. Diğer yandan işyerlerindeki çalışanların konfederasyon kararlarına yön vermek üzere oluşturdukları görüş ve önerileri, eğer kendi genel merkezleri ikna edilmemişse, konfederasyon organlarına taşınamamaktadır; genel merkez yönetimleri

ikna olmuş görünseler bile, bu görüş ve önerileri konfederasyon organlarına taşıyıp taşımadıklarını denetleyecek bir mekanizma yoktur.

Dikey örgütlenme üzerine oturtulmuş bir konfederasyon yapıda, konfederasyon yönetimlerinde yer almayan sendika genel merkezleri, konfederasyonun karar ve çalışmalarına katılıp katılmamakta serbest kalmaktadır. Bu da konfederasyonu, çalışanların değil, sendika genel merkezlerinin birliği haline getirmekte, demokratik-merkezi bir işleyiş yerine, anarşik ve otonom bir yapı doğmaktadır.

Bu örgütlenme modelinin bir başka zaafı, farklı işkollarındaki çalışanların yatay ilişkiye girmelerini engellemesidir. Bu modele göre, aynı kentte, farklı işkolunda ama yan yana iki işyerinde çalışanlar, hatta onların şubeleri kendi genel merkezleriyle kurdukları ilişki dışında yatay ilişkiler geliştirememekte; bu da, işleyişte hantallığa ve bürokratikliğe yol açmaktadır.

Bilinmesi gereken bir başka şey, ülkemizdeki işçi konfederasyonlarının örgütsel yapısı ve işleyişinin, dünya örnekleri arasında yalnızca bir modeli temsil ettiğidir. Bunun dışında dünyanın çeşitli ülkelerinde çok zengin örgütsel yapı ve işleyiş modelleri geliştirilmiştir ve bunlar, sendikal demokrasinin yaşama geçmesinde daha başarılı olmuşlardır.

Vurgulanması gereken bir başka nokta, bürokratikleşme sorununun, sadece yöneticilerin düşünceleriyle açıklanamayacağı, aslolanın bürokratikleşmeyi doğuran, en azından teşvik eden mekanizmaların değiştirilmesi gerektiğidir.

Demokratik bir konfederasyon için...

Bütün bunlardan yola çıkarak, oluşturulacak konfederasyonun temelinde esas olarak işkolu sendikalarının sahip olduğu mekanizmalar yer almakla birlikte, bunun yanında, farklı işkollarındaki kamu çalışanlarının yatay ilişkiler geliştirmelerine ve bu yatay ilişkiler üzerinde oluşturulacak yatay örgütsel birimlerin de konfederasyon kararlarının oluşumunda ve hayata geçmesinde rol oynamalarına olanak sağlayan mekanizmalar yer alabilmelidir.

Kamu çalışanları sendikal hareketinin sahip olduğu dinamizmin sürekliliğinin sağlanabilmesi ancak mücadele ve örgütlenme süreçlerinin birbirinden ayrıştırılmamasıyla mümkündür. Bu da ancak konfederasyonun gerek işkolu düzeyinde ve gerekse iller düzeyinde ortak örgütlenmelere ve mücadelelere dayanmasıyla sağlanabilir.

Bilindiği gibi kamu çalışanlarının işkolu farklılıklarından bağımsız olarak, devlet karşısında ortak sorunları vardır ve bu sorunlar ancak bütün kamu çalışanlarının aynı beden parçaları gibi "tek vücut, tek ses, tek yürek" olarak davranmalarıyla çözülebilir. Bu ihtiyacı karşılamak için, konfederasyonun işkolu sendikaları ile birlikte farklı işkollarındaki çalışanların ortak örgütlenmesini ifade eden yatay örgütsel mekanizmalara da dayanması gereklidir. İkincisi, zaten kamu çalışanları sendikal hareketinin beş yıllık pratiğinde, kamu çalışanları yatay örgütlenmeler geliştirmişler, illerde oluşturulan şubeler platformları, kamu çalışanları sendikalarının üst birimlerince alınan kararları, örneğin iş bırakma ya da Ankara'ya yürüyüş kararlarını hayata geçiren ve bu süreç içinde birlikte tartışan, birlikte karar alan, birlikte eylem düzenleyen örgütlenmeler olmuşlardır.

Konfederasyonlaşma sürecindeki bölge kurultayları ve merkez kurultayı da esas olarak bu mekanizmalar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Dolayısıyla, konfederasyonun yatay örgütsel mekanizmalara da sahip olmasının hem gereği vardır hem de bunun olanakları kamu çalışanlarının mücadele geleceğinde yer almaktadır. Önemli olan, bugüne kadar pratiğin doğurduğu bir ihtiyaç olarak varolan bu mekanizmaların, konfederasyonun demokratik bir yapıya kavuşması için geliştirilmesi ve tüzüksel organlar haline getirilmesidir.

Böyle bir işleyişin ilkel biçimi, bölge temsilcilikleri adıyla mevcut işçi konfederasyonlarında vardır. Ancak bu bölge temsilcilikleri seçimle oluşmadığından, o bölgedeki yatay ilişkiler üzerine kurulmadığından ve daha çok atamayla belirlendiğinden etkisizdir. Kamu çalışanları, bugünkü şubeler platformları pratiğinden yola çıkarak, konfederal alt birimler oluşturabilirler ve bu birimler konfederasyonun canlı bir örgüt haline gelmesinde önemli işlev görebilir.

İl kurulları ve il yürütmeleri, konfederasyon üst organlarıyla iki tür ilişki kurmalıdırlar. Birincisi, bu birimler, konfederasyon üst organlarının aldığı kararların hayata geçmesinde işlev üstlenmeli ve oluşturacakları görüş ve önerileri konfederasyon üst organlarına doğrudan iletebilmelidirler. İkincisi, bu birimler konfederasyonun en yetkili organı olan genel kurula delege gönderilmelidir. Böylece, bir ildeki kamu çalışanlarının ortak sorunları doğrudan konfederasyon üst organlarına taşınabilecek; bu da kararların demokratik bir biçimde alınmasına katkı sağlayacaktır.

İşkolu Sendikacılığı ve Konfederasyon

Böylesi bir örgütsel yapı ve işleyiş önerisine getirilen eleştiriler, bu modelin işkolu sendikalarının bağımsızlığını zedeleyeceği üzerinde odaklanmaktadır. Hiç kuşkusuz, işkolu sendikaları, sendikal mücadele tarihinin ortaya çıkardığı en yetkin sendikal örgütlenme modellerinin başında gelmektedir. İşkolu sendikalarının ortaya çıkmasının ardında yatan temel neden, bir işko-

lundaki tek tek işyerlerine hapsedilmiş sendikaların, işyerindeki çalışanların sorunlarının çözümü için yeterli olmaması, tek tek işyerlerindeki çalışanların sorunlarının çözümü için bile işkolundaki çalışanların örgütsel birliğinin yaratılmasının bir zorunluluk haline gelmesidir.

Elbette, işkolu sendikaları ve onun sahip olduğu örgütsel mekanizmalar, bir konfederasyonun da en önemli damarları olacaktır. Ama kabul etmek gerekir ki, bugün hangi işkolundan olursa olsun bütün çalışanların, devlet ve sermaye karşısında tek bir beden gibi hareket etmeye,

kollektif bir irade oluşturmaya ihtiyacı vardır. Bu ise, çalışanların örgütsel birliğini yaratan bir konfederal örgütlenme ile mümkündür. Kamu çalışanlarının kollektif iradesini temsil eden bir örgütsel birlik, sadece sendikal yönetimlerin birliğiyle sınırlı bir konfederasyonda oluşturulamaz; bunun örnekleri mevcut işçi konfederasyonlarıdır.

Yine belirtmek gerekir ki, bütün bunlar, işkolu sendikalarının o işkolundaki çalışanların sorunlarının çözümü için bağımsız politikalar üretmesine, bağımsız faaliyet yürütmesine engel değildir; hatta, bu öneriler, işkolu sendikalarını daha aktif, denetimci ve katılımcı bir işleyişe kavuşturmaya da hizmet edecektir.

Konfederasyon genel kurulu genel bir yönetim kurulu seçmelidir. Genel yönetim kurulu, genel kurulun alacağı kararlar ışığında politikalar oluşturacak ve genel çalışma programları yapacaktır. Bu politikalar ve çalışma programları, genel yönetim kurulunun seçeceği genel yürütme kurulunca hayata geçirilecektir. Yönetim ve yürütme ayrımının nedeni, yürütme ve karar organlarının ayrıştırılmasıdır. Yürütme ve karar, bugünkü işçi konfederasyonlarındaki gibi tek bir organın yetki alanındaysa, sağlıklı bir denetim kurulamaz ve genel kurul dışında hesap sorabilen, denetim yapabilen ve yanlış yapanı değiştirebilen bir organ yaratmak mümkün olmaz. Oysa yönetim oluşturduğu politikaların ve çalışma programlarının yürütme kurulunca hayata geçirilip geçirilmediğini denetleyebilir ve gerektiğinde yürütme kurulu üyelerini değiştirebilir. Bu, konfederasyon faaliyetlerine canlılık katan bir unsurdur.

Sonuç olarak;

Kamu çalışanları sendikal hareketinin mücadelesini ve örgütlenme deneyimini işçi sınıfı hareketinin bütününe taşıyabilmek ancak demokrasi ve özgürlük mücadelesi içinde emekçi sınıfların bağımsız tavrının örgütlenmesi perspektifiyle başarılabilir. Konfederasyonlaşma süreci de bu görevin başarılması sürecindeki bir uğrak olarak düşünülmeli ve ele alınmalıdır. İşçi sınıfının tüm kesimlerine açık, bağımsız bir konfederal yapı yaratma görevi ise hepimizin sorumluluğudur.

11. ULUSLARARASI İŞÇİ HAREKETİ VE İŞGÜZELERİ KONGRESİ

OPTIMAL DEVLET

devlet. yeniden yapılanma ve sol

Son yıllarda yaşanan çeşitli gelişmeler tüm dünyada sosyalist hareketi derin bir sarsıntıyla, bir yenilgiyle yüzyüze bıraktı. Dünya çapında yaşanan yenilgi ve karmaşa, geçmişte yerel ya da bölgesel özellikler taşıyan "yenilgi sonrası psikozları"na da evrenselleştirdi.

Görünür bir gelecekte devrimci bir durumun oluşmasının güçlüğü, sosyalist hareket içinde çok tipik özne sorunların yaşanmasına neden oluyor. Bugün tüm dünyada sosyalist hareket bir kimlik sorunu yaşıyor. Sosyalistlerin önemli bir kesimi siyasal varoluşlarını sağlayabilmek ve "kimlik sorunu"nu çözebilmek amacıyla radikal siyasal programlarını terk ederken (FMLN, ANC, ELN-Tupamaro gibi) diğer bir kesim mevcut programlarını koruyabilmek amacıyla toplumsal muhalefet zemininin dışına çıkıyorlar. Bu ikinci tercih çeşitli sol akımları ya entelektüel bir topluluğa ya da askeri bir aparata dönüştürüyor. Sonuçta yenilgi sonrası her dönemde olduğu gibi marksizmin yeni tarihsel koşullar içinde geliştirilmesi süreciyle, sınıf mücadelesinin yeni pratikleri arasında oluşan derin çatlak sosyalistleri ideolojik-politik çarpılmalarla yüzyüze bırakıyor.

Sosyalizm mücadelesinin tarihsel bir döneminin yenilgiyle sona ermesi, sosyalistlerin önemli bir bölümü için yaşanan tarihsel toplumsal koşulların eleştirisini, pratik bir sorun olmaktan çok ideolojik ve teorik bir mesele olarak görmelerine yol açıyor. Gelecek tasarımı, mevcut toplumsal ilişkilerin teorik eleştirisine dayandırıldığı ölçüde siyasal programların pratik önemi kalmıyor ve siyasal toplumsal projeler basit bir "uygulanabilirlik" sorununa indirgeniyor. Geleceği mevcut toplumsal ilişkilerin pratik eleştirisi içinde görmeyi ve yaratmayı öngören devrimci düşünce geleneğine rağmen birinci grubu oluşturan pek çok sosyalist "tahayyül dün-

yası'nı sınırlayan nesnel koşulları ve ideolojik sorunları gerekçe göstererek radikal programlarını rafa kaldırıyor. Mevcut kapitalist toplumsal yapıya ve egemenlik ilişkilerine yönelik marksist eleştiri basit bir düşünsel meseleye indirildiğinde ise sosyalistler toplumun dışında ve ona "uygulanabilir programlar öneren" bir çizgiye hapsolüyorlar. Düşüncedeki ve eleştiri-deki radikallik de buna bağlı olarak ve topluma ulaşmak adına giderek terkediliyor.

Özellikle tüm dünyada rejimlerin ve devlet aygıtlarının yeni emperyalist egemenlik ilişkilerine ve dünya koşullarına uyum süreci, sosyalist hareket içindeki yenilgi sonrası eğilimleri güçlendiren, bu eğilimlerin politikalarını besleyen bir siyasal konjonktürün doğmasına neden oluyor. Güney Afrika'da ANC, Filistin'de FKÖ, Latin Amerika'da FMLN ve ELN ve daha pek çok siyasal hareket programlarını rafa kaldırarak mevcut rejimde siyasal partisipasyona (katılıma) yöneliyorlar. (1)

Bu durum dünyada olduğu gibi Türkiye sosyalist hareketi içinde de tüm açıklığıyla yaşanıyor. Türkiye'de de sosyalistlerin bir kesimi radikal siyasal programlarını yok sayarak ya da ertelerek, bugüne uygun siyasal projeler yaratma uğraşı içinde bulunuyor. Türkiye'de devletin mevcut egemenlik ilişkilerinin korunması amacıyla ve yeni dünya koşullarına uyum amacıyla sermaye ve emperyalist güç odaklarının denetiminde yeniden yapılandırıldığı bu konjonktürde, sosyalist hareketin önemli bir kısmı bu süreçte uygun siyasal katılım politikaları ve siyasal projeler üretiyorlar. Devletin yeniden yapılanma süreci ise devam ediyor.

Devlet'in Yeniden Yapılanması ve Sol

Bilindiği gibi Türkiye'de devletin ve devlet-toplum ilişkilerinin "yeniden yapılanması" süreci çeşitli sancılarla ve güç odaklarının değişik politikaları eşliğinde devam ediyor. Bu sürecin bir rejim krizi yaratmadığı da açık bir biçimde görülüyor. Burjuvazinin toplumsal egemenliğini sarsan, onu tehdit eden ve sorgulayan bir toplumsal gerilimin bulunmadığı koşullarda "rejim krizi"/"sistem krizi" denilen şey tümüyle sentetik ve zahiri bir nitelik taşıyor. Rejim ve devlet tartışması tekelci burjuvazi açısından mevcut sistemden ve sistemin kendini yeniden üretme sürecinden doğan toplumsal kutuplaşma ve gerilimleri masedebilecek bir devlet ve rejim yapılanmasının yaratılmasından başka birşeyi ifade etmiyor. Bu yenilenme sürecinde tekelci burjuvazi açısından, sürecin kendi tarihinden daha eski ve köklü, yani doğrudan bu süreçlerle çakışmayan iki siyasal toplumsal sorun siyasal İslam ve Kürt sorunu oluşan toplumsal kutuplaşma ortamını sürekli kıldığı için, giderilmesi zorunlu faktörler niteliği taşıyor. Doğrudan sermayenin toplumsal egemenliğini sorgulayan ancak biri (RP) sermayenin uluslararası eğilimlerini engelleme potansiyelini taşıyan, diğeri ekonomik planda büyük bir yıkıntıya neden olan ve devletin 'eski' yapısını korumaya zorlayan bu problemler toplumsal kutuplaşmayı ve gerilimleri besliyor. Bu süreçte RP, bir tür "müslüman demokrat" partiye dönüşmeye zorlanırken, Kürt sorununda da Amerikancı çözüm yöntemleri giderek güç kazanıyor. Evet, devlet ve siyasal iktidar ilişkileri, emperyalizmin ve sermayenin egemenliğini koruyacak bir biçimde yeniden biçimlendiriliyor.

Demirel sonbaharda bir "devlet reformu" planı açıkladığını söylüyor ve artık "çivili devlet"den değil "plüral (çok yönlü, merkez-

siz) devletten" söz ediyor. TÜSIAD "optimal devlet" raporunu yayınlıyor. İki ana reform planı öneriyor; "kamu ekonomisinin yeniden yapılanması", "kamu yönetiminin yeniden yapılanması". TÜSIAD, Özalın 3. İzmir İktisat Kongresinde yaptığı, o büyük patırırlar koparan konuşmasını izleyen ve derinleştiren bir raporla gündeme geliyor. Tümüyle sermaye çıkarımı ve denetimin öngören rapor ve programlar sessiz bir onayla karşılanıyor. Devletin yeniden yapılanması süreci devam ediyor. Bu süreci karakterize eden şey ise, sermayenin toplumsal egemenliğini tehdit etme potansiyeli taşıyan tüm muhalefet hareketlerinin bastırılması ve engellenmesi. "Devletin yeniden yapılanması" tüm emekçi kesimlerin dışlanması ve devlete biat etmesi üzerine kuruluyor.

Sosyalist hareket açısından ise "devletin yeniden yapılanması" sürecine yaklaşımda iki ana farklı tutum var. İlkin bu tartışmaların burjuvazinin ve devletin ideolojik-politik mistifikasyonundan ibaret olduğu kanısında olan, dolayısıyla devletin ve rejimin örgütlenmesinde hiç bir farklılığın ve değişme eğiliminin olmadığını savunan ve geçmişte benimsedikleri tezlerini koruma kaygısıyla hareket eden bir kesim bulunuyor. Bu gruplar geçmişte anti-faşist mücadele görevleri çerçevesinde pratik sonuçlar doğurarak biçimlenen ve "faşizm" tartışması şeklinde sürdürülen Devlet-siyasal rejim tartışmasında aldıkları konumu sürdürmeye çalışıyorlar. Bu gruplar için somut siyasal-örgütsel mücadele görevlerinin yerine getirilmesi bu tezlerin savunulmasına bağlı. Ancak görüldüğü gibi bu akımlar toplumu kavrayan ve burjuvazinin siyasal egemenliğini tehdit edebilecek bir siyasal harekete dönüşemiyorlar.

İlkinden daha geniş bir kesim ise dünyadaki ve Türkiye'deki siyasal-toplumsal değişimler çerçevesinde yaşanan tartışmaları ve egemenler tarafından gündeme getirilen değişik politikaları kavramaya çalışırken diğer yandan da siyasal programlarını gözden geçiriyorlar. Yaşanan tartışmalarda toplumsal muhalefet hareketlerinin etkisini kabul etmekle

Devletin yeniden yapılanması süreci devam ediyor. Bu süreci karakterize eden şey ise, sermayenin toplumsal egemenliğini tehdit etme potansiyeli taşıyan tüm muhalefet hareketlerinin bastırılması ve engellenmesi.

birlikte, aynı zamanda emperyalist kapitalist sistemin dünya çapındaki eğilimlerini de gözönüne almaya çalışıyorlar.

"Devletin yeniden yapılanması" sorunu bu akımlar için bir siyasal-toplumsal program ve strateji belirleme konusu haline geliyor. Bu kesimler Türkiye'de ve dünyada yaşanan yerel, bölgesel ve uluslararası eğilimleri anlamaya, buna göre bir siyasal mücadele programı ve strateji oluşturmaya çalışıyor. Sosyalist hareket içinde bu süreç ideolojik-pratik sonuçlar doğurarak devam ediyor.

Bu ikinci grup içinde önemli bir kesim "devletin yeniden yapılanması" olarak adlandırılacak bu sürece başta sözünü ettiğimiz yenilgi sonrası dönemin yarattığı eğilimlerin etkisi altında yaklaşılıyor. Sosyalist hareketin bu kesimi kendisini toplumsal-siyasal bir güç olarak, yani kapitalizm ve burjuva egemenliğini yıkacak devrimci bir güç olarak tanımlamaktan ziyade, sistem içindeki temel siyasal güçlerin çatışma dinamikleri içinde tanımlanmaya çalışıyor. Mevcut toplumsal ilişkilerin eleştirisine değil, siyasal rejimin eleştirisine dayalı bir strateji geliştiriliyor. (2)

Dolayısıyla bugünün Türkiye'sinde "rejim krizi", "temsil krizi", "toplumun çözülmesi", "devletin krizi", "hegomonya ve meşruiyet bunalımı" gibi tanımlamaların esas olarak sol hareketin çeşitli kesimleri tarafından gündeme getirilmesi şaşırtıcı değil. "Devlet", "rejim" ve "kriz" kavramlarıyla oynayarak bir yere gidilemeyeceği, burada bir parmak bile olsun ilerleme kaydedilemeyeceği malum. Buna rağmen solun "rejim krizi" gibi derimci bir durumun varlığı anlamına gelebilecek tahliller yapması garip gelebilir. Ancak "devlet ve rejim" sorununu sosyalist hareketin ciddi bir bölümü için merkezi politik problem haline getiren şey, yeni bir siyasal strateji oluşturma sorununda başka bir şey değil.

Bugünün Türkiye'sinde siyaset yapabilmeyenin önkoşullarını mevcut kamusal siyaset arenasının içinde gören sosyalist anlayışlar siyasal sisteme katılımı ve bu sistemin "radikal bir demokrasi" projesi içinde dönüştürülmesini öngörüyorlar. Bu strateji en açık ve saf ifadesini yeni bir cumhuriyet için "kurucu radikalizm" (Akçam, Laçiner, Birikim çizgisi) söyleminde buluyor. Diğer bir grup ise sınıflar mücadelesini yalnızca kurumsal kamusal özneler (parti, sendika, vakıf vs.) aracılığıyla görebildiği için, devletin yeniden yapılanma sürecinde emekçilerin gücünü açığa çıkarabilmek için, emekçilerin sistem içi kamusal siyaset mekanizmalarının yaratılmasını zorunlu görüyor.

Kısaca devlet ve rejimin "yeniden yapılanma" sürecini ve sistem tartışmasını kendi siyasal stratejileri için önemli sayan tüm sosyalist akımlar çeşitli biçimlerde de olsa tek bir sorun alanında yeniden saflaşıyorlar. Yerleşik, güçlü ve devrimci bir toplumsal muhalefet hareketi nasıl, hangi araçlar ve politikalarla yaratılabilir?

Soruyu başka bir biçimde sormak da mümkün. Devrimci bir toplumsal muhalefet hareketi siyasal sisteme katılım mekanizmaları aracılığıyla yaratılabilir mi ve radikal siyasal programları terketme sonucunu doğuran bu yönelim, devletin "Ya Sezar, ya hiç!" dediği siyasal koşullar içinde başarılı olabilir mi?

İçinde yaşadığımız dönem sosyalist hareketin bu soruya verilen cevaplar zemininde yeniden saflaştığı ve ayrıştığı bir sürecin önünü açıyor.

(1) Ancak devrimci hareketlerin siyasal sisteme katıldıkları bu ülkelerde toplumsal muhalefet hareketleri, uzunca bir dönem birlikte hareket ettikleri bu siyasal güçleri de karşısına alıyor. ANC ve FKÖ deneyimleri özellikle incelenmeye değer.

(2) Son dönemde gündeme getirilen "devletin aşağıdan yukarıya demokratikleştirilmesi", "emek egemen demokrasi" gibi siyasal projeler bu anlayışın ürünleri.

Dünya'nın bir çok yöresinde olduğu gibi Türkiye'de de "siyasal İslam" yoğun olarak tartışılıyor. Ancak Türkiye'deki tartışmalar bilindiği gibi devletle-İslamcılar arasında yaşanan bir kutuplaşmanın analiziyle ve emekçilerin taraf olmadığı bir siyasal-toplumsal gerilimin nasıl çözüleceğiyle ilgili.

Ancak sorunun asıl önemli yanını, yani "siyasal İslam"ın hızlı gelişimini ve bu gelişimin demokrasi güçleri açısından anlamını içeren tartışmalar son derece sınırlıdır. Bu durumun oluşmasında siyasal İslam'ı "arkaik" bir siyasal hareket olarak görmenin ciddi bir etkisi vardır. Ancak gerçekte siyasal İslam kapitalist toplumların bünyesindeki çelişiklere verilmiş çağdaş bir yanittir. Bu nedenle siyasal İslam'a karşı mücadelenin nasıl verileceği, İslamcılarının emekçi sınıflara yönelik perpektiflerinin ne olduğunun anlaşılmasına bağlıdır.

Bu sayımızdaki dosyayı, kitlesel gücünü önemli ölçüde emekçilerden alan siyasal İslam'ın, dünya çapındaki deneyimlerin ışığında emekçiler karşısındaki konumunun tartışılmasına ayırıyoruz. Emekçi sınıflar hareketi karşısında giderek daha büyük bir tehlike oluşturmaya başlayan siyasal İslam'ın bu incelemesinin yararlı olacağı inancındayız.

siyasal islam ve işçiler

rinden aktığı alanlar ise etnik ve dinsel çelişkiler tarafından belirleniyor. Ve sanki sınıfsal gerilimler ile kültürel-siyasal gerilimler "ayrı dünyalara" aitel...

Bu tarz bir algılayışa çeşitli sol platformlarda ve sendikalarda sıkça rastlamak mümkün. KÇSKK'nın şubat 1995 eylem takvimini ertelerken ileri sürdüğü "yurtseverlik" gerekçesi ile örneğin "seriatçılar sendikal hak ve özgürlükler açısından uluslararası ve yerli tekelci sermayeden daha büyük (bir) tehlikedir" (Koç, 1994) denilerek, işçi hareketinin laik cephede saf tutmaya çağırılması, başka şeylerin yanısıra yukarıda kısaca resmedilen algılayışın da bir sonucudur.

Polonya'daki Dayanışma hareketinden başlayarak, Brezilya'da, Güney Afrika'da, uzak Asya'da, son 10-15 yıldır yaşananlar "aynık ama kolektif bir proleter kimliğin oluşumunda dinin ve milliyetin rolünü birinci derecede açığa çıkarmıştır" (Arrighi, 1993). Ülke-mizle de din temelli siyasallaşma gittikçe tırmanmakta; siyasal ve toplumsal kutuplaşmaların en kritik halkalarından birini oluşturmaktadır.

Soru şudur: kolektif sınıf kimliğinin oluşumu üzerinde siyasallaşan İslâm'ın etkileri nelerdir; işçileri, bir sınıf olarak İslâmî projeye eklemlenme potansiyelleri var mıdır? Ya da siyasallaşan İslâm, bağımsız işçi sınıfı hareketine eklemlenebilir mi; onu şu veya bu tarzda besleyerek etkileyebilir mi? İlk soru, işçi sınıfı hareketinin, ikinci soru ise siyasal İslâmî hareketin çözümlenmesini öngörmektedir. Kuşkusuz Latin Amerika Katolik kilisesi içinden büyük ölçüde Marksizmden etkilenerek ortaya çıkan Kurtuluş Teolojisi benzeri bir akımın, İslâmî hareketten çıkmasını beklemek safdülük olur. Dolayısıyla asl'olan, siyasal İslâmın işçileri bir sınıf olarak çözme ve kendi projelerine eklemlenme potansiyellerini tartışmak olmalıdır. Bu noktada İslâm iktisadi ve İslâmî sosyal siyaset yaklaşımları üzerinde durmak fikir verici olacaktır. Ancak bunları tartışabilmek için, öncelikle İslâm ve siyaset ilişkisine dair bazı eksik ve yanlış anlayışlara değinmek gerekiyor.

Hem Bütüncül Hem Özcü

Siyasal İslâm'ın din-devlet-toplum ilişkisini düzenleyen bütüncül yanı ile bu özelliğinin Kur'an'da özsel olarak varolduğu anlayışının yeterince kavrandığını söylemek mümkün değildir.

Bütüncüllük karşısında yanlış bir tavır sergilenerek ya bütün İslâmî oluşumlar aynı kefeye konabilmekte ya da "ben de müslümanım ama..." diye başlayan naif savunma pozisyonları seçilebilmektedir. Özcülük karşısında ise, siyasal İslâm'ın günümüze ait "modern" bir siyasi hareket olduğu gerçeği görmezden gelinerek, "gerici, çağdışı vb." nitelendirmelerle mesele geçiştirilmektedir.

Bütüncüllük ve özcülük, İslâm'ın yaklaşık 1400 yıllık tarihsel deney ve birikiminin hem özümsemesi ve hem de inkarıdır. İslâmî hareket, kendi tarihinden koparak, ayıklanarak (öze dönerek) siyasallaşmaktadır. Çünkü İslâm'ın hem halifelik kurumu çerçevesindeki tarihi ve hem de folklorik (folk-İslâm/dini cemaat, tarikat vb.) gelişimi, fiili olarak inanç ve ideoloji birlikteliğinin kanıtlarını sunmaz. O yüzden siyasal İslâm, İslâm tarihini, "Kur'anı Kerim hükümlerinin ve Peygamber sünnetinin çarpıtılmasının tarihi" olarak yorumlar. Dolayısıyla "öze dönme" çağrısı, İslâm tarihinin herhangi bir anına dönme çağrısı değil, yeni bir dönem yaratma çağrısıdır. Tarihsel bir referans istendiğinde kimi zaman fetişleştirilerek öne sürülen "Medine Cemaati" bile yeterli kanıt oluşturamaz. Çünkü onlar da bilir ki, Medine cemaatinde devlet-toplum farklılaşması olmadığı gibi, hükümet ve liderlik arasında da bir örtüşme söz konusudur.

Kısacası, İslâmî inancın, özcü metod yoluyla ideolojileşmesi, Kuzeyden Güney'e yayılan modern siyasal ideolojilerin etkisiyle gerçekleşmiştir. İslâmî devlet vurgusu inanca içsel değildir. Yenidir. Ulus devletin varlığını veri alışları bunun en büyük kanıtıdır.

Siyasal İslâmın Kaynakları

En genel hatlarıyla siyasal İslâm, Pakistan-Hindistan, Mısır ve İran olmak üzere üç coğrafyadan beslenmiştir. Kuşkusuz her üç kaynağın kendi aralarındaki farklılıkları söz konusudur. Ancak din-devlet-toplum birlikteliği, her üçünün ortak paydasını oluşturmaktadır.

Hindistan-Pakistan hattının en önemli ismi Mevdudî'dir. 1920'lerin ikinci yarısından başlayarak ortaya koyduğu görüş ve faaliyetleriyle, onu siyasal İslâmın kurucusu şeklinde değerlendirmek pek de yanlış olmaz. Mevdudî'ye göre bütün bir tarih, İslâm'la, tanrı hakimiyetinin insanlaştırılması anlamına gelen "cahiliye" arasındaki savaşın tarihidir. İslâmî devlet olmadan, İslâmî uyanış imkansızdır. Dolayısıyla, devletin İslâmîleştirilmesi (iktidarın ele geçirilmesi) öncelikli hedefdir. İlk sistematik İslâmî devlet kuramının Mevdudî tarafından geliştirildiğini söylemek mümkündür.

Mevdudî'yle hemen hemen aynı tarihlerde, Mısır'da Müslüman Kardeşler örgütünün kurucusu El-Benna, İslâmî siyasallaşmanın bir başka hattını oluşturmaktadır. İslâmî siyasallaşma önceleri, İngiliz sömürgeciliği altındaki Mısır'da yaşanan kültürel yozlaşmaya tepki olarak gelişti. El-Benna'nın stratejisi, önce "erdemli" bir "cemaat" oluşturmaya dayanıyordu. Zubadia (1994), Müslüman Kardeşleri şöyle yorumlamaktadır: "ideolojisi ve örgütlenmesi, büyük bir bölümü okumuş ve yazılı metinler aracılığı ile ilişki kurabilecek olan bireyselleşmiş siyasal öznelere oluşmuş, potansiyel seçmenleri varsayar. Asıl hedef olan İslâmî bir devlet kurma, modern ulus-devlet bağlamında anlaşılır. Stratejilerinin bir parçası da ordu ve polis kurumlarına sızma"dır.

Mısır'da 1960'ların en etkili isimlerinden Seyyit Kutub, Müslüman Kardeşler örgütüne, deyim yerindeyse Mevdudî aşısı yaparak, günümüzdeki radikal İslâmî örgütlere feyz vermiştir. Kutub, Mevdudî'nin devlete öncelik veren stratejisini geliştirmiştir. Bu ise El-Benna'nın formüle ettiği iktidar denkleminin tersine çevrilmesi anlamına gelir. İslâmî toplumu, ancak İslâmî devletin yaratacağını savunan Kutub, bu görevin de (İslâmî devlet kurma görevi) inanca içsel olduğunu ileri sürer. Bir anlamda bütüncüllük ve özcülük en vülger formülasyonuna Kutub'ta ulaşmıştır.

Siyasal İslâm'a bir başka katkı ise "Velayet-i Fakih" doktrinini ile Humeyni'den gelmiştir. Bu doktrin, müslümanların yönetimini, gizli imam (Mehdi) adına "adil bir fakihe" (İslâm hukukçusu) verilmesini savlar. İslâm hukukunun egemenliği ancak bu yolla tesis edilecektir. Bunun dışındaki tüm rejimler, "cehalet ve taghut (sahte tanrı)" rejimleridir.

Görüldüğü gibi siyasal İslâm'ın 1920'lerden günümüze uzanan serüveninde temel vurgu, din-devlet-toplum birlikteliği üzerinedir. Bu birlikteliğin inanca (bireye) içsel olduğu savlanır. Siyasal söylem, ikili zıtlıklar üzerine inşaa edilmiştir: İslâm toplumu/cahiliye toplumu; hak/batıl; Allahın partisi/seytanın partisi; adil düzen/faizci düzen vb... Siyasal İslâm'ın bir başka özelliği ise toplumsal örgütlenmesini bireysel temele dayandırıyor olmasıdır. Seyyit Kutub'un ifadesiyle amaçlanan "kulu" (bireyi), "kula kulluktan Allahın kulu mertebesine yükseltmektir". Ancak pek iyi bilinmektedir ki, "Allahın kulu mertebesi" sadece hukuk (İslâm hukuku) tanımlanmıştır ama ya fiilen? İslâm hukukunu uygulayacak olanlar yine Allahın kımı kullan olacaktır. Nitekim Humeyni "Velayet-i Fakih" anlayışıyla, Müslüman Kardeşler "seçilmiş şura(meclis) ve başkanlık sistemi" yaklaşımıyla bu konuyu somutlamışlardır.

Bilindiği gibi, siyasal İslâm'ın "insanlaşmış egemenlik biçimlerinin tümüne karşı olmak" şeklinde bir retorik söz konusudur. Bu çerçevede kapitalist baskı ve sömürü mekanizmalarına da karşı olacakları ve dolayısıyla ezilen ve sömürülen işçi ve emekçi sınıfların kendi siyasi amaçlarına uygun olarak mobilize edebilecekleri düşünülebilir. Ancak dikkatlice bakıldığında görülecektir ki, işçilerin, ezilen ve sömürülen bir sınıf olarak siyasal İslâm açısından hiç bir önemi yoktur. Siyasal İslâm işçileri sömürülen bir sınıfın üyesi olarak değil, tıpkı "diğerleri" gibi, "cahiliyenin kurbanları" olarak kodlar. Bu noktanın açıklığa kavuşturulması için İslâm iktisadi ve sosyal siyaset anlayışları üzerinde durmak gerekecektir. Ancak siyasal İslâm hakkında son bir not olarak şu belirtilmelidir: Son yıllarda siyasal İslâm içinde "cahiliye" rejimleriyle uyum arayanlar ve kendisini toplumsal ilişkilerden tümüyle yalıtarak radikalleşenler olmak üzere ikili bir

işçi sınıfı hareketi, 1990'ların başından günümüze, bir yandan sermayenin ve devletin çok yönlü ve sistematik saldırısına hedef olurken, diğer yandan da artan oranlarda etnik, dinsel-mezhepsel ve ulusal gerilimlerin gölgesi altında kaldı. Siyasal mücadele ve kutuplaşmaların sınıf çelişkileri ekseninde gerçekleşmesini etkisizleştirdiği ölçüde bu durum, işçi sınıfı hareketinin toplumsal gücünü de zayıflattı. Ortaya böyle bir tablo çıktı ki, sanki sınıf hareketi geçici, yüzeysel ve anlık bir mücadele potansiyeline sahip. Kitle hareketliliğinin ve siyasetin daha kalıcı, daha radikal ve daha de-

aynıma yaşanmaktadır. Bu bölünme İslam tarihi içinde kökleri olan "radikaller" ve "edilgenler" şeklindeki geleneksel ayrıma da denk düşmektedir. Bu çerçevede içinde Refah Partisi'ni, İslâmi siyasallaşmanın Türkiye'deki hakim örgütsel yapısı olarak görmek mümkündür. RP'nin içinde barınan radikal ve edilgen eğilimler, simdilik RP kurmaylarına uygun manevra olanakları sunmaktadır ve henüz iç bölünme ve parçalanmaya yol açma ihtimali bulunmamaktadır. Gerçi Türkiye'de İslâmi siyasallaşma süreci içinde "radikal" unsurların etkisi son derece sınırlıdır. Zerkâ'nın "maslahatçı strateji" adını verdiği reformist hat RP içinde daha etkin gözükmektedir.

İslâm İktisadı: Maneviyatçı, Piyasacı

Siyasal İslâm, kapitalizm ve sosyalizmden farklılaştırarak kendisini üçüncü bir "yol"muş gibi sunar. Bu çabanın en belirgin ürünlerini son yıllarda hızla gelişen İslâm iktisadı literatüründe izlemek mümkündür. Ancak bu literatüre yakından bakıldığında, "üçüncü yol"un kapitalizmin "maneviyyatçı" türünden ibaret olduğu görülecektir. Fakat bu öyle bir türdür ki, bir yarıyla faşizan bir korporatizmle, diğer yarıyla da neoliberalizmle rahatlıkla buluşabilmektedir. İslâm iktisadı piyasacıdır. Çünkü mal ve hizmetlerin fiyatlarının piyasada teşekkülünü savunur. Özel ve hür teşebbüsün İslâm iktisadının temelini oluşturduğu belirtilir. Bu noktada kapitalizmle aralarındaki farkı ortaya koyma ihtiyacı hissederler. Söyledikleri şudur; kapitalizmin insan tipi "homo economicus" iken yani maddi çıkarı peşinde koşan insan iken, İslâm iktisadının esas aldığı insan tipi "müslüman insandır". İlahi sorumluluk sahibi birey, tek başına kapitalizminden farklı olmanın güvencesi olamayacağına göre, çeşitli kurumsal "önlemlerin" alınması da kaçınılmaz olacaktır. Kurumsal güvence iki düzeyde söz konusu: en büyük güvence, siyasi ve iktisadi otoritenin birleştiği kurum olarak "imam halife" otoritesidir. otoriteye itaat zorunludur. İkinci olarak İslâmi prensiplere uygunluğu işyeri ölçüğünde de denetleyen kurumlar söz konusu olabilmektedir. Bu kurumların amaçları hakkında "işçi ve işverenlerin birbirlerini sömürmelerine engel olur" denmesi ilgi çekicidir. Manevi sorumlulukları denetleyen bu kurumlar, işçi ve işveren arasındaki "karşılıklı kardeşlik ve uyumu" sağlarlar; sorunların çözümünde hakemlik işlevi üstlenirler. Bu mekanizmanın faydalarına gelince şunlar söylenmektedir: "üretim faaliyetinde taraflar birbirlerine karşı manevi sorumluluk taşıdıklarını hissettikleri takdirde çalışanların moral ve zihin gücü yüksek olur. Moral ve zihin gücü yüksek toplumlarda çalışma gücü verimli çalışmayı sağlar. Verimin yüksek olması da ücretleri artırır. Dolayısıyla İslâm toplumlarında ilahi sorumluluk anlayışı ücretleri artırıcı rol oynar" (Esen, 1993:52). Ücret artışını verimlilik artışına bağlayan anlayışa bu ülkenin işçileri hiç de yabancı değildir. Yıllardan beri patronlar bu tezi savunurlar.

Siyasal İslâm, işçi-işveren ilişkisinde "bireysel iş aktini" esas almaktadır. Kolektif iş akti ise tartışmalıdır. Dolayısıyla sendikaların varlığı da tartışmalıdır. Öye ki İbn Kayyim El-Cevziyye gibilerin sendikalara karşı olma gerekçesini, "batıl" neo-liberallerden ayırtmak hayli zor olabilmektedir. Bunlara göre de sendikalar yapay ücret artışlarını teşvik ederek enflasyona neden olmuştur.

İslâmi düzende sendikaların olabileceğini söyleyenler de var. Ancak bunların sendika anlayışına bakınca "olmasa daha iyi" diyesi geliyor insanın. Bir ke-re devletten bağımsız sendikal örgütlenme ve grev vb. eylemler tümüyle yasak. "Fonksiyonlarını İslâmi esaslar çerçevesinde gerçekleştiren ve sınıf esasına dayanmayan işçi ve işveren sendikaları kurmak mümkün" olabilmiş. Fonksiyonlara gelince; "adaletin gerçekleşmesi için devlete yardımcı olmak" ve "işverenlerle dayanışma ve birlikte hareket etme anlayışını" hayata geçirmek. Böylece "ne işveren işçilere zulmeder, ne de işçiler haksız kazanç peşinde koşarlar"mış.

Görüldüğü gibi, sömürme potansiyeli açısından işçi ve işverenleri "eşitleyen"; ücret artışını verimliliğe bağlayan; sendikaları, kolektif pazarlığı, grevi yok sayan anlayışlarla siyasal İslâmın kapitalist sömürü düzenine eleştirel olabileme ve işçilere bir sınıf olarak hitap edebilme potansiyelleri bulunmamaktadır. Uzun söze ne gerek. "Al-İnfitah", "özelleştirme"nin Arapçadaki karşılığı. Ama işçiler başına bir de taki-

**Siyasal İslâm,
işçi-işveren ilişkisinde
"bireysel iş aktini"
esas almaktadır.
Kolektif iş akti ise
tartışmalıdır.
Dolayısıyla sendikaların
varlığı da
tartışmalıdır.**

eklemişler; "al-İnfitah al-multahi" diyorlar. Türkçesi mi? "Sakallı özelleştirme".

Sonuç

Siyasal İslâmın işçiler içinde güç kazanması ancak işçilerin birleşik bir sınıf hareketi oluşuramamasıyla mümkündür. Dolayısıyla sendikal hareketin yaşadığı bunalım ve işçiler nezdinde kaybettiği itibarı, İslâmi harekete güç katma ihtimali küçümsenmemelidir. Tam da bu nedenle orta ve küçük işletmelerde de önemli bir potansiyelle buluşma imkanına sahip oldukları söylenebilir.

Kültürel-siyasal kutuplaşmaların (laik-anti laik; siyasal İslâm-laik/devlet; alevi-sunni/devlet vs.) en önemli özelliği, sınıfsal içeriklerinden soyutlanarak gerçekleşiyor olmalarıdır. Kuşkusuz bu kutuplaşmalar, emek-sermaye çelişkisine indirgenemezler ve böylesi bir tutum, teorik darlıkla, siyasi körlükle sonuçlanmaya mahkumdur. Çünkü işçilerin üretim süreci içindeki konumları, otomatik olarak tek ve değişmez bir kolektif kimlik (sınıf kimliği) üretmiyor. İşçi sınıfı maddi varoluş koşullarının koordinatları içinde ide-

olojik, politik ve iktisadi faktörlerin karmaşık bütünlüğüyle oluşuyor, çözülüyor, yeniden oluşuyor. Bu süreç içinde işçiler, etnik, dinsel, ulusal ve cinsiyetçi söylemler aracılığıyla farklı kolektiflerin üyeleri olarak örgütlenebilirler. Bu ise doğrudan doğruya bir mücadele meselesidir.

Çözüm bekleyen sorun açıktır: kültürel-siyasal kutuplaşmaların sınıfsal içerikleriyle de gerçekleşmelerini sağlamak gerekmektedir. Bunun biricik yolu, evet bir kez daha, işçi ve emekçilerin bir sınıf olarak bağımsız siyasallaşmasından geçmektedir. Bu gerçekleştiği ölçüde, kültürel-siyasal çelişkilerin sınıfı çözücü unsurları ayıklanabilecek ve bu güçler işçi sınıfının hegemonyasında toplumsal muhalefetin devrimci unsurları haline gelebilecektir.

Kaynakça

- M. Akgündüz ve diğerleri (1990) *İşçi-İşveren Münasebetleri*, İlimi Neşriyat, İstanbul.
- G. Arrighi (1993) *"Marksizm yüzyılı. Amerika yüzyılı: dünya işçi hareketinin oluşumu ve dönüşümü"*, (deneme) Büyük Kaygı: Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi, Alan Yay., s. 54-101
- A. Esen (1993) *Sosyal Siyaset Açısından İslâm'da Ücret*, T. Diyanet Vakfı Yay., s. 52.
- A. Khan (1985) *Islam, Politics and the State: The Pakistan Experience*, deneme, Zed Press, London.
- Y. Koç (Güz 1994) *"Şariatçılar ve İşçi Hakları"* Mükemmep, Ankara, s. 52-61.
- S. Kutub (1962) *İslâm'da Sosyal Adalet*, Çağaloğlu Yayınevi, İstanbul.
- S. Kutub, *Yoldaki İşaretler*, Pınar Kitabevi, Ankara.
- E. Mevduli (1966) *İslâm'da İktisat Nizamı*, Hilal Yayıncılık, Ankara.
- E. Mevduli (1967) *İslâm'da Devlet Nizamı*, Hilal Yayıncılık, Ankara.
- S.N.H. Naqvi (1994) *Islam, Economics and Society*, Kegan Paul, London.
- B. Es-Sadı; *İslâm Ekonomi Doktrini*, Şelale Yayınevi, İstanbul.
- A. Tabakçoğlu ve diğerleri (1988) *İslâm İktisadi Araştırmaları-1*, Der-gah Yayınları, İstanbul.
- S. Zubaidia (1994) *İslâm, Halk ve Devlet*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yaşama ilişkin sorunların çözümünde temel yaklaşım; sorunları, ortaya çıktıkları somut gerçeklik içinde yakalamak olmalıdır. Bunun dışında, sorunların ilahi nedenlerden kaynaklandığını ve çözümün de ancak orada aranacağını savunan dinsel yaklaşımlar sadece sorunun çözümünden kaçmak anlamına gelmektedir.

Özetle siyaset yapmada tutarlı olmanın da asgari gereği olarak dünyasal sorunların nedenlerini de çözümlerini de dinsel çerçevenin dışında, laik bir bakış açısından aramak durumundayız. Aksi yaklaşım sunanlar, hangi sözleri ederlerse etsinler, gerçekte sömürü ve hak gasplarına karşı tepkiyi çarpıtmaya çalışsan, özünde emekçi düşmanı demagoglar olmaktadır. Tam da bu noktada, bir kişiyle tanrısı arasındaki vicdani ilişki anlamında diğeri bir dünya düzeni olmak üzere iki türlü din ile karşı karşıyayız; ki bu ayrımın bilince çıkarılması, hem gerçek durumu kavramak hem de etkin bir siyasal konum elde etmek açısından yaşamsal bir önem taşıyor. Her inanç gibi saygın olan birinci kavranıştan temel ayrımla, başkalarının hayatını totaliter bir müdahale olan şeriat, dinin bir siyaset tarzı, bir hukuk düzeni şeklinde kavranışdır.

Temel belgeleri yanısıra, günümüz ve tarihteki tüm uygulamalarına baktığımızda rahatlıkla söylebileceği gibi, Şeriat düzeni, sınıf eşitsizliğini sınırsızca kutsayan, emeğin hak ve özgürlüklerini kendine sorun edinmeyen, sömürü ve hak gasplarına değil başka dinlerden insanlara karşı düşmanlık ve egemen olma emellerince belirlenen, bir toplum projesidir. Yine aynı veriler ışığında açıkça görülebileceği gibi onun günümüze uyarlanması, kapitalizmin totaliter bir siyasetle uygulanmasından başka bir anlam taşımaz.

Peki ama hal böyleyken şeriatçı hareketin, emekçilerin düzen karşıtı duygularını okşama ve sendikal alanda örgütlenme çabalarını nasıl yorumlayacağız? Burada tıpkı faşist hareketin yapabileceği gibi açık bir demogoji, yabancılaşmaya uğratılmış emekçilerin kaba bir istismarı söz konusudur. Amaç dinsel devlet normunu aşmış olan çağdaş kapitalizme karşı gelişen emekçi tepkilerini, kapitalizmin bile gerisinde bir düzenin inşasına yedeklemektir.

İşçi hareketinin uluslararası mücadelesi sonucunda bugün artık tartışmasız kabul gören toplumsal hak ve özgürlükler, bu atmosferde siyaset yapan şeriatçıların da işçi haklarından yana görüntü vermesini zorunlu kılmıştır. Ancak bu "yana"lık, şeriatçı düzeni kurmak için emekçileri yedeklemeye yönelik bir politik manevradan öte anlam taşımadığı gibi şeriatçı düzen ve teoride hiç bir dayanağa da sahip değildir.

Temel hak ve özgürlüklerin şeriatçı teoride karşılığını bulup bulmaması önemli bir sorundur. Çünkü, İslamcı şeriat, örneğin bir Hristiyan dininden ayrımla hayata ilişkin hukukun değiştirilmesine izin vermez. Şeriatın temel belgelerinde toplumsal hayatın düzenlenmesine ilişkin katı kurallar mevcuttur ve tanrıya atfedilen bu kurallar, ne yazık ki emekten yana bir yorum olanağı sunmazlar. Bu kurallar, 7. yüzyılın köleci, tüccar ve erkek egemen Arap toplumunun koşullarına biçimlendiğinden, daha önemlisi tanrıya atfedilip zamana ve mekana karşı "kutsal" ve "değiştirilemez" kurallar olarak tahkim edildiğinden, evrensel

Şeriat, Emekçiler ve Sendikal Hareket

insanlık değerlerine uydurulmaya kapalıdır.

Şeriatçılık, bu dünya için mücadeleyi yadsıyarak çözümünü öteki dünyaya havale etmektedir.

"...Ey kavmim, bana uyun size doğru yolu göstereyim. Muuhakkak ki bu dünya hayatı geçici bir geçimlikten ibarettir. Ahiret ise karar kılınacak bir mekandır Mümin-38-39"; "Şüphesiz ki cennete ermek büyük kurtuluştur. Çalışanlar bunun için çalışsınlar(Saffat-60-61)" diyen bir muhtevaya sahiptir şeriat.

Sömürücülere karşı sınıf dayanışmasını dışlayan bir perspektife sahip olan şeriat, insanları dinler, dinleri de mezhep ve tarikatlar temlinde bölen ve kendinden olmayan herkesi, önsel olarak ve uzlaşma kabul etemez bir kesinlikle "kafir", "batıl", "müşrik" ilan ederek onlarla insan olmak temelinde eşit haklı yaşamayı ve dayanışmayı önsel olarak reddeden bir niteliğe sahiptir.

Nitekim mücadeleyi, sömürücülere ve diktatörlüklere karşı hak mücadelesinden temel ayrımla "fitne" diye nitelediği başka inançların ortadan kaldırılması ve "din yalnızca Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşılması (Bakara-193)" olarak sınırlayan Şeriat, insanlığın eşitlik ve özgürlük gündemini çarpıtıp bir hukuk ve ahlak anlayışı olarak çıkıyor karşımıza.

Daha önemlisi insanlar arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, sosyal devlet, insanca bir yaşam için toplumsal gelirin yeniden paylaşılmasını reddederek, belirlenmiş kurallar içinde insanlara "kul"luk önerir; ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta fizyolojik düzeylerde sözkonusu korkunç boyutlardaki eşitsizlikleriyle dünyanın bu durumunu, "öbür dünya"ya yönelik "sınav" mantığı çerçevesinde Allah'ın takdiri olarak nitelendirir.

Laik kazanımlar nedeniyle olduğu gibi savunulamadığından, bugün ülkemizde "adil düzen" diye yutturulmaya çalışılan Şeriat, eşitlik için uğraşanları açıkça tehdit eden bir karaktere sahiptir:

"Ey Muhammed, onlar Rabbinin rahmetini mi paylaşıyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliliklerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş görsünler diye kimini ötekilerine derecelere üstün kıldılar. (Zuhruf-32)" diyen Kur'an, eşitsizliği tanrıya bağlayarak sorgulanmasını engellemeye çalışır. Bir diğer ayette de, "de ki ey mülkün sahibi Al-

lah'ım, dilediğine mülkü verir dilediğinden mülkü alırsın, dilediğini aziz (serefli) dilediğini zelif (sefil, aşağılık) edersin. (Al-i İmran-26)" deyerek mülk sahipliği şeref, mülksüzlük ile aşağılık olmak arasında paralellik kuran bir egemen sınıf mantığı sergiler.

Açıklıkla görüldüğü gibi şeriat çevresinde sömürü ve eşitsizliğe karşı çıkmak olanaksızdır. Günümüz dünyasında kapitalist ideologların bile açıktan savunmadığı denli uç boyutlardaki eşitsizlik, Şeriat'a göre Allah'ın keyfiyeti gereğidir. Şeriat, "Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır (Al-i İmran-37)"; "doğrusu zengin eden sermaye veren O'dur (Necm-48)" diyerek sermayenin asli nedeni olan emek sömürüsünü gözlerden gizler ve sınırsız boyutlardaki eşitsizliğe bile karşı çıkmayı Allah'a karşı olmakla özdeşleştirir.

Teokratik ve totaliter bir mutlakiyet rejimi olan şeriatın teorisi ve tarihi, sosyal devlete özgü kurum ve güvenceleri yanısıra, halk yönetiminin en kaba gereği seçim ilkesi için bile en küçük bir dayanak sunmaz. sendikal örgütlenme, grev, iş güvencesi, işsizlik sigortası, asgari ücret gibi burjuva düzenlerin bile ağırlıklı hazmettiği haklar, şeriatının ufkunun tümüyle dışındaki hak örnekleri oluştururlar. Bu anlamda kapitalizm, şeriatın yanında gerçekten de ehven-i şer örneğidir.

Bu kıyaslamayı Butto Pakistan'ı ile Ziya ül-Hak Pakistan'ı arasında, hatta Şah rejimiyle Humeyni rejimi arasında bile yapmak mümkün. Şeriat yönelimlerinin yaşandığı her durumda, önceki dönem ne kadar geri olursa olsun, başta işçi ve kadın hakları olmak üzere toplumsal hak ve özgürlüklerde ciddi gerilemeler yaşanmıştır. Asıl önemlisi, şeriatın, emekçilerin mücadelesini ellerinden alması, patrona ve devlete karşı hak mücadelesini, "Allah'ın düzenine" karşı mücadele olarak sunması, dolayısıyla ortalama insan için hak mücadelesini hem çok daha olanaksız kılması hem de onu bastırma acımasızlığı konusunda ek dayanaklar elde etmesidir.

Nitekim, evrensel değiştirilemez ve "tanrısal" iradeyle tamamlanmış olduğu varsayılan şeriatçı literatürde, halkın devlete, emekçinin patrona karşı mücadele ve örgütlülüğüne ilişkin en küçük bir ifade söz konusu değildir. Hal buyken şeriatçıların örneğin sendikal örgütlenmeyi veya demokrasiyi keşfi, tamamen şark kurnazı, Makyevist bir politikanın, diğer bir deyişle amaç için her türlü aracı meşru gören bir "ahlakın" ifadesi olmaktadır.

Şeriat, dünyasal kurtuluş projelerini dışlarken, yaşamda var olan tüm eşitsizlik ve adaletsizliklere rağmen "şükür", "kudret" ve "Allah'ın düzeni"ne itaat teorisi. Onun mantığında mücadele için bir tek neden vardır, ki o da "kafiri" ortadan kaldırıp şeriatı yaymaktır; "adil düzen" vb. demogojilerle yapılmaya çalışılan ise, işte bu gerçek amaca günümüz koşullarında meşruiyet sağlamak. kapitalizm tarafından tam bir çaresizlik kaskasına alınmış insanları, "kurtuluş" ve "adalet" adına, kapitalizmden bile geri bir toplumsal projeye manipüle etmektedir.

Şeriat, en temel kaynaklarında, "tamamlanmış" olduğunu varsayarak, müslümanın müslümanla çelişkisi olamayacağını, sınırsız zenginlikle zellilik düzeyinde bir eşitsizliğin tanrısal düzenin doğası gereği olduğunun altını çizer. Şeriat emeğin sermayeye karşı mücadele hakkı ve araçları hiçbir şekilde söz konusu edilmezken patronun, "tanrının ödüllendirilmiş kulu" olarak üstünlüğünü kutsayan bir hukuk belirlediğinden dolayı toplu sözleşmeyi, işçinin bağımsız sendikal mücadelesini, iş güvencesini ve asgari yaşam hakkını veri alması beklenmemelidir. Bu niteliğiyle şeriatçı iş hukukunun, faşist bir iş hukukundan en küçük bir farklılığı söz konusu olamayacaktır.

Türkiye'de şeriatçı perspektiften sendikal alan yapılan müdahaleler de işte bu bağlamda biçimlenmiştir. Öncelikle DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığına karşı tıpkı MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) gibi patronların bizzat işyerlerini

iran'da işçi şuraları deneyi

de örgütledikleri veya örgütlenmelerine göz yummalarıyla oluşan HAK-İŞ, bu desteğin 12 Eylül yönetiminin devamı çerçevesinde kurumsallaştırmıştır.

Patronun, devletin ve şeriatçının ortak çıkar paydasının ürünlerinden biri olarak oluşmuştur HAK-İŞ. Nitekim onun kuruluşunda, hükümetteki MSP'li Çalışma Bakanı A. Tevfik Paksu, "gelecekte Türkiye'nin bütün müesseseleri Milli Selamet zihniyetinde isteveceklerdir. Eğer işveren fabrika ve işyerinde randıman istiyorsa, işçisinden bu niteliği arayacaktır. Ayrıca Milli Selamet zihniyetine sahip işçi bugün rızkın başka bir konfederasyonda aramak zorunda kalmayacaktır" amacını da net bir şekilde ifade etmiş olmaktadır. Patronun çıkarına uygun bir işçi yaratmak ve DISK'in önünün kesmek, kapitalizme karşı tepkinin sosyalist bir yöneline girmesini engellemek!

Hak-İŞ'in Kuruluş Beyannamesi'nde ve Ana Tüzüğü'nde de belirtildiği gibi amaç, "iş barışı", "Hakka ("Tanrıya" kastediliyor-EA) teslimiyet", "ibadet aşkıyla çalışma", "millet malına zarar vermemek", "işverenin de hakkının çiğnenmesine müsaade etmemek" ve "işçi ile işveren arasında kardeşlik" kurmaktır.

İşçi hareketinin yeniden yükselişi ve örgütlenmesine paralel varoluşunu üretebilmek için bugün işçi haklarını daha çok sahiplenen bir konuma

gelmeyle birlikte Hak-İŞ'in niteliğinde değişim söz konusu değildir. Bir yandan sınıflar-üsütü "din kardeşliği" ve "hak" anlayışı çerçevesinde sınıf uzlaşmacılığının aracı olma misyonunu sürdürürken, diğer yandan da şeriat yönelimine insan malzemesi oluşturmaya çalışmaktadır. Şeriatçı sendikal hareketin misyonu sorunları emek lehine çözmek değil, demogojik bir şekilde, "adalet" ile özdeşleştirilen şeriat için işçi kadrolar yetiştirmek ve patronlar lehine "iş barışı" sağlamaktır. Şeriatçı düzenin çıkarı doğrultusunda, sorunları patronlardan yana "uzlaşmayla" çözmektir. Ancak bu uzlaşmanın çerçevesi yukarıda belirttiğimiz şeriatçı belirleneceğinden her halükarda emeğin aleyhine olacaktır; tabii patronun gayri-müslim ve şeriat karşıtı olmaması koşuluyla!

İşçi Şuralarını da 1979'un fırtınalı devrim günleri içinde işçiler "icad" etti. Şuralar, devrimin ayak seslerinin güçlü bir şekilde hissedildiği günlerde patlak veren yaygın işçi grev ve direnişlerinin bir aşaması olarak ortaya çıktı. Şah'a karşı yürütülen mücadele. 1978 yazının ikinci yarısından sonra işçilerin katılımıyla yeni bir içerik kazanmıştı. Özellikle petrol, demir-çelik ve demiryolu işçilerinin başlatıkları grevler Şah rejimini temelden sarsıyordu. Petrol İşçileri Grev Komitesince dile getirilen taleplere bakmak bu konuda fazlasıyla fikir verici olacaktır: "sıkıyönetimin kaldırılması; politik tutukluların sartsız serbest bırakılması; petrolün millileştirilmesi..." İşçi mücadelesi dışarıdan herhangi bir gücün kontrolü altında değildi, bağımsızdı. Ancak ulusal düzeydeki bir koordinasyondan da yoksundu, yani lokaldi. Bağımsız fakat lokal bir işçi hareketinin Şah'a karşı yürütülen genel kitle mücadelesi üzerinde hegemonya tesis edebilmesi olanaklı değildi. Koordinasyon sorununa İran solu çözüm sunabilirdi ama olmadı ve zaten bugün, devrim günlerinin sıcaklığı içinde işçi mücadelesinin taşıdığı potansiyeli fark edemedikleri için özleştiri yapıyorlar.

Kitle mücadelesinde önderliği ele geçiren Humeyni ve ona bağlı ulema kesimi, Grev Koordinasyon Komitesi kurarak bu soruna el attı. Humeyni'nin direktifiyle kurulan Komite'nin icraatları, Şah sonrası İran'da işçileri neyin beklediğinin de ilk işaretlerini verecekti. Bu Komite, grevlere müdahale ederek yerli ihtiyacı karşılamak düzeyinde hizmet ve mal üretimine devam edilmesini savundu. Bir anlamda grev-kırcılığı yaptı. Nitekim Petrol İşçileri Grev Komitesi üyeleri bu yöndeki müdahaleleri red edince, "karşı-devrimci" ilan edilerek yargılandılar.

İşte İşçi Şuraları, Şah diktatörlüğünün yıkılışını izleyen 1979'un bu karmaşık günleri içinde, bağımsız işçi mücadelesinin ürünü olarak doğdular. Bu nitelikleri, Humeyni otoritesine karşı bir meydan okuyuşu da içinde barındırıyordu. İşçi Şuraları herşeyden önce işyeri örgütleriydi. Şura yönetim kurulu, fabrikadaki beyaz ve mavi yakalı tüm işçilerin oylarıyla seçiliyordu. Temel amaçları işyerinde işçi kontrolünü sağlamaktı ve zaten devrim anında doğan yönetim boşluğu içinde filizlenmişlerdi. Nitekim yeni devlet oluşumu henüz Humeynici çizgide bir istikrara kavuşmuş değildi. Kapitalist ilişkilerin meşruiyet krizi, işletme sahipliği ve yönetimi alanındaki ciddi boşlukla birlikte sürüyordu. Taa ki, 1979'un Ağustos'una kadar. Bu tarihte İran devrimi Şah'ın devrilmesinin ardından ilk ciddi iç hesaplaşmasını yaşadı. Sosyalist muhalefet, ilerici örgütler ve Kürtler şiddetle bastırıldı. İşçi Şuraları da bu baskıdan nasibini almakta gecikmedi. İşçi Şuraları için başka bir dönem başlıyordu. Bir yandan işçi denetim organları olarak bağımsız Şuralar yok oluş sürecine girerken, diğer yandan da yukarıdan aşağıya İslâmci işçi şuralar oluşturulmaya başlandı.

Sol muhalefetin devre dışı bırakılmasının hemen ardından ulema kesimindeki liberal ve köktendinci (pro-Humeynici) ayrışması hızlandı. Liberaller, üretim sürecinin denetim ve yönetiminde rasyonel işletme ilkelerini savunuyorlar ve işçi Şuralarına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bağımsız işçi Şuraları ile liberal Bazargan hükümeti arasında şiddetlenen çatışmanın arasına, Humeyni'nin oluşturduğu İslâmî Cumhuriyet Partisi, İslâmî Birlikler adındaki örgütleriyle müdahale etti. Fabrikalarda hem liberal yöneticilerin hem de bağımsız Şuraların etkinliği kırılarak korporatist mahiyette İslâmî Şuralar kuruldu. Greve şiddetle karşı

çıkan İslâmî Şura yöneticileri, "Şura üyeleri herşeyden önce gerçek müslüman olmalıdır, bunun aksi düşünülemez" diyerek, geniş bir iç demokrasiye sahip olan bağımsız Şura geleneğini tasfiyeye yöneltiler. Birinci derecede İslâmî Cumhuriyet'e karşı sorumlu olduklarından grev ve grev dışı direniş biçimlerine de şiddetle karşı çıkıyorlardı. Ulemâ adına İslâmî Şura kurma operasyonu fabrikalarda yürüten İslâmî Birlikler'e işçiler "yeni-SAVAK ajanları" (SAVAK, Şah dönemindeki gizli polis teşkilatı) adını takmışlardı. Batı Tahran, Tebriz ve Gilan işçi Şuraları devlet müdahalesiyle kapatılırken, birçok Şura yöneticisi de tutuklanarak yargılandı. Bu süreç, siyasal planda liberal kanadın temsilcisi Beni Sadr'la Humeyni çizgisi arasındaki kapışmayla çakışıyordu. Beni Sadr'ın tasfiyesi ile sone eren bu kapışma Haziran 1981 ortalarında kapandığında Humeyni, İran yönetimi üzerindeki otoritesini artık pekiştirmişti. Çok geçmeden bütün Şuralar resmen kapatıldı. Artık İslâmî Şuralara gereksinimleri kalmamıştı. Gerekçe ise basitti: İslâm'da tek güç Allah'tı.

İşte işçi sınıfı açısından siyasal İslâmın İran'daki özeti: işçiler bir yandan üretim sürecinde atomize edilirken, diğer yandan da tek bir ideolojik kitle içinde eritildiler: İslâmî kitle....

Derleyen: Metin Özügürlü

Kaynakça

Bayat, A. (1987) *Workers and Revolution in Iran*, Zed Press, London.

Bayat, A. (1990) *Work, Politics and Power: An International Perspective on Worker's Control and Self-Management*, Zed Press, London.

müslüman kardeşler ve işçi hareketi

Mısır'da ve diğer İslam ülkelerinde 1970'lerin ortalarından itibaren İslami siyasal mücadeleye olan ilgi canlandı. İslam, Mısır'ın siyasal yaşamında siyasal tartışma ve bilinci uzun zamandır biçimlendiren bir öge olmuştu. İki savaş arasındaki dönemde Batı Avrupa'nın siyasal geleneğinden devşirilen laik liberalizm ve burjuva milliyetçiliği, Mısır'ın yönetici sınıfları ve profesyonel kent orta sınıflarının seçkin kültürel ve siyasal değerleri idi. Ancak, bunlar yönetici elitler arasında ne kadar yaygın olurlarsa olsunlar, İslam'la özdeşleşen popüler tavır ve eylemleri ortadan kaldırma konusunda yeterince derine inememişlerdir. İslam gerek kırsal kitlelerin gerekse de geleneksel kentel orta sınıfların yaşamında ve dünyaya bakışlarında önemli bir rol oynamaya devam etmiştir.

Müslüman Kardeşler Derneği 1928'de İsmailiye kentinde Hasan el-Benna tarafından kurulmuştur. Aynı dönemde pek çok benzer İslami dernek kurulmuştur ve bunların çoğalmasının nedeni laik liberalizmin tam siyasal bağımsızlığı ve halkın yaşam standartlarını geliştirmede gösterdiği başarısızlıktır. İslami örgütlenmeler aynı zamanda Batının siyasal iktidarına, sermayesine ve kültürel egemenliğine muhalefet etmişlerdir.

Müslüman Kardeşler salafiyaya (İslami uyanış) hareketinin sürdürülmesini temsil etmektedir ve bu hareket esas olarak Muhammed Abdüh'un öğretilerinden kaynaklanmaktadır. Abdüh'un izleyicisi Raşid Rida, örgütün kurucusu Hasan el-Benna'nın üzerinde oldukça etkili olmuştur. Abdüh, kapitalizmin gelişmesinin ortaya çıkardığı sorunlara İslami açıdan cevap vermeye çalışan ilk İslami reform yanlılarından. Abdüh, aşırı servet birikiminin sosyal problemler yarattığını (mesele içtimaiyya), grev ve işçi hareketlerinin bu gelişmenin sonucu olduğunu iddia etmektedir.

Müslüman Kardeşlerin işçi hareketi içinde oynadıkları rolü anlamak için düşünsel kökenlerini bilmekten ziyade, onların somut faaliyetlerine, destekçilerine ve işçi sınıfı içindeki diğer siyasal güçlerle olan ilişkilerine bakmak gereklidir. Müslüman Kardeşler işçi hareketi içine 1930'larda, işçilerin içinde yaşadıkları müşkül duruma duydukları samimi hislerle ve işçilerin maddi ve manevi durumlarını iyileştirmek için girdiler. Kendi şeriat anlayışlarını, Derneğe üye olan işsizlere ve sakat işçilere

mali yardımda bulunarak uygulamaya çalıştılar. İkinci Dünya savaşından sonra Müslüman Kardeşler Mısır'ın geleceği hakkında bütüncül bir bakış oluşturma ve İngiliz egemenliğine ve Wafd'in laik liberalizmine karşı bir alternatif geliştirme çabalarının bir parçası olarak işçi hareketi içinde farklı siyasal konumlar almaya başladılar. 1943 yılında liderleri Hasan el-Benna'nın tutuklanması ile Wafd hareketinden kesin kopuş yaşandı. Bu olayların ardından derneğin yayın organlarında giderek daha popüler ve eylemci bir dil kullanılmaya başlandı.

Müslüman Kardeşlerin bu yeni yönelimi derneğin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Mısır'daki milliyetçi hareketin başını çeken Wafd partisinin sol kanadı ile komünistlerin ittifakına karşı çatışmaya yol açtı. İşçi hareketi içinde Müslüman Kardeşler ile komünistler keskin bir biçimde karşı karşıya geldiler. Müslüman Kardeşler giderek komünistlerin teşvik ettiği, işçi olmayan hamilerden sendikal hareketin kurtarılmasına ve işçi militanlığına, müslümanlar arasında çatışma ve sosyal huzursuzluğa neden olduğu gerekçesi ile kesin tavır aldılar. Bu süreç sonunda Dernek tam anlamıyla anti-komünist bir çizgiye oturdu. Öyle ki, Müslüman Kardeşler işçi sınıfı ile ilişkilerini, işçi sınıfının sorunları çerçevesinde kurmaktan ziyade, komünistlerin işçi sınıfı içinde güçlü olduğu yerlere özellikle yönelerek, bu gücü kırmak ve ortadan kaldırmak hedefine bağımlı kıldılar. Özellikle tekstil sektörü bu çabanın somutlandığı bir alan oldu.

Müslüman Kardeşlerin işçi sınıfı ile doğrudan teması 1930'ların sonlarına rastlamaktadır. 1938 yılında tekstil işçileri arasında bir örgütlenme faaliyeti

ne rastlanmıştır. Ancak bu yıllarda, Müslüman Kardeşlerin işçi sorununa ilgileri sadece İslamın sosyal sorunlara yaklaşımı ile sınırlıdır ve doğrudan işçi sorunlarıyla ya da sendikal sorunlarla ilgili bir söylemleri yoktur. Bu söylem, komünistlere karşı mücadeleleri içinde gelişir. 1945'te Marksistlerle, İslamcılar arasında tekstil işçilerinin önderliğini ele geçirmek için yoğun mücadele yaşanır. Müslüman Kardeşler'in yayın organı el-Ihvan el Müslümin'de, (Müslüman Kardeşler) düzenli bir işçi sayfası yer almaya başlar. Gazetenin başta gelen iddiası derneğin kurucularının işçi olduklarıdır. Diğer yandan, yayın organında şiddetli bir anti-komünist kampanya başlatılır. Kardeşler, komünistleri "Allaha ve peygamberine ihanet eden bir grup hain" olarak adlandırırlar. Ayrıca, komünistler, "ne Mısır'lı, ne de milliyetçi ama tamamı ile Rustur."

İşçilere Karşı İşveren ve Devletle İşbirliği, Mubbirlik ve Grev Kırıcılık

1946 yılının 1 Ocak tarihinde Kahire'nin banliyösü olan ve tekstil fabrikalarının bulunduğu, Şubra el Kayma tekstil işçilerinin grevinin hemen ardından, grevin önderlerinin tutuklanması karşısında Kardeşler'in yayın organı, tutuklananların Yahudiler tarafından yönetilen komünist hücrelerin üyesi olduklarını duyurur. Dernek, hükümeti de eleştirmektedir, ancak eleştiri konusu etikleri tutuklanmalar değil, hükümetin komünistlerle mücadele etmeyi bilmemesidir. Onlara göre, sadece İslami değerlere dönüş komünizmin yayılmasını engelleyebilir. Derneğin bu grev sırasında takındığı tavır, tekstil işçilerinin önderliği ile dernek arasındaki bağlarını kopmasına neden olmuştur.

21 şubat 1946 tarihi, 15 bin Şubra el Kayma tekstil işçisinin genel grev yaptığı gündür. Genel grev çağrısını, işçi ve öğrencilerin Ulusal Komitesi yapmıştır. Müslüman Kardeşler başlangıçta çağrıya uyararak, genel greve ve gösterilere katılmışlar ancak hemen sonra Komite'den ayrılarak, yeni bir merkez örgütlemeye girişmişlerdir. Bu arada yeni kurulan ve 1930'larda da işçi sınıfı üzerinde terör estirmiş olan, İsmail Sıtkı hükümetine Müslüman Kardeşler açık destek vermişler, hükümet de karşılığında yayın organlarının günlük yayınlanmasına destek olmuştur. Hükümetin Müslüman Kardeşlere verdiği desteğin nedeni, komünist ve sol Wafd önderlik altındaki milliyetçi hareketin gücünü kurabilmektir. Komiteden ayrıldıktan sonra Müslüman kardeşler yoğun bir biçimde, tekstil işverenleri ve hükümetin de desteğini yanlarına alarak Şubra el Kayma bölgesinde örgütlenme kampanyasına girişmişlerdir. Bu kampanyada Kardeşler, devlet desteğini ve işveren baskısını kullanmayı reddetmişlerdir. Örgütlenmeye katılmayanların büyük bir bölümü işlerinden olmuşlardır.

Mısır işçi sınıfının çekirdeğini ve aynı zamanda ulusal hareketin temel dinamiğini oluşturan tekstil

işçileri arasında Müslüman Kardeşlerin yarattığı bölünme. 1946 Mayıs-Haziran grevi esnasında en uç noktaya ulaşmış. Müslüman Kardeşler grevin önderlerini polise ihbar ederek ve adreslerini de vereerek grevin kırılmasını ve önderliğinin tasfiyesini sağlamışlardır. Bu ve benzeri yöntemlerle 1946-48 arası dönemde bölgede en etkili siyasal güç haline gelebilmişlerdir. Bu dönemde, bütün işyeri temsilcileri işlerinden atılmışlardır. Müslüman Kardeşlerin bölgedeki bu başarısı, komünistlerin daha önce bölgede sahip oldukları etkiyle kıyaslanamayacak kadar geri olmasına rağmen, komünistlerin bu bölgedeki yenilgisi, tüm Mısır çapındaki gerileşmelerin başlangıcı olmuştur.

İşçileri Cezbeden Yönler

Müslüman Kardeşler'in anti-sendikal ve anti-komünist faaliyetleri, ne onların sosyal programı hakkında ipucu verir ne de önemli sayıda işçiyi saflarına çekebildiklerini açıklar. Aslında Müslüman Kardeşler ve komünistler, Wafd partisinin iflas etmiş liberal politik uygulamalarına karşı iki zıt alternatifini temsil etmekteydiler. Komünistlerin aksine Müslüman Kardeşler toplumun karşı çıkarılara sahip sınıflara bölünmüş olduğunu değil, organik olarak birbirine bağlı bir birliklilik olduğunu iddia etmektedir. Toplumun farklı tabakaları işlevsel bir bütün oluşturmuştur. Bu katmanların ilişkileri karşılıklı sosyal sorumluluk ilkesine göre yönetilmelidir. İslam işçi için çeşitli hak ve görevler belirlemiştir. İşçinin işverenle olan ilişkisi bütün insan ilişkilerini yönlendiren, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan, karşılıklı hak ve ödevler ve kardeşlik ruhu tarafından yönetilmektedir. İşçinin sağlıklı ve temiz bir ev, yaşama ihtiyacını karşılayacak kadar ve anında ödenen bir ücrete ve sınırlı çalışma sürelerine hakkı vardır. Bütün bu haklarının karşılığında işini sadakatle yaparak, yönetimin haklarına saygılı olmalı ve kendi sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Kardeşler ayrıca doğru dürüst işleyen bir İslami devletin toplumun bütün üyelerine belirli bir düzeyde sosyal güvenlik sağlaması gerektiği konusunda ısrar etmişlerdir. Yoksul ve muhtaç durumda olanların desteklenmesinin temel yöntemi, gerektiğinde, geleneksel zekat uygulamasının devlet eliyle uygulanması ve zenginlerin fakirleri desteklemek için vergilendirilmesidir. Özellikle savaş sonrası kitlesel işsizlik bağlamında, Kardeşlerin çalışmanın devlet tarafından garanti altına alınması yolundaki görüşleri önemlidir. Müslüman Kardeşler özellikle işsizlik sorunu üzerine yoğunlaşmışlardır.

Müslüman Kardeşler'in karşılıklı toplumsal sorumluluk ilkesinin, işçilerin istenildiğinde kiralanıp, istenildiğinde kapı önüne konulabileceği biçimindeki kapitalist nosyonla çeliştiği ortadadır. Ancak Kardeşlerin anti-kapitalizmi tutarlı değildir ve esas olarak yabancı sermaye aleyhtarlığı ağır basmaktadır. 1944 ile 1948 arasında Mısırlı kapitalistler, Kardeşler tarafından, yok denecek kadar az eleştirilmişlerdir. Ancak bu durum, Müslüman Kardeşler ile işçi sınıfı arasındaki bağları azaltan değil, arttıran bir etki yaratmıştır zira, Mısır'da işçi sınıfı arasındaki çelişkiler etnik temelli çelişkiler olagelmıştır. Derneğin yabancı sermayeye sıklıkla yönelttiği eleştiri ise, bu firmaların Mısırlı işçileri işten çıkarıp yerine yabancı işçi aldığı ve yabancı işçilere yerlilerden daha fazla ücret ödemesinde bulunduğu biçimindedir.

Bu eleştiriler özellikle, Şubra el Kayma bölgesi tekstil işçileri arasında ve Süveyş kanalı bölgesindeki işçileri üzerinde etkili olmuştur ve zaten bu iki yer Müslüman Kardeşler'in işçi hareketi içinde en etkili oldukları yerler olmuştur. Şubra el-Khayma'da komünistleri tasfiye ederek ele geçirdikleri gücü kısa zamanda kaybetmelerine rağmen, kanal bölgesindeki işçiler arasında etnik bölünmeler çok etkili olduğu için bu bölgede uzun süre egemenliklerini koruyabilmişlerdir.

Müslüman Kardeşler'in sosyal güvenlik konusunda söyledikleri sadece lafta kalmamıştır. Oluşturdukları bir işsizlik sigortası fonuyla, işlerini kaybeden üyelerine tam maaş ödemişlerdir. Ayrıca, işverenlere yakınlıkları ve siyasal güçleri sayesinde üyelerini koruma başarısını da göstermişlerdir.

Müslüman Kardeşlerin, işçi sınıfı ve sendikal harekete yaklaşımları, işçi sınıfının doğrudan eylemine ve bağımsız bir sendikal çizgiye karşıtlık içinde şekillenmiştir. Derneğin, İşçi Bölümünün önde ge-

len hiçbir yöneticisi işçi değildir ve derneğin işçilerin yönetiminde sorumluluk alması doğrultusunda hiçbir çabası yoktur. Dernek, işçileri kendi taleplerini gerçekleştirmek için örgütlemek yerine, faaliyeti işçilerin taleplerini yetkililere iletmek olarak tanımlamaktadır. 1947 yılındaki Mısır Kumpanyasındaki grev karşısındaki tavır, Kardeşler'in, işçi sınıfının doğrudan eyleminden ürktüğünün açık bir göstergesidir. Bu grev esnasında grevci işçiler, 50 beyaz yakalı işçinin Kardeşler tarafından ihbar edilerek işten atıldığını söylemişlerdir. Bu grev aynı zamanda, Kardeşler'in merkezi ile yerel örgütleri arasında, işçilerin taleplerine yaklaşımlarda farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Yerel önderlikler işçi sınıfı hareketine daha mesafeli dururlarken, merkez işçi hareketini destekler bir tavır içindedir. Bunun nedeni, yerel örgütlerin işverenlerle oldukça sıkı ve bağımlı ilişkiler içinde olmalarıdır.

Belirtmek gerekir ki, Müslüman Kardeşlerin işçi sorunları ile en ilgili olduğu yıllarda dahi bu ilgi örgütsel bir güce dönüşmemiş, daha ziyade işçiler arasında yapılan propaganda etkili olmuştur. Bu nedenle, derneğin yayın organı, işçi örgütlenmesinden daha etkili olmuştur.

Radikalleşme ve Anti-Kapitalizm

1948 dernek açısından bir dönüm noktasıdır. Bu yıl içinde Müslüman Kardeşler, Kahire'deki Yahudi topluluğu aleyhine terörist faaliyetlerde bulunmuşlar, derneğin siyasetçilere yönelik suikast planları açığa çıkarılmış ve gizli kanat ele geçirilmiştir. Bunların sonunda hükümet derneği kapatmış buna cevap olarak da dernek, başbakanı bir suikast sonucu öldürmüştür. Hükümet güçleri de derneğin kurucusu Hasan el-Benna'yı öldürmüşlerdir. Benna'nın öldürülmesi, derneğin hiziplere bölünmesine yol açmış ve liderlik sorunu ortaya çıkmıştır. Benna'nın ölümünün bir diğer sonucu da, dernek içinde radikal, hatta devrimci yönelimlerin giderek güçlenmesi olmuştur. 1951 yılında, radikal kanat egemen hale gelmiş ve kendini açığa vurmuştur. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, hükümetin derneği karşısına alması ikincisi ise Kardeşlerin bir kısmının 1940'ların sonlarında komünist örgütlere üye olmaları ve komünistlerin etkisinin artmasıdır. 1949 başlarında, başbakan Abdulhadi, derneğin önderliği tarafından, komünist örgütlenmelerde ajanlık yapmak üzere görevlendirilen Kardeşlerin yarısının komünist olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda hapishanelerde komünistlerin eşitlikçi tavırları pekçok dernek üyesini derinden etkilemiştir.

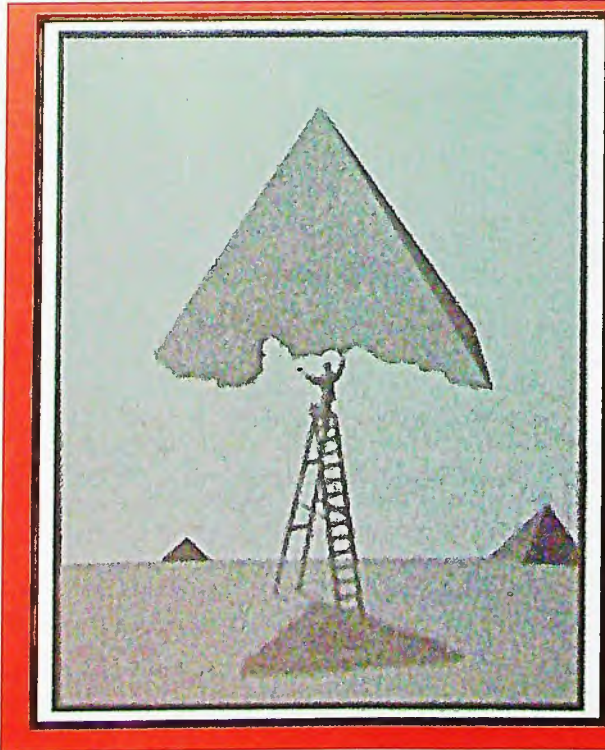
Müslüman Kardeşler içindeki bu radikal eğilim Seyid Kutb'un, Muhammed el-Gazali'nin ve el-Bahiel-Kuli'nin yazılarında kendisini ifade etmiştir. İlk ikisi Kardeşlerin resmi sözcüleri değillerdir. Ancak, el-Kuli'nin "İslam, ne komünizm ne kapitalizm" adlı kitabı Kardeşler'in yayınevince yayınlanmıştır. Kitap, Kardeşlerin sosyal sorunlar üzerine genel ilkelereyi tekrarlamakta ancak özellikle son bölümünde hareketin radikalleşmesinin ifadelerini taşı-

maktadır. Halife Ömer'in, işçisi tarafından parası çalınan bir işverenin şikayeti üzerine işverene verdiği cevap, Müslüman Kardeşlerin bu dönemdeki anti-kapitalist vurgularına örnek teşkil etmektedir. Halife Ömer, işçinin bu eylemi tekrar etmesi durumunda işverenin elinin kesilmesini buyurmuştur, çünkü işçinin hırsızlığa başvurması ücretinin yeterli olmadığını göstermektedir. Al-Kuli, çalışmayan toplumun nimetlerinden yararlanmaya hakkı olmadığını savunmaktadır. Tekelci firmalar ve büyük toprak sahipleri yoksulların ezilmesinin esas sorumlusudurlar. Al-Kuli yerli ve yabancı kapitalistleri işçilere yönelik tavırlarından dolayı eleştirir. Ancak, vardığı nokta, işçileri İslamın etrafında birleşmeye çağırması ve bu çağrı, Halife Ömer'in işverenlerin cezalandırılması örneğine göre oldukça belirsiz bir politik hedef olarak görünmektedir. Ancak, Kardeşlerin yeni yayın organı Dava'da militan bir anti kapitalist söylem giderek egemen olmaya başlamıştır. Çeşitli sendikalara danışmanlık yapan ve bir iş hukukçusu olan Muhammed el-Fuli'nin yazıları bu söyleme örnek olarak gösterilebilir. El-Fuli'nin kapitalizme muhalefeti açık seçiktir ve işçilerin kendilerini sınırlamaları yerine, kapitalistlere karşı birleşip mücadele etmelerini ve sadece günlük ekonomik çıkarları için değil, ama işçilerin ideolojisi için bu mücadeleyi vermeleri gerektiğini söyler. Kapitalistleri işçilerin haklı öfkesine karşı uyarır ve şöyle der: "Ey tiran kapitalistler....adaletin kılıcı size karşı kınından çıkarılmıştır. Ya işçilerin haklarını verirsiniz ya da adalet fethedecektir. Ve onun zafer günü ne gücünüz ne de varlığınız olacaktır."

Müslüman Kardeşlerin bazı kesimlerinin 1951-54 arasındaki dönemde, gerek teoride ve gerekse pratikte daha radikal ve işçi yanlısı bir tutum takınmalarına rağmen, derneğin işçi sınıfı ile bağları 1950'lerde 1940'lara göre daha zayıflamıştır.

Müslüman Kardeşlerin işçi meselerindeki bulanık tutumları, tutarsızlıkları ve programatik belirsizlikleri bir taraftan pekçok işçiyi yanına çekmesine neden olmuş ama diğer yandan da, politik olarak izlediği güvenilmez çizgi ve sık sık ittifak yenileme ve bir uçtan bir uca savrulması sendikal hareket açısından güvenilmez bir önderlik olarak görülmesine neden olmuştur. Derneğin eylemleri işçi hareketinin dışındaki kriterlere göre belirlendiği için, önemli sendikal meselelerde alacağı tavır önceden kestirmek mümkün değildir. Müslüman Kardeşlerin önemli grevlerde takındıkları grev kırıcı tutum ve 1946 genel grevine karşı çıkışları, Wafd ve komünizm yanlısı işçilerin hafızalarından silinmemiştir ve dernek bunlar arasında emperyalizmin işbirlikçisi olarak değerlendirilmektedir.

*Bu yazı, Joel Beinin ve Zachary Lockman'ın 1987 tarihli Workers On the Nile: Nationalism, Communism, Islam, and the Egyptian Working Class, 1892-1954 adlı kitabı kaynak alınarak hazırlanmıştır. İslami hareketler ile işçi sınıfı hareketleri arasındaki ilişki özellikle, Ortadoğu bölgesinde önumuzdeki dönem yoğun tartışmalar ve karmaşık temaslar içermeye adaydır. Bu nedenle, gerek İslami hareket açısından ve gerekse de işçi sınıfı hareketi açısından zengin deneyimlere sahip Mısır pratiğinin bilinmesi faydalı olacaktır.

Kardeşlerin, işçilere yönelik siyaseti, işçi sınıfının doğrudan eylemine ve bağımsız bir sendikal çizgiye karşıtlık içinde şekillenmiştir. Derneğin, İşçi Bölümünün önde gelen yöneticileri işçi değildir ve işçilerin yönetiminde sorumluluk alması doğrultusunda hiçbir çaba yoktur

ta küfrettiği sendikal örgütlerle çeşitli ilişkiler de kurdu. Uzun bir süre Türk-İş, DISK ve Kamu Çalışanları Sendikaları ile Demokrasi Platformu altında ortak faaliyet yürüttü. Ancak son dönemde Et ve Balık Kurumu'nun özelleştirilmesi sürecindeki tutumu nedeniyle bu ilişkiler bozuldu ve Hak-İş yeniden yalnızlığa çekildi.

Bütün bu süre boyunca Hak-İş'in üzerine oturduğu sendikal anlayış ve bu sendikal anlayışın beslediği ideolojik kaynak değişmedi. Esasen üzerinde durulması ve incelenmesi gereken budur. Çünkü bu sendikal anlayış, etkileri yalnızca ülkemizde

düşüncelere uzanır. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bir yanda şiddetlenen rekabet olgusu, korпорatif toplum fikrinin de gelişmesine olanak sağlıyordu. Korporatif toplum fikri, rekabeti ve çatışmayı dışlıyor; bunun yerine işçilerin ve işverenlerin birlikte oluşturduğu korporasyonlar temelinde bir toplumsal uyum ve dengenin yaratılmasını öngörüyordu.

Bu fikre göre bir toplum bir insanın bedenine benzemekteydi. Nasıl ki bir beden organların uyumlu çalışmasıyla can buluyorsa, toplum da korporasyonların uyumuyla ayakta durabilirdi. Bireyler ise tıpkı hücreler gibi, toplumun temel yapıtaşlarıydı.

Korporatif toplum fikri ideolojik gidasını dinsel düşünceden alıyordu. Bu nedenle bu fikri sendikal alanda yaygınlaştırma görevini de Hristiyan sendikacılık üstlendi. Bununla birlikte korporatif toplum fikri, siyasal planda Avrupa'da faşizmin gelişmesinin en önemli düşünsel temellerinden birini oluşturdu. Daha 1914 yılında, sonradan Faşist Mussolini'nin de, desteğini kazanmak için çaba gösterdiği İtalya Milliyetçi Partisi'nin üyesi Alfredo Rocco İdea Nazionale'de şöyle diyor:

"Bizce sendikalizm bir ekonomik örgütlenme biçimidir. Şimdiye kadar onu belirleyen devrimci ve anarşist eğilimlerden arındırılıp sosyalist bedenden koparılsın ulusunun hizmetinde yararlı bir araç olabilir... Fransız Devrimi'nden kaynaklanan eşitlikçiliğin ve doğal haklar felsefesinden kaynaklanan bireyciliğin yitirdiği korporasyonlar İtalyan milliyetçiliğinin toplumsal yaşamında yeniden yer alabilirler. Korporasyonlarda bütün insanlar üretime katılır, gerçek ve verimli bir sınıf kardeşliği içinde bir araya gelir." (Ana Britannica, Cilt: 13, s: 537)

Ancak tarih, bu fikrin pratik sonucunun "gerçek ve verimli bir sınıf kardeşliği" değil, iş sınıfı ve halklar üzerinde tarihin en zalim, en kanlı diktatörlüğü, yani faşizm olduğunu açık olarak toplum fikrinin yaşama geçirilmeye çalışıldığı ülkelerde, yani İtalya, Almanya, Portekiz ve İspanya'da faşizm egemen oldu.

Korporatizm, Hristiyan sendikacılık geleneğinin de omurgasını oluşturuyordu. Hristiyan sendikacılığın en önemli kaynağı olan ve 15 Mayıs 1891 yılında Papa 13. Leon tarafından deklare edilen Rerum Novarum adlı belgede şunlar söylenecekti:

"...Böylece, toplum içinde, iki sınıfın doğal olarak uyum içinde birleşmeleri ve karşılıklı olarak tam bir denge içinde bulunmaları mukadderdir. Birinin yek diğerine vazgeçilmez olarak ihtiyacı vardır: toplum içinde sermaye emeksiz, emek de sermayesiz olamaz." (Alparslan Işık, Sendikacılık ve Şişirset, İmge Kitabevi, s: 200)

Bu düşünce Hristiyan sendikacılık geleneğini derinden etkilemiştir. Öylesine ki Hristiyan sendikacılık

Türkiye'de siyasal İslam yaşamın tüm alanlarında gelişiyor. Sendikal alan da bunlardan biri ve İslamcı düşüncenin sendikal alandaki temsilciliğini Hak-İş üstleniyor. Hak-İş'e yönelik eleştiriler de esas olarak bu niteliğini hedef alıyor. Hak-İş'in İslamcı kimliği, tüzüğünde laikliğin yer almaması vb. eleştirilerdeki temel vurguyu oluşturuyor.

Kuşkusuz, bir sendikal örgütün dinsel ideolojiyi bir üst kimlik olarak taşıması eleştirilmelidir; bu, sınıf ve kitle sendikal anlayışının bir gereğidir, ancak bir sendikal örgütün ve o örgütün taşıdığı anlayışın eleştirisi bununla sınırlı tutulmamalıdır. Hele de bu örgüt işçi sınıfının bağımsızlığının tam karşını olan "sınıf uzlaşmacılığı" tezini savunuyorsa, eleştirisi çok daha kapsamlı olmalıdır.

Hak-İş 1976 yılında kuruldu ve 1980'e kadar MSP'nin bir yan örgütü konumunda kaldı. Hak-İş'in tüzüğü ve programı, MSP'nin tüzüğü ve programının bir kopyası niteliğindedir. Hak-İş, bu konuyla, 12 Eylül'e kadar örgütlenme açısından hiçbir ciddi ilerleme gösteremedi. 12 Eylül'e kadar Hak-İş'in faaliyeti esas olarak İslamcı düşüncenin işçi sınıfı saflarında yaygınlaştırılması çabalarından ve devrimci, demokrat ve sosyalist düşüncelere yönelik karalama kampanyalarından ibaret kaldı.

Örneğin, 20 Mayıs 1979 tarihinde yapılan Hak-İş 2. Genel Kurulu çalışma raporunda şu sözler yer alıyordu:

"Dünyada ve Türkiye'de işçi hareketleri HAK-İŞ konfederasyonunun kuruluşuna kadar masonların ve siyonistlerin dümen suyunda akışını devam ettirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bugüne kadar cüceler sirkinde herkül postuna bürünmüş federasyon ve konfederasyonlar, madde planında dev görünümü arz ederken bugün mana planında çökmüşlerdir. (...) Takip ettikleri yol zorbalık, işçi istismarı, kavga, gürlütü, işçi işveren düşmanlığı, işyerlerini, milli serveti yakıp yıkmak, tahrip etmek, işçiyi sebepsiz yere sokağa dökmekten ibarettir."

Hak-İş 1980 sonrasında, özellikle DISK'in faaliyetten men edilmesi sonucu örgütsüz kalan işçilerin bir kısmının katılımıyla üye sayısını artırdı. Biraz da bunun etkisiyle, Hak-İş geçmişe göre daha bağımsız bir kimlik oluşturma çabası içine girdi. Geçmişte MSP ile kurulan organik bağ, 1980 sonrasında yerini Refah Partisi ile daha dolaylı ilişkilere bıraktı.

Bununla birlikte, Hak-İş geçmişte eleştirdiği, hat-

HAK-İŞ ve İslamci korporatizm

Hak-İş Genel Başkanı Necati Çelik ve MÜSİAD Başkanı Erol Yazar

değil bütün dünyada hissedilen köklü bir geleneğin, din temeline dayanan sendikacılık geleneğinin bir devamı niteliğindedir.

Bu geleneğin dünya sendikal hareketindeki asıl temsilcisi Hristiyan sendikacılıktır. Ancak Hak-İş'in İslam'da dayalı sendikal anlayışı ile Hristiyan sendikacılık arasında büyük benzerlikler, ortaklıklar vardır. Bu ortaklığı sağlayan ise İslam'ın da, Hristiyanlığın da vaazettiği korporatif toplum anlayışıdır.

Korporatizm ve Sendikal Hareket

Bir siyasal akım olarak korporatizmin kökenleri, 19. yüzyılda bireyciliğe, rekabete ve sınıflar arasındaki çatışmalara duyulan tepkiyi yansıtan siyasal

lık hareketinin pekçok önderi "ortak" sendikaları, yani işçileri ve işverenleri biradada kapsayan örgütleri uzun süre savunmuşlardır.

Hristiyan sendikacılık, ortak sanayi kurulları (yani, korporasyonlar) üzerine dayanan bir iktisadi sistemi savunagelmıştır. Böyle bir sistemde her sanayi eşit sayıda işveren ve işçiden meydana gelen bir kurul tarafından yönetilecektir. Bu kurul, çalışma koşullarını belirleyecek ve mevzuatın bir parçasını teşkil edecek hükümleri yürürlüğe koyacaktır. Bütün sanayi kurullarının temsilcilerinden meydana gelen bir merkezi kurul ise tüketicileri özel sanayi gruplarının haksız taleplerine karşı koruyacaktır. Merkezi kurul iktisadi hayatın bütünü düzenleyen ve yöneten bir "İktisadi Parlamento" olarak hizmet görecektir; sevk ve idare fonksiyonlarını yerine getirirken devletin yardımını görecektir; fakat devletin rolü mümkün olduğu oranda sınırlanacaktır. (Bkz. Işıklı, agy, s.205)

Bu düşünce, Hristiyan sendikacılık geleneğinin değişmez unsuru haline gelmiştir. Uluslararası Hristiyan İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun 2-5 Temmuz 1952 Lahey Kongresi'nde şu kararlar alınmıştır:

"Kongre, karma işletmelerin ortak yönetimi fikrine özel bir önem vermiştir. Kongre, simetrik olarak bir yandan yalnızca kara yönelen bütün iktisadi sistemlere, öte yandan da fiilen totaliter devlete yolaçacak olan tamamen kollektifleştirilmiş iktisadi sistemlere karşıdır."

Görüldüğü gibi, dinsel düşüncenin vaazettiği korporatif toplum fikri dünya sendikal hareketinde önemli bir yer tutmuş olan Hristiyan sendikacılığın da fikri yapıtaşısıdır. Bu fikrîsel temel esasen sınıf uzlaşmacılığının meşrulaştırılması çabasıdır. Hristiyan sendikacılık da esas olarak, sınıf ve kitle sendikal anlayışının geliştiği ülkelerde, işçi sınıfı saflarında yaygınlaşan devrimci fikirlerin önüne set çekme amacını taşımıştır. Hristiyan sendikacılık, sınıf ve kitle sendikal hareketine karşı bir tepki hareketidir. Sınıf ve kitle sendikal anlayışının gelişmediği ülkelerde Hristiyan sendikacılık da pek gelişme şansı bulamamıştır.

Hak-İş Bu Geleneğin Neresinde?

Türkiye'de Hak-İş düşünsel gıdasını İslam'dan almasına rağmen, Hristiyan sendikacılıkla geniş bir ortak paydaya sahiptir. Hak-İş'in anlayışı gerek kuruluş bildirgesinde gerekse tüzüğünde açık olarak belirtilmektedir. 1978 Mart ayında yapılan Hak-İş Başkanlar Kurulu toplantısında dile getirilen düşünceler, Hak-İş'in sendikal anlayışının bir özeti niteliğindedir:

"Hak-İş'in benimsediği sendikacılık telakkisi, hak nizamın tesisi uğrunda milli ve inkılabçı sendikacılıktır. Sun'i emek-sermaye, işçi-işveren çatışmalarının, sınıf kavgalarının ihdas edildiği mevcut nizam devam ettikçe, ne işçinin, ne de bütün halkın menfaatleri müdafaa edilemez. Emek ile sermayenin, işçi ile işverenin birbirlerini tamamlayan unsurlar haline geldiği, bütün milletin manen ve maddeten kalkındığı, huzur ve refaha kavuştuğu milli nizamda, sendikal teşkilatlanma yerini bambaşka bir sisteme bırakacaktır. Milli nizamda emek-sermaye, işçi-işveren münasebetleri ile çalışanlar arası münasebetler, asla ne liberal kapitalizmdeki, ne sosyal-demokrasideki, ne de komünizmdeki gibi tanzim edilmeyecektir. Çalışma hayatının tekrar tanzimi, bir senelik tarihî tecrübemizin mahsulü olacaktır." (Bkz. Y. Koç, agy, s:138)

Görüldüğü gibi, Hak-İş de emek ile sermayenin uyumlu işbirliğini, bir başka deyişle sınıf uzlaşmacılığını esas alan bir toplum düzenini savunmaktadır. Hak-İş böyle bir sınıflararası uyumun ise ancak işçilerin ve işverenlerin ortak işletmeleri üzerinde yükselebileceğini öne sürmektedir. Bu tez, 1989 yılında yapılan 9. Gelen Kurul Çalışma Raporu'nda teorize edilmeye çalışılıyor. Çalışma Raporu'nun "Sistemlerin Evrimi" başlığını taşıyan bölümünde sistemlerin kapalı ekonomi döneminden piyasa dönemine evrildiği söyleniyor. Piyasa dönemi ise mal mübadelesi devri ve emek mübadelesi devri olarak ikiye ayrılıyor. Üst bir aşamayı oluşturan emek mübadelesi devri ise işçilik evresinden ortaklık evresine geçişle en üst aşamaya ulaşıyor.

Raporda "ortaklık evresi" şu şekilde anlatılıyor:

"Bu merhalede iktisadi ve siyasi teşkilatlanma,

Hak-İş'in üzerine oturduğu sendikal anlayış ve bu sendikal anlayışın beslendiği ideolojik kaynak etkileri yalnızca ülkemizde değil, bütün dünyada hissedilen köklü bir geleneğin, din temeline dayanan sendikacılık geleneğinin bir devamı niteliğindedir.

geleneginin bir parçası olduğunu gösteriyor. Bu sendikacılık geleneğinin temelinde, sınıf uzlaşmacılığını meşrulaştıran ve işçilerle işverenlerin ortak işletmeleri (korporasyonlar) temelinde bir toplumsal dengeyi yaratmayı amaçlayan korporatif toplum fikri yatıyor.

Bu fikrin yaşama geçmesi için bütün olanakları seferber etmeye çalışması ise Hak-İş'in pragmatik yaklaşımını temsil ediyor. Özellikle özelleştirme karşısındaki tutumuyla Hak-İş pragmatizmin en üst örneklerini sergiliyor.

Özelleştirme bir olanak mı?

Hak-İş'in özelleştirme karşısında takındığı tavır sadece dönemsel ve geçici bir politika değildir. Özellikle Et ve Balık Kurumu'nun özelleştirilmesi sırasında Hak-İş'in bu işletmeye ortak olma çabası, özelleştirme karşısındaki bir çaresizliğin değil, özelleştirme sürecini kendi dünya görüşünün yaşama geçebileceği bir imkan olarak kullanmak istemesinin bir ifadesidir.

Bir başka deyişle, "özelleştirmeyi önleyemeyeceksek, biz satın alalım!" düşüncesi, aslında "hızır özelleştirme süreci başlamışken, işçi-işveren ortaklığını yaratalım!" fikrinin üzerine geçirilmiş bir kılıftan başka bir şey değildir. Hak-İş, özelleştirme sürecindeki pratiğiyle, İslami korporatizmin temellerini de attığını düşünüyor olmalıdır.

Karabük Demir-Çelik İşletmesi'nin özelleştirilmesi, politik sonuçları sonradan ortaya çıkacak olan önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Refah Partisi'nin bu örneği politik bir malzeme olarak kullanması hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Karabük örneği ile "adil düzen" in kurulmaya başlandığı bile söylenebilecektir.

Sonuç olarak, Hak-İş'in sendikal anlayışı ve pratiği sadece laiklik/antilaiklik ikilime içine sıkıştırılmaz. Ortada köklü bir geleneğin, din temeline dayalı sendikacılık geleneğinin ve onun sınıf uzlaşmacı tezlerinin Türkiye'deki işçi sınıfı saflarına taşınması olgusu vardır.

Bu sendikal anlayışın dünya/tarihsel sonuçlarının, işçi sınıfına ve halklara ne denli büyük zulüm getirdiğini ortaya koymak ve İslami bir çerçevede sunulsa da korporatizmin, yani sınıf uzlaşmacılığının işçi sınıfının bağımsız çıkarlarının ne denli aleyhine olduğunu kanıtlamak ve teşhir etmek de bizlerin görevidir.

hakkı üstün tutan Barışçı Dünya görüşüne göre gerçekleştirilecek ve siyasal iktidar herhangi bir sınıfın ve bir grubun denetimi ve kontrolü altında olmayacaktır. Siyasal iktidar hakkı hakim kılmaya ve toplumu oluşturan sınıflar arasında menfaat paralelligi tesis etmeye çalışacaktır. Devlet güçlünün çıkarını kollayan bir teşkilat değil, haklının hakkını koruyan ve sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı arttıran bir kuruluş olacaktır. (...) Bu merhalede işçi ve sermayedar arasında çatışma olmayacaktır. Bu merhalede sosyal teşkilatlanmanın dayandığı Barışçı Dünya görüşüne göre, sosyal barış ancak adaletin tesis edilmesi ve sosyal hayatta nimet-külfet dengesinin sağlanmasıyla gerçekleştirilecek ve sürekli hale getirilecektir. (...) Bu merhalede sermayedarlar emek işyerini ortaklaşa idare edecekler ve elde edilen hasılayı külfete katlanma derecesine göre paylaşacaklardır. İşletmeler ortaklıklar şeklinde teşkilatlandırılacak ve üretim faaliyetlerinin düzenlenmesinde işçiler aktif rol alacaklardır." (Bkz. Y. Koç, agy, s:171)

Hak-İş, bu tezin gereği olarak ilk tüzüğünde şu ifadelerle yer veriyordu. "Hak-İş işçi aıdatlarını alınterine eş sayarak, israf ve keyfi harcamadan kurtarıp yatırımlara tevcih eder. Bu yolla kurulacak tesislere işçileri ortak yapmak sureti ile kardan hisse almalarını sağlayıp güçlenmelerine imkan hazırlar." Bu ifade sonraki tüzükte de içerik olarak korunmaktadır.

Bütün bunlar, Hak-İş'in de Hristiyan sendikacılık, bir başka deyişle din temeline dayalı sendikacılık

Kamu çalışanlarının mücadelesinde önemli bir dönemeç olan 20 aralık eylemi sonrasında, kamu çalışanları hareketinin genelinde gözle görülür bir gerileme yaşanıyor. Bu gerilemenin ve ataletin yaşandığı dönemde Tüm Haber-Sen, Ener-Sen ve BTS ile birlikte özelleştirmelere, sürgünlere ve baskılara karşı mücadele çizgisiyle öne çıktı. Gerek işkolundaki çalışanların üretimden gelen güçlerinin kullanılması için işbirakma eylemlerinde gösterdikleri başarı, sokak eylemlerinde sağladıkları yoğun katılım ve sağlıklı bir perspektif Tüm Haber-Sen'in öne çıkmasını sağladı. Tüm Haber-Sen ülke gündemini de zaman zaman belirleyebilecek bir güce erişti. 20 aralık öncesinde KÇSP'nin küçük sendikalarından biri konumundaki Tüm Haber-Sen bugün hareketin en dinamik, militan ve etkili sendikalarından biri konumuna erişti. 20 aralık sonrasında yaşanan sürgünlere ve baskılara karşı Tüm Haber-Sen 5 günlük işbirakma eylemi yaparak idari baskıları geçersizleştirdi. Tüm Haber-Sen'in 20 aralık sonrası yakaladığı bu militan kitle mücadelesi çizgisi bugüne kadar sürdü. Elbette bu durumun kökeninde tüm-Haber-Sen'in özellikle büyük kentlerde yarattığı işyeri örgütlenmelerinin büyük bir payı var.

Kamu çalışanları sendikal hareketi içinde özel bir konumu olan Tüm Haber-Sen'in çeşitli açılardan incelenmesi ve bu pratiğin kamu çalışanları hareketinin bütünü için bir deneyim haline getirilmesi önem taşıyor. Tüm Haber-Sen deneyiminin öne çıkan yanlarını, sendikamızın Genel Merkez Yöneticisi Bekir Unsallı'nın kendi deneyimleriyle birleştirerek hazırladığı bir yazıyla sunuyoruz.

sokağa eyleme mücadeleye devam

Tüm Haber-Sen'in kuruluşu, tıpkı diğer kamu çalışanları örgütlenmelerine benzer şekilde 12 Eylül darbesinin emekçilere kaybettirdiklerini geri alma mücadeleleri içinde gerçekleşti. Haberleşme hizmeti veren kamu emekçileri sorunlarını ortak biçimde tartışmak ve çözüme kavuşturmak için PTT ÇAYAD (PTT Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Derneği) adı altında bir dernek kurdular. 1985-1990 yılları arasında kamu çalışanlarının mücadele zeminleri daha çok bu tip dernekler aracılığıyla sürdürüldü. 1990 yılına gelindiğinde ise mücadeleyi daha gelişkin biçimlerde sürdürme gerekliliği dayatmıştı. Eğitim emekçilerinin başvurular yapı-

arak sendikalarını kurması bu sürecin başladığını gösteriyordu. O zamana kadar haberleşme işkolunda mücadeleye önderlik eden PTT çalışanları, 1989 yılında İstanbul'da "Sendika Yürütme Komisyonu" oluşturup PTT çalışanlarının tümünü sendikaların hukuksal durumu, hak mücadelesinde sendikaların gerekliliği konularında bilinçlendirmeyi önlerine koydular.

Bütün bu çabaların sonucunda 16 Ocak 1992'de İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Sinop, Manisa, Kütahya, Manisa... illerinden gelen 851 Kurucu Üye ile İstanbul Valiliği'ne başvuru yapılarak Tüm Haber-Sen kuruldu.

Nasıl Bir Sendika?

Tüm Haber-Sen'in yöneticileri ve mücadelenin o zamana kadarki sürecine önderlik eden arkadaşlar Türkiye'deki sendikacılık anlayışının ve sendi-

kaların bürokratik bir yönetim anlayışına ve devletten icazet arayışlarına dayandığını oturduğunu bilmekteydiler. Bu durumun ise "sarı-ışveren" sendikacılığı anlamına geldiği ise açıktı. Kamu çalışanları mücadelesinin ve sendikal örgütlenmelerinin bir geleneksel anlayışı parçalayarak yeni bir anlayış üzerine inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorduk. Bunun ilk adımı ise PTT çalışanlarıyla birlikte hareket eden, onların almış olduğu kararları hayata geçiren bir anlayışı gerçekleştirme çabasına girdik. Bunu yaparken popülist, pragmatist anlayışların dışında kalmaya özen gösterdik. Sendikamızın kabaca şu ilkeler üzerine kurulmasını istiyorduk:

- Grupçu anlayışlardan uzak kolektif bir yapı,
- Mücadeleci, kararlı, inançlı ve kitleselleşmeyi hedefleyen bir örgütlenme,
- Sınıf ve kitle sendikal anlayışını savunma ve bunun hayat bulması için mücadele etme,
- Sendikal birliği masada değil, pratikte; sokağı örgütleyen mücadelede gerçekleştirme.

Bu süreçte Tüm Haber-Sen'in öne çıkan bir şube pratiği ve hareketimizin en önemli dinamiği durumundaki Beyoğlu Şubemiz özellikle incelenmelidir.

Beyoğlu Şubesi Deneyimi

Sendikamızın faaliyete geçmesinden bir süre sonra çalışmaların daha geniş bir tabana yayılabilmesi açısından İstanbul şubelerinin açılması gerekliliği ortaya çıktı. Bizler de, sendikamızın Beyoğlu Şubesini açmak için harekete geçtik.

Şubemizi oluştururken biz de, benzer düşünen arkadaşlar olarak, sendikal anlayışımızı tartışmalarımızla belirlemeye çalıştık. Şubemizde hakim olmasını istediğimiz sendikal anlayışı ve ilkelerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

- Sınıf ve kitle sendikal anlayışını hayat bulması için fiili örgütlenme ve fiili mücadele.
- Grevli ve toplu sözleşmeli sendika hakkımız için etkin mücadele,
- İşyeri komiteleri ve temsilciler meclisinin üstünlüğünü savunan, yürütmeyi de paylaşan bir örgütlenme yapısını yaratma,
- Demokratik/merkeziyetçilik ilkesini hayata geçiren
- Din, dil, ırk, mezhep, inanç, siyasi düşünce ayrımı yapmayan,
- Herkesin kendi hakları için mücadele ettiği, kendi içinde doğrudan demokrasinin hayat bulduğu,
- Siyasi ve özne çıkarlarını sendikaya dayatmayan,
- Eleştiri ve özeleştiri mekanizmasını hayata geçiren,
- Söz-yetki-kararın bütün çalışanlarda olduğu; yöneten değil yürüten, yürütmeyi de her aşamada paylaşan bir şube yaratmayı hedefliyorduk.

Şube yönetimine aday olurken hiç bir zaman içi kof bir "bizimkiler" mantığıyla hareket etmedik. Sendikal birliğin ancak mücadelenin sokakta yürütülmesiyle ve bu mücadeleyi yürütenler arasında gerçekleşeceği düşüncesini savunduk ve bunu hayata geçirmeye çalıştık. Şube yönetimine bu anlayışla aday olduk ve seçildik.

Sendikal mücadelemizin ilk dönemlerinde oldukça büyük sıkıntılar yaşadık. Diğer sendikalar çeşitli eylemlere kitlesel biçimde sokakları doldurarak katılırken biz yeterince etkin olamıyorduk. Üyelerimiz, eylemlere oldukça mesafeli duruyorlardı. Kuşkusuz bunun en önemli nedenlerinden biri Türkiye genelinde örgütlenmiş bir mücadele geleneğine sahip olmamızdı. Ancak sorunlarımızı biliyorduk. Kuyuya düşen iki kurbagadan biri (bir kerere zıplayıp dışarı çıkmaya çalışan fakat kısa sürede yorulup pes eden değil; sabırlı, küçük zıplamalarla kuyudan çıkmayı başaran) olmayı amaçladık.

Bu anlayışla çalışmalarımızı sürdürdük. İlk işbirakma eylemimizi Temsilciler Meclisi'nde tartışırken tereddütlerimiz vardı. PTT tarihinde böyle bir eylem yaşanmamıştı. Harareti tartışmalar yaşandı. Şube Yürütme Başkanı arkadaşımızın "iş bırakılması" yönündeki çabaları, (bu eylemin yapılmaması halinde daha sonrasında bir şey yapamayacağımız)

TÜM HABER-SEN

kapatamayacaklar!

şeklindeki savunuları mecliste kabul gördü. Sabah erkenden görevli arkadaşlar iş yerlerine dağılıp konuşuyla ilgili bildirimleri dağıtıp diğer çalışanları bilgilendirdiler. PTT çalışanlarının eylemde haberleri vardı ama iş bırakılacağını bilmiyorlardı. "ONURUMUZ VE EKMEĞİMİZ İÇİN GREYDEYİZ!" pankartlarıyla eyleme başladık. Beyoğlu bölgesinde 80-90 katılımla iş bırakıldı. Başarımızın temelinde alınan kararların tümünün Temsilciler Meclisi kararları olması yatıyordu. Bunun üzerine İstanbul vakası ve Anadolu vakası şubelerinde de Temsilciler Meclisi oluşturuldu.

Militan kitlesel mücadele anlayışımızın en önemli örneklerinden biri de sürgün edilen arkadaşlarımıza sahip çıkmak için yapılan eylemde gerçekleşti. Eylem süresince gerek yöneticilerimizden gerekse üyelerimizden gözaltına alınanlar oluyordu. Ancak mücadele süresi içinde her Tüm Haber-Sen'li bir yönetici gibi davranmayı öğreniyordu. Bir haftalık iş bırakmanın 2. gününde bir grup arkadaşımızın gözaltına alınmasına rağmen PTT çalışanları kitleler halinde iş bırakmayı sürdürmüş ve bu arada arkadaşlarının serbest bırakılmasını da sağlamıştı. Polisin her türlü zorba yöntemlerine rağmen PTT çalışanları barikatları aşarak yapmak istedikleri yürüyüş eylemini gerçekleştirdiler.

TÜM HABER-SEN'in Kamu Çalışanlarının mücadelesinde militan/kitlesel bir mücadele anlayışını ortaklaşma çabası sürecidir. Kuşkusuz bu süreç sancısız yaşanmamıştır. Sendikal faaliyetimiz içinde, geleneksel bürokratik sendikal anlayışlar, popülist yaklaşımlarla mücadele etmek zorunda kaldığımız gibi kitle inisitifine verdiğimiz önemden dolayı bizi "kitle kuyrukçuluğu" yapmakla suçlayan yaklaşımlara karşı da kendi düşüncelerimizi savunarak Tüm Haber-Sen'in mücadelesini geliştirebildik. Bir muhalefet hareketi örgütleyebilmenin ne sadece "öncünün iradi müdahalesi"nin, ne de "kitlenin kendiliğinden" eyleminin sonucu olamayacağını göstermeye çalıştık. Sendikal önderliğin salt yönetimdeki kadrolardan oluşmadığını işyerlerindeki önder emekçilerin esas olarak öncülük misyonunu yüklenmesi gerektiğini ispatlamaya çalıştık.

Özelleştirme uygulamalarının yoğun olarak Türkiye gündemine girmesi ve PTT'nin T'sinin özelleştirilmesi çabaları karşısında mücadeleimiz doğal olarak "grevli ve toplu sözleşmeli sendika" merkezli mücadeleden daha geniş kapsamlı bir mücadeleye evrilmeyi gerekli kılmaktadır. Tam da bu noktada bugün kamu çalışanları mücadelesinin en temel problemlerinden biri olan işçi kardeşlerimizle birleşme sorununun çözümü için de bir olanak ortaya çıkmaktadır. Biz bu sorunu başından beri bütün PTT çalışanlarının sorunu olarak gördük ve işçi arkadaşlarımıza bunu anlatmaya çalıştık. Karşılıklı çabalarımızla ortak komisyonlar oluşturuldu. Mücadelemizi ortaklaşma isteği sonucu Tüm Haber-Sen'in hemen bütün eylemlerinde işçi arkadaşlarımız fiili olarak katılmışlardır.

Mücadelemizin başarılı bir grafik çizmesinde kuşkusuz faaliyetlerimizi yürütüş ve örgütleyiş biçimlerimizin önemli katkısı vardır. Sendikal anlayışımız ve örgütlenme modelimiz gereği işyerlerinde komiteler oluşturuldu. Temsilcilerimiz bu komitelerce seçilmektedir. Komitelerin oluşmadığı yerlerde ise Amirlik ve Şeflikler birer temsilci, o iş yerlerindeki temsilciler bir üst temsilcilerini seçmektedirler. Temsilciler biri asil biri yedek, iki temsilci olarak seçilmektedir. Seçilen bu temsilciler kendi işyerlerinde komiteleri oluşturmak için faaliyet yürütmekle birinci dereceden sorumludurlar. Bu faaliyet en geniş kitleyi kapsadıktan sonra çalışanlar (Konseyler) oradaki çekirdek komiteyi seçmektedir.

Temsilciler Meclisi

Temsilciler Meclisi genel olarak mücadelenin politikalarını oluşturmak için işyerlerinden gelen önerilerin hayat bulacağı bir yer olarak görülüyordu. Bizim oluşturmaya çalıştığımız Temsilciler Meclisi şube yürütmesinin inisiyatifinde olmamalıydı. Bizim anlayışımıza göre meclisin ilkeleri şu şekilde olmalıdır:

- Temsilciler Meclisi kendi başkanını seçer ve sekretaryasını oluşturur
- Temsilciler Meclisi şubenin üst/alt organı değildir. Şube yürütmesiyle içiçe çalışır.

Kamu çalışanlarının sendikal mücadelesinin son dönemdeki en önemli gündemlerinden birini Tüm Haber-Sen'in kapatılması oluşturuyordu. Bilindiği gibi kamu çalışanlarının yürüttüğü 6 yıllık mücadelede sendika hakkı tartışmaları tüketildi. Artık toplu sözleşme-grev hakkının kullanılmasının önünde hukuksal hiç bir engelin olmadığı, yasakların kafalardaki yasaklar olduğu, bunun için de kamu çalışanları mücadelesinin eksenine toplu sözleşme ve grevin uygulanmasının geçmesi tartışılıyordu. Bu koşullarda Tüm Haber-Sen'in kapatılması yönünde Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun aldığı onama kararı şaşkınlıkla karşılandı.

Bu kararın tek bir açıklaması bulunuyordu: Tüm Haber-Sen'in kapatılması kararı tümüyle siyasal bir tasarruf ve hükümetin PTT'nin özelleştirme politikasının uygulanmasını amaçlıyordu. Özelleştirme politikasının önündeki en önemli engel, çalışanları ve emekçilerin kendi sendikal örgütlenmeleri vasıtasıyla verecekleri mücadeleler olduğundan, Devlet bunu başarabilecek sendikal örgütlerin tasfiyesini amaçlıyor.

Siyasal iktidar ve sermaye çevreleri kendi ekonomik ve sosyal politikalarını uygulamak amacıyla uzunca bir süredir haberleşme işkolunda Tüm Haber-Sen'in etkisizleştirilmesi için çaba harcıyorlardı. Tüm Haber-Sen'liler baskı ve sürgünlere, hükümetin kendi yandaşlarını ("rambolari") haksız bir biçimde yönetici konumuna atmasına karşı 20 aralık 1994 öncesi bir haftaya yakın bir süre iş bırakarak tüm bu olumsuzluklara karşı tutarlı bir direniş sergilediler. Bu kamu çalışanları mücadelesindeki durgunluğa bir son vermek olduğu için, hükümeti ve yöneticileri korkutarak, bu örgütlülükleri dağıtmak için çeşitli arayışlara soktu. Bununda en iyi yolu siyasi bir kararla hukuksal gerekçeler yaratma yoluna gitmekti. Çünkü altına imza attıkları uluslararası sözleşmelere karşı hukuksal gerekçelere sığınacaklardı. Böylece hem "T" özelleştirilmesindeki ve PTT içindeki örgütlenmeye piyonlarının önündeki engeli kaldırmış olacaklardı.

Genel Hukuk Kurulu'nun kapatma kararının daha yazılı gerekçesi bile açıklanmadan, kapatma kararını güdümlerinde olan TRT'den ilk haber olarak vermeleri de bunun siyasi bir karar olduğunun gösteriyordu. Tüm PTT çalışanları bunun hemen farkına vararak iki günlük bir işbirakma eylemiyle bu kararı protesto ettiler. Hükümete ve kamuoyuna bu siyasi kararı tanımayacaklarını Tüm Haber-Sen'in varlığını sonuna kadar koruyacaklarını bildirdiler. Bu örgütlülüğü koruyabilmek için sendika binalarımız kapatılmış olsa bile iş yerlerinde ve çalışma birimlerinde toplantılar yaparak karar aldılar: "Tüm Haber-Sen örgütülüğünü koruyarak demokratik örgütlenmeler ve haklı mücadeleimiz içinde yerimizi alacağız". Daha sonra devlet bek çok yerde Tüm Haber-sen şubelerini mühürlemeye çalıştı. Tüm Haber-Sen bu süreçte gerek yargı yollarını kullanarak ve gerekse meşru kitle eylemleriyle kapatma kararını geri aldırılmaya çalıştı ve bunda da başarılı oldu.

Tüm Haber-Sen, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun verdiği onama kararının düzeltilerek kaldırılmasına, yerel mahkeme kararının bozulmasına karar verilmesi için 20-6-1995 günü Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun TASHİHİ KARAR Talebinde bulundu ve başarılı oldu. Elbette bu başarıda kapatılma dönemi boyunca gerek haberleşme çalışanlarının ve gerekse diğer kamu çalışanlarının geliştirdikleri mücadelelerinin konunun devamlı gündemde kalmasına yönelik çalışmalarında büyük bir önemi vardı.

Bugün Tüm Haber-Sen çalışanlarımızın ekonomik ve demokratik haklarının güvencesi olmaya devam ediyor "T" özelleştirilmesinde birilerinin rant paylaşımındaki çıkarlarının önünde barikat oluşturuyor.

Tüm PTT çalışanlarının bu kararlı tutumları devam ettikçe kimsenin gücü Tüm Haber-Sen'i kapatmaya yetmeyecektir. Çünkü PTT çalışanları bir bütün olarak haklarını korumaya kararlıdır. PTT çalışanları bu kararlılığın, tüm kamu çalışanlarının birlikteliğiyle güçleneceğinin bilincinde ve inancındadırlar.

PTT'nin ülkemizde en verimli KİT olduğunun "T" özelleştirilmesiyle bu verimliliğin bazı kişiler arasında paylaşılacağı, bu paylaşımın sorunsuz yapılabilmesi için çalışanların üzerlerindeki baskıların daha da artacağı bilincinde olan PTT çalışanları olarak, tüm demokratik muhalefeti bu yağmaya karşı koymaya çağırıyoruz hem de sendikamızın kapatılmasını engellemek için çaba harcamamız gerektiği açıktır.

•Yürütmedeki arkadaşlar mecliste birer üyedirler. Sekreterlikleri hakkında bilgi verirler.

•Alınan kararlar meclis başkanı tarafından yazılı tutanakla şube yürütmesine verilir.

•Meclis işyeri bölge toplantılarının programını çıkartıp şubeyle birlikte hayata geçirir.

Temsilciler en genel anlamda sendika ile çalışanlar arasında köprü görevi yapmaktadır. Bütün çalışanların yönetime katılmasını sağlarlar. İşyerlerindeki komitelerce yapılan önermeleri yazılı olarak Temsilciler Meclisine iletirler. Alınan kararları da komitelere ulaştırırlar. Temsilcilerin en önemli görevlerinden biri de işyerindeki eğitim ve örgütlenmenin yaygınlaşmasını sağlamaktır.

Bu çabalar içinde sendikal kadroları ortaya çıkarmak da temsilcilerin en başta gelen sorumluluklarındandır.

Sonuç Olarak;

Bizim işkolumuzun bir başka özelliği, işçi, memur ya da sözleşmeli personel olarak ayrılmış olan çalışanların, aslında aynı işleri yapmasıdır. Örneğin

telefon tamirine giden iki akadaştan biri memur, diğeri işçi olabiliyor. Bu nedenle Haber-İŞ'li arkadaşlarla yakınlığımız ve birlikteliğimiz sendikamızın kurulduğu günden bugüne sürmektedir. İşyerlerindeki etkinlikleri birlikte gerçekleştirebiliyoruz. İşkolumuzun yakıcı sorunu olan özelleştirmeye karşı ortak eylemler yürütüyoruz.

Son dönemde yaşadığımız baskı ve sürgünler karşısındaki kitlesel tavrimizin en önemli kaynağı, en geniş kitleyi karar alma süreçlerine sokmamız oldu. Bu, kitlenin sendikasına sahip çıkmasını sağladı. Geleneksel sendikal anlayışı yıkmaya çalıştık. Yani yöneticilerimizi seçtik diye, onların kendi bildikleri gibi davranmalarına izin vermedik. Bunun ortaya çıkardığı olumlu yönleri hepimiz yaşayarak gördük.

Önümüzdeki dönemde de bu örgütlenme ve mücadele anlayışımızı koruyacağız. Çünkü başarı buradan geçiyor. Tüm Haber-Sen'in kamu çalışanları sendikal hareketinde öne çıkması ve mücadele sürecimizin en dinamik unsurlarından biri haline gelmesi de bu başarımızın ürünüdür.

çok sonuçlarını, "önderlerin" değil, kamu çalışanlarının ve tüm emekçilerin sendikal hareket karşındaki durumunu tartışmak gerekiyor.

20 Aralık'tan Bugüne

Haziran ayına gelinceye kadar kamu çalışanları hareketinde ciddi önel problemlerin yaşandığını, önderlik-anlayış ve program sorunlarının bir bütün olarak kendini hissettirdiğini, izlenen belirsiz sendikal siyasetlerin yapısal zayıflıklarla birleştiğinde hareketi vareden temelleri tahrip etmeye başladığını belirtiyorduk. Öncelikle sendikal hareketin militan kitle mücadelesine, sınıf ve kitle sendikal anlayışı doğrultusunda yaratılmış fiili ve meşru sendikacılık yöntemlerine dayanan temellerinin eylem ertelemelerle, demokrasi mücadelesi görevlerinden kaçınmakla ve genel olarak programsızlık sonucunda giderek zayıflamaya başladığı görülüyordu. 20 aralık sonrası dönem mücadele süreçlerinin, devlet politikalarına karşı gösterilen tepkilerle sınırlı kaldığı muhayyel bir "kamuoyu" kazanma stratejisine göre kurgulandığı bir gerçektir.

Bu koşullarda gündeme gelen Haziran ayı eylem ve çalışma programı (iş bırakma eylemleri, Ankara yürüyüşü...) devletin kamu çalışanları hareketine yönelik politikalarının etkisizleştirilebileceği, yasal ve Anayasal düzenleme, grev ve toplu-sözleşme hakları konusunda 20 aralıkla simgeleşen mücadele çizgisinin sürdürülmesi açısından hareketin devrimci dinamikleri tarafından bir imkan olarak görülmüştü.

Ancak Ankara eylemi şu gerçeği bir kez daha gösterdi. Militan kitle mücadelesi ancak devrimci bir sendikal programla birleştiğinde etkili olabilir. Böylesi bir mücadele programı da kamu çalışanlarının mevcut toplumsal egemenlik ilişkileri karşındaki konununun genel ve soyut bir eleştirisine değil, devletin hareketimiz karşındaki politikalarının boşa çıkarılmasına ve sermayenin somut sosyo-ekonomik stratejilerine karşı bir mücadele programı olarak düşünülme zorundadır.

Devlet ve Kamu Çalışanları Sendikal

Hareketi

Kamu çalışanları sendikal hareketinin Devlet ve devlet politikaları karşındaki tutumunun son dönemde belirsizleştiğini görmek özel bir önem taşıyor. Bu konudaki belirsizlik bir yandan hareketi güçsüzeleştirir ve önümüzdeki dönemin sorunlarını ağırlaştırırken, kamu çalışanları sendikal hareketini birarada tutan devrimci-demokratik bağları da zayıflatıyor. Önümüzdeki dönemde yaratılacak bir mücadele programının bu konuda bir açıklık sağlaması, hareketin bütününde devlete karşı tutumu ortak bir sendikal çizgi haline getirmesi olmazsa olmaz bir görev olarak görülmelidir.

Tüm Ankara eylemi süresince ve Anayasa tartışmaları içinde görüldüğü gibi, devletin kamu ça-

lışanları sendikal hareketine karşı tutumu kimilerinin sandığı gibi, "devletin demokratikleştirilmesi"ni gerektiren ulusal ve uluslararası koşulların bir sonucu olarak biçimlenmiyor. Devlet, sınıf hareketinin bütününe karşı olduğu gibi, kamu çalışanları hareketine de mevcut toplumsal egemenlik ilişkilerini zedelemeyecek kanallara akıtmayı gözetken bir tepki veriyorlar. Yaşanan "rejim bunalımı"nın, bir yönetme krizine dönüşmemesi önemli ölçüde demokratik muhtevalı toplumsal muhalefet hareketlerinin sistem içi kanallarda boğulmasına bağlı olduğu için, kamu çalışanları hareketi karşındaki devlet politikasının ana çizgileri, doğrudan baskıya ve yoketmeye değil, entegrasyona (içermeye) dönük denge sağlayıcı taktiklerle biçimleniyor.

Kamu çalışanlarının sendikal haklarına yönelik hukuksal düzenlemelerin yasal değil Anayasal (devletin toplum karşındaki durumuna dair) bir mesele olarak gündeme getirilmesi "devletin demokratikleştirileceği" yönünde bir yanılsamaya yol açmamalı. Aksine bu durum siyasal-toplumsal krize karşı egemenlerin izlediği politikanın ana konusu olan "toplumun devletleştirilmesi" çabasından, yani emperyalist denetim ve faşizan baskı aygıtlarının bu yolla korunmasından başka bir şey değil. Yaşanan kriz koşullarında kamu çalışanları sendikal hareketinin rejimin temel politik-çatışma düzlemleri üzerinde gelişmesi de şaşırtıcı olmamalı. Çünkü hareket, devlet karşındaki yalnızca ekonomik hak ve özgürlükler kazanma mücadelesiyle değil, devletin politik ilişkilerine ve toplum karşındaki konumuna karşı bir tehdit oluşturuyor. Kamu çalışanları sendikalarının "yasal düzenlemeye" kilitlemiş ve hafta içine taşınmayan iki günlük Ankara oturma eylemini anlamsızlığa iten neden de bundan başka bir şey değil.

Türkiye'de siyasetin esas olarak partilerin dışında ve parlamenter zeminin haricinde yaşandığı gözönüne alınırsa sorun anlaşılabilir. Çünkü kamu çalışanları sendikal hareketi muhatap olarak karşılarına partileri ya da parlamentoyu değil, durdurmakla tehdit ettiği devlet mekanizmasını, telefonlarını kilitlediği için milyarlarca lira zarar ettirdiği Borsa'yı ve işlevsizleştirdiği medyayı buluyor. Sendikal eylem hafta içine taşınmadığında yani devlet mekanizması içinde patlamadığında siz ne kadar eylemi "özgürlük ve demokrasi rüzgarı" olarak lanse edin, devletin entegrasyon politikası başarı kazanıyor. 4 gün boyunca eylemi 5. sayfadan veren Hürriyet gazetesi "Bravo Memura" manşetiyle çıkıyor. Yani devletle iyi geçinmek için vitrindeki çiçekleri Bakan'ına çiçek vermek yetmiyor. KÇSKK kararıyla eylemi bitirmek gerekiyor! Bu noktada açığa çıkan önderlik sorununu, hareketin program ve politika sorunundan ayırdetmek de mümkün değildir. Program ve anlayış sorunu çözülmeden "önderlik" mekanizmalarının değişmesini sağlamak bir çözüm yanılsaması yaratmaktan öteye geçemez. Bunu yapabilmek için ise devlet politikası-

Kamu çalışanlarının sendikal mücadelesi, kamu çalışanlarını Türkiye'de en etkin ve ülke gündeminin emekçiler açısından en belirleyici unsurlarından biri haline getiriyor. Kamu çalışanları işçi sınıfı hareketinin yenileyici unsurlarından birini oluşturmalarının yanında, eylem ve örgütlenme biçimleri bakımından da değerli deneyimler yaratıyorlar. Ancak bu durum kamu çalışanlarının sendikal mücadelesinde çeşitli problemler yaşandığını, içinde bulunduğumuz dönemde mücadele sorunlarının giderek ağırlaştığını görmememiz gerektiği anlamına gelmiyor. Mücadelenin sorunları giderek ağırlaşıyor, çünkü kamu çalışanları hareketi devlet ve toplum karşındaki konumunu yeniden tanımlama zorunluluğu doğuran kritik bir evreyi yaşıyor. Özellikle 20 aralık eylemi ve sonrasında yaşanan süreçler kamu çalışanları sendikal hareketini önemli bir yol ayrımında bırakıyor. Bir yandan Devlet kamu çalışanları hareketini giderek daha da artan bir güçle bu yol ayrımına iterken, hareketin bir mücadele programı yaratmada ve uygulamada duyduğu sancılar, sendikal hareketi "kendini sorgulama"ya zorluyor. Son 6 aydır yaşanan süreç bunun çeşitli göstergeleriyle dolu.

Girilen her yeni eylem süreci sendikal hareketin tüm kesimlerinde bir "deja vu" duygusu yaratıyor ve derhal "tıkanıklık" saptamaları yapıyor. Yeni bir mücadele dönemine, fiili toplu-sözleşme evresine girildiği vurgulanmakla birlikte bu sürece uygun politikalar ve hareketin tüm kesimlerini kapsayan bir program yaratmak yerine, devletin çeşitli tepkilerine endeksli bir mücadele süreci yaşanıyor. Dahası Anayasa değişikliği sonrasında devletin yasa hazırlıklarının tamamlanmak üzere olduğu kanısıyla bu sürecin tamamlanması bekleniyor ve artık yeni bir dönemden değil, "son dönem"den söz edilerek örtük bir "ricat taktiği" izleniyor. Ankara eylemi bu psikoloji içinde bitiriliyor.

Kısaca sendikal hareket içindeki anlayışlar, politikalar, önderlik mekanizmaları yeniden harmanlanıyor. Kamu çalışanları sendikal hareketinde artık hiçbir şey, hiç kimse için "eskisi gibi" değil. Şimdi ise tüm bunları gözönüne alarak ve yaşanan son süreci değerlendirerek bu ablukayı dağıtacak, sendikal mücadeleyi devrimci bir gelişim çizgisine oturtacak politikalara ve programlara yönelmek zorunluluğu var. Bunu yapabilmek için ise son dönemde yaşanan olaylara bakmak, hareketimizi devlet ve toplum karşındaki yeniden tanımlamaya iten gelişmeleri görmek; eylemlerin kendilerinden

nın ince çizgilerini görmek ve bunlar karşısında politika üretmek gereklidir.

Devletin entegrasyon politikasının 3 temel unsuru var. İlk, devlet, kamu çalışanları sendikal hareketini işçi sınıfının diğer kesimlerinden ayırtmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak da kamu çalışanlarının taleplerini ve programını bir Personel Reformu'na güdülemeye çalışmaktadır. Devlet, grev ve toplu sözleşme hakkı sorununu, çalışma rejiminin yapısal değişimi sürecinin bir unsuru haline getirmeye çalışmaktadır. Coşkun Kırca'nın demagogik açıklamaları, "iş akdi", "iş güvencesi", özelleştirme gibi problemler bu çerçevede gündeme getirilerek hareket üzerinde sürekli bir denetim kurulmaya çalışılmaktadır. Son olarak da devlet, yasal düzenlemeyi sürekli gündemde tutmakla, kamu çalışanları kitlesindeki "yasal düzenleme" beklentisini besleyerek hareketin "yasallaşma/yasa dışına itilme" beklentisi içinde öznel zayıflıklarının sürmesini sağlamaktadır.

Önümüzdeki dönemde kamu çalışanları sendikal hare-

lemeyi" bir veri olarak kabul eden anlayışlarla, fiili ve meşru mücadeleyi devam ettirme doğrultusunda bir kutuplaşmanın yaşanacağını, konfederasyonlaşma dahil tüm meselelere bu ayrımın damga vuracağını söylenebilir.

Diğer yandan hareketin demokrasi mücadelesiyle ilişkisi konusunda "yeni" bir eğilim giderek güç kazanmaktadır. Sınıf hareketinin yaşadığı çok yönlü sorunlar karşısında, sendikal örgütlenme ve mücadele süreçlerinin demokrasi mücadelesiyle ilişkisini legal sol-sosyalist partiler aracılığıyla kurmayı, kamu çalışanları sendikal hareketinde saptıkları tıkanmayı da bu yolla aşmayı öngören bir eğilim giderek belirginleşmektedir. Bu eğilimler sendikal mücadele süreçleri içinde kitle mücadelesinin kendisinin ve taleplerinin siyasallaştırılmasından, ekonomik-demokratik mücadeleyi devrimci bir programa kavuşturmaktan ziyade, siyasal bir programı sendikal mücadele süreçlerine egemen kılma doğrultusunda gelişim göstermektedirler. (*) Bu eğilimler için mücadele programının çözümünü sendikal hareket içinde aramak anlamsız bir çabadır. Bu "yeni" politikanın olumsuz sonuçlarını geçmiş deneyimlerden ve bu politikaların çeşitli varyantlarını uygulayan sendikal anlayışların tutumlarından hareketle öngörmek mümkündür. Bu durumun zaten kamu çalışanları hareketinde

sekte-sorumsuz sol grupların taşıdığı, sınıf hareketinin

nel çıkarlarının, öznel siyasi çıkarlara feda etme eğilimini başka bir kanaldan besleyeceğini söylemek mümkündür. Bu eğilimlerin "yasal düzenleme" ve "sendikal anlayış, örgütlenme, mücadele" konusunda hızlı bir çizgi değişikliğine yönelmesi de statükoyu koruma güdüsüyle açıklanabilir.

Program sorununa verilen bu yanıtlar ve kamu çalışanları sendikal hareketindeki "yeni eğilimlere" karşı sağlıklı bir devrimci sendikal program ise, grev ve toplu sözleşme haklarının fiilen kullanılmasına dayanan, kamu çalışanları sendikal hareketini ve devletle ilişkiyi sınıf hareketinin yeniden yapılandırılması çerçevesinde ele alan bir anlayışla tanımlanmalıdır. Bu anlayış ise kamu çalışanları sendikal hareketinin 20 aralık'ta yakaladığı mücadele çizgisinin sürdürülmesi demektir. Hareket böylesi bir mücadele programının temel unsurunu ve sloganını ise 20 aralık'ta tanımlamıştı: "Yaşasın Fiili Toplusözleşme!"

"Son Dönem" Değil, "Yeni Dönem":

Fiili Toplusözleşme...

Bilindiği gibi kamu çalışanları sendikal hareketinde, ilk dönemde sendikal hak ve özgürlüklerin haklılığı sorununu merkeze alan, bu hakların öncelikle toplumsal meşruiyetini sağlamayı amaçlayan bir mücadele çizgisi izlenmiştir. Bu süreçte işkollarında sendikalar kurulmuş, devletçi ideolojiden kopuş sağlanmaya çalışılmış, sendikaların bir-

likte hareket etme yetenekleri geliştirilmiş, sendikal hareket devletin tüm gözeneklerine yayılmıştır. Kamu çalışanları sendikal hareketinde bu amaçlara genel olarak ulaşılması sonucunda yeni bir dönemin, kazanılan toplumsal meşruiyete dayanarak fiili toplu sözleşme ve grev döneminin başladığı vurgulanmıştır.

20 aralık eylemiyle simgelenen yeni mücadele dönemiyle birlikte grevli-toplusözleşmeli sendikal hakların fiilen kullanılabilmesi görülmüş, grevler yaşamış, kamu çalışanlarının ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için bir "baskı unsuru" olunmuş, tek tek işkollarında (yerel yönetimler, enerji, taşımacılık, haberleşme vb.) yerel zeminlerde de olsa işverenle masaya oturup kazanımlar sağlamıştır.

Buna rağmen kamu çalışanları sendikal hareketinde ve sendikal kadrolar arasında "fiili toplu sözleşme" konusunda ciddi bir belirsizlik vardır. Bu belirsizliği ortadan kaldırmak gereklidir.

Öncelikle kamu çalışanlarının fiili toplu sözleşme sürecinin iki yönü vardır. İlk olarak kamu çalışanlarının sendikal hakların kazanılması sorununu devletin ve siyasal rejimin değil, toplumsal yaşamın bir bütün olarak demokratikleştirilmesi ve bu süreç içinde emekçilerin bağımsız inisiyatifinin geliştirilmesi sürecinin ürünü olarak görmek gereklidir. Kamu çalışanlarının sendikal hareketinin gerçek dinamizmi ancak bu noktada açığa çıkabilir. Önümüzdeki yeni mücadele dönemini belirleyecek, sendikal hakların fiilen kullanılmasını sağlayacak, fiili ve meşru mücadele anlayışını gerçek temellere oturtacak sendikal çalışmaların sonuçları da salt devletle değil, esas olarak diğer emekçi kesimlerle kurulacak ilişkilerde bulunacaktır. Diğer yandan kamu çalışanları hareketi kamusal hizmet ürettikleri için yani devletin toplumla ilişkisini sağlayan "temas noktaları"ni oluşturdukları ve işçi sınıfı kesimleri içinde kamusal hizmet üretimindeki sınıf egemenliğini sorgulamaya en yakın grubu oluşturdukları için, emekçilerin kendi inisiyatiflerinin oluşumu sürecinde kritik bir rol oynuyorlar. Yani kamu çalışanları egemen sınıfların kamusal iradesinin tehdit ediyorlar. Bu nedenle kamu çalışanları yalnızca sendikal hak ve özgürlüklerin kazanılması söz konusu olduğunda değil, toplumsal yaşamın demokratikleştirilmesi ve demokratik bir toplumsal muhalefet hareketinin geliştirilmesi mücadelesi için de önemli bir dinamiki oluşturuyorlar. Çalışanların hizmet üretimi süreci üzerindeki denetim ve katılım işlevlerini geliştirmeleri mücadelesi olan fiili toplu sözleşme süreci doğrudan bir demokrasi mücadelesi niteliği taşımaktadır.

İkinci olarak da, elbette sendikal hakların kazanılması süreci devlette dışı bir mücadele sürecinin yaşanmasını gerektirecektir. Yasal ve Anayasal değişikliklerle güdümlenmeyecek böylesi bir süreç için olanaklar bulunmaktadır. Hepimizin bildiği gibi kamu çalışanlarının sendikal hak ve özgürlüklerini topyekün ve bir anda elde etmesi mümkün değildir. Tek tek işkollarında işveren devletle ve onun yerel temsilcileriyle çalışma düzenine ve sorunlarına çözümler üretecek çok yönlü bir mücadele süreci başlatılmaktadır. Ancak bu mücadele süreci kamu çalışanları hareketi içinde zaten varolan işkolu sendikacılığı karşıtı eğilimleri güçlendirecek bir biçimde değil, kamu çalışanlarının devletin sınıf karakterini işyerleri düzeyinde de algılayacakları bir savaşım olarak kavranmalıdır. Fiili toplu sözleşme mücadelesi, olası bir toplu sözleşmenin unsurları için yürütülecek, somut hedefler/kazanımlar öngören bir süreç olarak düşünülmelidir. Fiili toplu sözleşme dönemi basitçe hükümetle masaya oturmaya güdümlenmiş bir anlayışla değil, somut haklar kazanabilmek için her tür mücadele yöntemini kullanarak sendikal hareketin tüm düzeylerinde yeni bir tırmanışın önünü açma süreci olarak kavranmalıdır.

(*) Özellikle son Eğitim-Sen kongresinde "Birleşik Sosyalistler" in etkisi altında bulunan bir yönetimin oluşması, kitlesel sol parti girişiminin olgunlaşması, çeşitli sol grupların "politik girişim" gücü beklentisiyle yasal partiler yaratmaya yönelik adımları ve kamu çalışanlarının siyasal projelere dayanak yapma çabaları, kamu çalışanları sendikal hareketindeki bu gerilimi giderek güçlendireceği benzetilmektedir.

keti yaratacağı bir mücadele programında bu üç temel devlet politikasının etkisizleştirilmesini sağlayacak tutarlı devrimci yanıtlar vermek durumundadır.

Başta da söylediğimiz gibi kamu çalışanları hareketi hızla kendisini yeniden tanımlama zorunluluğu doğuran koşullar içinde bulunuyor. Yukarıda Devlet politikaları karşısındaki durumu bu zorunluluğun nesnel gerekleri olarak görürsek, kamu çalışanları hareketinin yeniden tanımlanma doğrultusunda etkileyen başka öznel nedenlerden de söz edebiliriz. Bu öznel nedenlerin en önemli bileşeni ise, kamu çalışanları hareketinin işçi sınıfı hareketi ve toplumsal muhalefetle, başka bir deyişle demokrasi mücadelesiyle ilişkilerinin nasıl belirleneceği sorunu oluşturuyor. Ve daha şimdiden bu sorunlar temelinde kamu çalışanları sendikal hareketinin iç gerilimleri yenileniyor, değişik sendikal anlayışlar oluşuyor ve farklı politikalar uç veriyor.

Kamu Çalışanları Sendikal Hareketinde "Yeni Eğilimler"

Bilindiği gibi kamu çalışanları sendikal hareketinde 6 ay öncesine kadar devlet eliyle yaratılan Türk Kamu-Sen, devletten icazet arayışlarına dayanan Eşgüdüm Komitesi sendikaları ve hareketin ana akımını oluşturan KÇSP olmak üzere üç temel sendikal öbek bulunmaktaydı. Hareketin doğrudan devlet güdümüne sokulmasını amaçlayan, sendikal hareketi "kaynağında boğmaya" çalışan Türk Kamu-Sen dışta tutulursa, Eşgüdüm ve KÇSP sendikaları arasındaki ayrı örgütlenme arayışları, grevli-toplusözleşmeli sendikal hakların kazanılmasında izlenecek yöntem, militan kitle mücadelesine karşı tutum, sendikal anlayışlar, demokrasi mücadelesi görevlerine yaklaşım gibi farklılıklardan besleniyordu. Bilindiği gibi bu ayrılık bugün mücadele sürecinin zorlaması, KÇSP'nin konfederasyonlaşma sürecinin önünü açması ve bu süreçte sınıfın birlikte örgütlenmesini öne çıkaran olumlu yaklaşımı ve önemli ölçüde Eğitim-Sen/Eğitim-İş birliğinin sağlanması sonucunda kısmen ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Ancak kamu çalışanları sendikal hareketindeki iç gerilimler ve kutuplaşmalar başka biçimlerde devam etmekte ve son dönemde ortaya çıkan program sorununun çözümü için verilen farklı yanıtlar, yeni eğilimler doğurmaktadır.

Son dönemde giderek yüksek sesle dile getirilen bir anlayış, Devletle ilişkilerin bir "yasal düzenleme" ile çözümleneceği, yaşanan kaotik ortamdan yasaya kendini uydurma çalışmalarını çıkılacağını ifade etmekte, kamu çalışanları sendikal hareketinde yasa öncesindeki "sön dönem" in yaşandığından söz edilmektedir. Fiili ve meşru sendikal mücadelesinin tıkanmış, Ankara eylemlerinin bıkkınlık verdiği dile getirilmekte, mevcut statükonun korunmasına yönelik politikalar sergilenmektedir. Bu noktada kabaca, önümüzdeki dönemde "yasal düzen-

“**T**oplumda bir bölünmüşlük var ve bunu yaratan biz değiliz. Çiftlik sahibinin evi köylünün eviyle bir değil. Sanayicinin yemeği emekçinin aşı değil. Bankacının kârı banka çalışanın ücretiyle bir değil. İşadamlarının malikhanesi işçilerin yaşadığı varoşlarda değil. Toplumsal ve ekonomik bakımdan bölünmüşken nasıl olur da politik bakımdan birleşebiliriz?” (Brezilya İşçi Partisi'nin '82 Seçim Bildirgesi'nden)

Geleneksel sendikacılık varlık zeminini, vasıflı işçileri diğer işçilerden görece ayrıcalıklı kılabilmek ve sınıf içindeki “parçalanmışlığı” yeniden üretebilmek yeteneğine borçluydu. Sendikal kurumların bir parçasını oluşturduğu statüko içinde üretilen politikalar, bununla kalmıyor, ücret mücadelesini, bir bütün olarak sınıfın çıkarlarını savunma mücadelesinden kopararak, basit bir pazarlığa indirgiyordu.

Kriz, geleneksel sendikacılığın bu varlık zeminini ortadan kaldırırken, sınıf mücadelesinin gündemi, çeşitli emekçi kesimlerin güncel sorunlarının ortaklaşması ve ortaklaşan sorunların çerçevesinin, tek tek işyerleri dışına da taşınmasıyla iyice karmaşıklaştı. Bu karmaşıklaşma, emekçi kitleler arasında varolan kesimsel ve mekansal ayrımların aşılmasını ve ortak bir sınıfsal muhalefetin yaratılmasını, zorunlu kılıyordu. Bu mücadele içinde sınıf kimliğini ve sınıf kolektivesini yeniden oluşturma sürecinin ilk adımları ise, işyerleriyle yaşam alanlarındaki mücadelenin birleştirilmesi çabasıyla atılıyordu.

Türkiye’de 90’lı yılların başlarında yürütülen sendikal strateji tartışmalarında “çağdaş sendikacılar” tarafından dile getirilen tezlerden biri, “işçiyi işyeri dışında kucaklayacak” sendikal organların oluşturulmasıydı. “Çağdaş sendikacılar”, ücret mücadelesinin dışına vakıf, kültürmerkezi, müze vs. gibi kurumlarla çıkabileceklerini sanıyorlardı.

Aslında “çağdaş sendikacılar” sınıf mücadelesini işyerlerinin dışına da taşıyarak genişletmeyi değil, emeksermaye çelişkinin dolaysız alanı olan işyerlerini, sınıf mücadelesinden temizlemeyi hedefliyordu. Emekle sermayenin aynı geminin yolcuları olduğunu iddia eden “çağdaş sendikacılar”ın uzlaşmacı politik konumlarından bakıldığında, işyerleriyle yaşam alanlarının birleştirilmesinden bundan başka birşey anlaşılması da beklenemezdi.

Varlık zeminlerini mücadele olarak belirleyen sınıf örgütleri açısından, işyerleriyle yaşam alanlarının birleştirilmenin anlamı, militan-politik bir sınıf hattının oluşturulması biçiminde belirginleşti. Brezilya’da 1970’lerin sonlarında gelişen “yeni sendikacılık”, bunun önemli bir örneği.

Grev Dalgası ve Yeni Sendikacılık

Brezilya’da sendikal hareket 1940’lardan sonra, devletin sendikalar üzerinde sıkı bir denetim ilişkisinin bulunduğu korporatist modelin önemli örneklerinden birisiydi. 1964 darbesi, sendikal faaliyetleri önemli oranda etkisizleştirdi. Askeri rejim, işçilerin kolektif mücadeleye yönelik güven ve inançlarını da önemli ölçüde sarsmayı başarmıştı. 1960’ların sonlarına varıldığında işçiler arasında devletçi sendikalara sığınma eğilimi güçlüydü.

Ancak hızlandırılmış bir sermaye birikim modelini bir çok az gelişmiş ülkeden önce başlatan Brezilya cuntasının başarısı, çok uzun ömürlü olmadı. Askeri rejim 70’lerin sonlarında karşısında yeni bir işçi sınıfı ve yeni bir sendikacılık tarzı buldu.

12 Mayıs 1978 günü Sao Bernardo do Campo’daki Saab-Scania fabrikasında çalışan 100 işçi, kartlarını bastıktan sonra kollarını kavuşturup oturdular, makinaları durdurdular ve ücretlerinin %20 artırılmasını istediler. Grev kısa sürede fabrikada çalışan 800 işçinin tümüne yayıldı. Grevciler şirketle işçiler arasında doğrudan görüşmeler yapılmasını, mevcut sendikacılar ya da Çalışma Bakanlı-

ğının karışmamasını istiyorlardı. Grev Sao Paulo sanayi kuşağında hızla yayıldı. İkinci haftanın sonunda, özellikle otomobil sanayinde çalışan yaklaşık 78 bin işçi, ücretlerin artırılması ve işverenlerle doğrudan görüşme talebiyle grevdeydi.

Daha birkaç yıl önce, vasıflılık ve düşük işsizlik oranı yüzünden Brezilya işçi sınıfının en ayrıcalıklı kesimlerinden biri sayılan otomotiv işçileri, 70’lerin sonlarında büyük bir kıyım ve yoksullaşmaya uğramıştı. 78 grevi sanayi işçilerinin politik arenaya dönüşünü haber verirken, yıl sonunda öğretmenler, banka ve tekstil çalışanları da dahil olmak üzere yarım milyon Brezilyalı, ücret ve bağımsız pazarlık hakkı için Saab-Scania işçilerine katılmıştı.

İşte “yeni sendikacılık” varlığını, 1978-79 yıllarında yaşanan ve Sao Paulo’dan birçok kent ve işkoluna yayılan bu grev dalgası içinde kazandı. Grevler, sendikal hareketin genel örgütlenme ve mücadele biçimleri ile izlediği politik çizgide köklü değişimler yarattı.

1978 grevleri işçi sınıfının yeniden yapılanmasını sağlayan işyeri örgütlenmeleri üzerinde yükseldi. Fabrika komitelerinin oluşturulmasını teşvik eden *Oposicao Sindical* yani “Sendikal Muhalefet”, bu komiteleri, işçilerin örgütlülük ve birliğini sağlayan temel organlar olarak tanımlıyordu. 1964 yılından beri ilk kez grev gözcülüğünün yapıldığı ve bütün büyük işyerlerinde işyeri delegelerinin seçildiği bir ortamda yaşanan grevlerin bir başka temel özelliği, genel grev komitesi tarafından sağlanan yaygın örgütlülük düzeyi ve kitlesel sokak gösterileriydi.

Devletten ve Sermayeden Bağımsızlık

Grev dalgasının temelindeki işyeri faaliyetleri, ülke çapında militan bir sendikacılık tarzının da zeminini yarattı. 60’lardan sonra devlete bağımlı sendikalarda ve işyerlerinde faaliyetlerini sürdüren *Autentico* isimli fabrika militanları, sendikal strateji tartışmalarında korporatist anlayışla aralarındaki ayrım çizgisini ilan ettiler. 1978’de yapılan Sanayi İşçileri Kongresi’nde “Sendikal Muhalefet” tarafından yayımlanan “İlkeler Mektubu”, sendikal bağımsızlık ve demokrasi ilkelerini vurguluyordu. 1979’daki Sao Paulo metal işçileri ilk açık muhalefet toplantısında “Sendikal Muhalefetin rolü, mevcut yapıyı parçalamak ve fabrika örgütlenmeleri üzerinde yükselen, devletten ve hükümetten bağımsız yeni bir yapı oluşturmak” olarak belirlendi.

1978 Mayıs’ından sonra, sendikal yapılar içinde demokrasi ve işverenlerle doğrudan toplu sözleşme çağrısı yapan “Yeni Sendikacılık” tüm sanayilere

yayıyor ve ağır sanayi sektörünün dışında da, radikal gösteri ve direnişlerle etkinliğini artırmaya başlıyordu. Hareket, öncülerini, askeri dönemin hızlı sanayileşme modelinin geliştirdiği ve askeri rejim öncesi popülist dönemdeki sendikacılıkla doğrudan bağı olmayan işçiler arasında buldu.

Bu işçi önderleri, mevcut sendikal örgütlenmelerin etkisizliğini kendi öz deneyimleriyle öğrenmişlerdi. Çoğunluğu ilkökul öğreniminin yanısıra çiraklık programlarından da geçmiş olan bu yeni işçi kuşağı, “sendikacılığın ilkelerini Kapital okuyarak değil, makina başında çalışarak 12 parça ürettikten sonra, sadece 2 parçanın değeri kadar ücret alarak” anladılar. Aynı işçiler, “grevin sadece yasak bir eylem biçimi olmayıp, yasak olsa bile, gerekli bir eylem biçimi olduğunu da öğrendiler.”

İkinci önemli eylem dalgasını oluşturan 1979 ABC metal işçileri grevi ise, devletin yeni sendikacılığı denetleme konusundaki aczini ve militanlığın, fabrikalardan işçi sınıfının yaşam alanlarına doğru yayılma eğilimini açığa çıkardı. Grev, yıllık sözleşme görüşmeleri öncesinde ABC bölgesindeki tüm fabrikalardan gelen delegelerin oluşturduğu komisyonların yönlendirdiği “ücretleri artırma kampanyası”nın ardından yaşandı: tüm nüfus metal işçilerinin davasıyla özdeşleşti ve tüm bir kent bir dayanışma ağına dönüştü.

İşgüvencesi, 40 saatlik çalışma haftası ve fabrikalardaki seçilmiş sendika delegelerinin tanınması istemiyle başlatılan grev, yasadışı ilan edilir ve grevciler güvenlik güçlerinin zulmüyle karşı karşıya kalırken, 80 bini aşkın işçi ailesi, grev fonu oluşturmak amacıyla yerel stadyumda yapılan toplantıya katılıyor ve aileleriyle birlikte 32 bin işçinin bakımı fondan sağlanıyordu. Mahalle örgütlenmeleri devletin baskılarına karşı grevcilere önemli koruma olanakları yaratırken, eylemin politik meşruiyetini de güçlendirdi. Diğer taraftan mahalle hareketlerinin grev kınacılığını mahkum eden faaliyetleri, haftalarca süren grevin en önemli teminatı oldu.

Grev dalgası, 1983 yılında Brezilya yasaları tarafından yasaklanmasına karşın CUT’un (*Sentral Union dos Trabalhadores*-Merkezi İşçi Birliği) kurulmasıyla sonuçlandı. CUT, işçi sınıfı içindeki aktif örgütlenme çalışmaları, ortak mücadele ve sınıf bağımsızlığı vurgusuyla önemli bir örgütlülük sağladı ve 1989’da 35 milyon Brezilyalıyı 2 günlük genel greve götürdü. CUT’un işyerleri ve yaşam alanlarındaki mücadeleyi birleştirme çabası içinde oluşturduğu politik işçi muhalefeti ise, 1979 yılında Sao Paulo metal işçileri sendikası tarafından ya-

pılan bir oylamanın ardından kurulması kararlaştırılan PT'ye (Partido dos Trabalhadores-İşçi Partisi) hayat verdi.

Maballe Hareketleri

1978-79 metal işçileri grevi sadece yaygın işyeri örgütlenmeleri yaratmakla kalmadı. *Barrio* (işçi mahalleleri) ile fabrikanın mücadelesi arasında, biri diğeri ateşleyen bir bütünleşme yaşanmıştı.

Askeri rejimin kentleşme politikası, kaynakların sosyal hizmetlere değil, sermaye için gerekli görülen alanlara aktarılmasına dayanıyordu. Bu politika 70'lerde toplu taşımacı sistemlerinin çökmesi ve işçilerin yolda geçirdikleri zamanın 3-4 saati bulmasıyla sonuçlandı. Kentleşme politikasının bir başka önemli unsurunu, kent merkezlerini *favela*'lardan (gecekondu) temizleme ve emekçileri çevre bölgelere sürme operasyonu oluşturuyordu.

70'lerin sonlarında nüfusun üçte birinin *favela*'da yaşadığı varoşlar, vasıflı ve vasıfsız işçilerle işsizlerin yanyana yaşadığı, yoksulluk ile yoksunluğun, emekçilerin ortak paydası olduğu bölgelerdi.

Temelini toplumsal ve politik parçalanmışlığın oluşturduğu bu tarz bir kentleşme süreci, hızla yeni örgütlenme biçimlerinin oluşması ve varoşların varlıklarını hissettirmeye başlamalarıyla sonuçlandı. 70'lerin ortalarında patlak veren ilk mahalle mücadeleleri, emekçilerin kentsel çürümeye karşı yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duydukları sağlık, içme suyu ve özellikle konut sorunu gibi kolektif tüketici hizmetleri etrafında yoğunlaşıyordu.

1970'lerin ortalarında, kamu ulaşımındaki yavaşlığı protesto için büyük kentlerde kendiliğinden patlak veren ve yolcuların polisle çatıştığı *quedra*lar, kaotik yapılarına karşın, daha örgütlü protestolara temel oluşturdu. Çalışan annelere gündüz bakım hizmetleri sağlanmasını isteyen kampanyalar ve kira veremeyen işsizlerin gerçekleştirdiği toprak işgalleri, devletin emekçilerin ihtiyaç ve güvenliğini sağlamadaki yetersizliğinin açık ilanıydılar.

1973'de kurulan *Movimento do Custo da Vida* (Hayat Pahalılığı Hareketi) düzenlediği kampanyalarla gerçek ücretlerdeki düşüşün emekçi aileler üzerindeki etkisini ortaya seriyordu. Sao Paulo'da 1979'da kent çapında ortak *favela* örgütlenmesi kuruluyordu. Bu örgütlenmelerden bazıları solcu aktivistlerce kurulurken, Kurtuluş Teolojisinden etkilenen Katolik Kilisesi mensupları da kendi taban örgütlerini yarattılar. Ancak mahalle örgütlenmeleri 70'lerde taşıdıkları tüm dinamizme karşın hareketlerini bir sınıfın üyelerinin mücadelesinden çok, ihtiyaç içindeki vatandaşlar topluluğunun mücadelesi olarak tanımlıyorlardı. Yeni sendikacılık hareketinin mahallelerle kurduğu ortak mücadele ilişkisi, sadece işçi eylemlerine aktif bir bileşen kazanmakla kalmayacak; işyerleri ile *barrioları* birleştiren emekçi hareketi, işçi sınıfını ülkenin en önemli politik aktörlerinden birisi haline getirecekti.

Birleşik Emekçi Muhalefeti

"İşçilerin gözleri giderek daha da açıldı; işyerinde, ücretlerini alırken, faturaları öderken, sokakta yolculuk ederken, ev kiralarnı öderken, vergileri,

gaz, elektrik paralarını öderken, artan fiyatlarla karşılaşırken vs... Aldıkları sadece onları bir ertesi gün ayakta tutmaya yetecek kadar bir miktardı. "Bir metal işçisinin bu gündelik bilgisi, kapitalizmin temel bir özelliğine işaret ediyor ve yeni sendikacılık hareketinin izlediği politikanın özünü oluşturuyordu. Ücretler ve yaşam standartları emek gücünün yeniden üretim maliyetiyle ilişkilidir ve bu maliyet sınıf mücadelesi içinde, tarihsel olarak, belirlenir.

Yeni sendikacılık bu temel ilkeyle, sadece dar işyeri sorunları üzerinde yoğunlaşmak yerine bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarlarını savunmak üzere devlete karşı karşıya gelmeye başladı. Ücret kampanyaları basit işçi-işveren görüşmeleri olmaktan çıkarak, işverenler ve devletin, emek gücünün yeniden üretimi için dayattıkları tarihsel standartları bir bütün olarak hedefleyen daha geniş bir mücadelenin parçaları haline geldiler. Sendikalar, sadece kendi üyelerinin çıkarlarını koruyan kurumlar olmak yerine, bir bütün olarak işçi sınıfının çıkarlarını temsile yöneldiler; sosyal hizmetlerin düzeltilmesinden toprak reformuna dek uzanan geniş bir talepler yelpazesinin savunuculuğunu yapan sınıf örgütleri olarak çalışmaya başladılar.

Mücadele birliği ise, işçi militanların, işyeri ve mahalle sorunları arasındaki ilişkileri yeniden yorumlamaları sayesinde kurulabildi. Bu militanlar işçi ve mahalle eylemleri sırasında düşük ücretlerle kentsel çürümenin birer göstergesini oluşturduğu yoksullaşmayı, eşitlikçi olmayan sanayileşme stratejilerinin ve dolayısıyla da işverenleri kayıran politik süreçlerin bir sonucu olarak tarif ettiler. Mahalle örgütleri ise işçi eylemlerinin topluluk gösterilerinden çok daha etkili olduğunu gördükten sonra, mahalle taleplerini mevcut sınıfsal kutuplaşmanın bir parçası olarak yorumlamaya başladılar.

Fabrika ile *barrionun* mücadelesi iki biçimde birleşerek, düzenin temel iktidar ve denetim ilişkilerini hedefleyen kitlesel bir muhalefet hareketine dönüşüyor ve hareket, devletin çizdiği sınırların ötesinde kendi politika zeminini yaratıyordu.

Birincisi, işçi sendikaları hem örgütsel ittifaklar hem de bireysel katılım yoluyla kent mücadeleleriyle ve emekçilerin yaşadığı koşulları geliştirmeye çalışan topluluk örgütlenmeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başladılar. Üyelerini kent kampanyalarına katılmaya teşvik ettiler. Sendikacılar, işverenlerin yol parası ya da yolda geçen zaman için tazminat ödemeye yanaşmamalarının, işçilerin gerçek ücretlerini düşürdüğünün ve devletin çevre mahallelere yatırım yapmaktan kaçınmasının işçi sınıfının coğrafi parçalanmışlığını artırdığının farkındaydılar.

Öte yandan, devletin ücretler üzerindeki denetimi ve emekçilerin yaşadığı alanlarda yaratılan çöküntü, aynı yoksullaştırma politikasının iki ayrı yüzü olarak ele alındı. İşyerlerindeki işçiler yaşam alanlarındaki sorunları ücret ilişkisi ve sermaye birikimi bağlamında tartışmaya başladıklarında, hem işyeri hem de topluluk sorunları politik talepler haline gelmeye başladılar.

Diğer yandan sendikacılık hareketi güçlü işyeri örgütlenmelerine sahip olurken, birçok sendika toplumsal sorunları yıllık sözleşme görüşmelerine dahil etmeye başladı. Ulaşım sorunu toplu sözleşme görüşmelerinin de bir maddesi haline getirildi. ABC metal işçileri sendikası Hayat Pahalılığı Hareketinin içinde bir kampanya başlattı. İşyeri ve yaşam alanlarının sorunlarını ortak bir mücadele gündemi haline getirilmesinde önemli bir aktör kadın işçilerdi. Ev işinin, emeğin yeniden üretimi yoluyla sermayeyi sübvansede ettiğini belirterek, devlet ve işverenlerin çocuk bakımından sorumlu olmasını isteyen kadın hareketi kritik bir rol oynadı.

Sendikaların sınıf çıkarlarını bir bütün olarak savunmaya başlamalarıyla birlikte emekçi hareketi fabrika dışındaki dünyaya da sığıyordu. Kentsel sorunlar etrafındaki kampanyalar çevre bölgelerde yanyana yaşayan ve başka koşullarda çıkarlarını farklılaştırabilecek çeşitli emekçi kesimleri birbirleriyle birleştirdi. Sosyal hizmetler uğruna verilen mücadele eşitsiz dağılım sorununa bağlanırken, vasıflı ve yarı vasıflı işçilerle işsizler arasındaki farklılıklar, kolektif kimliklerin yanında etkisizleşti.

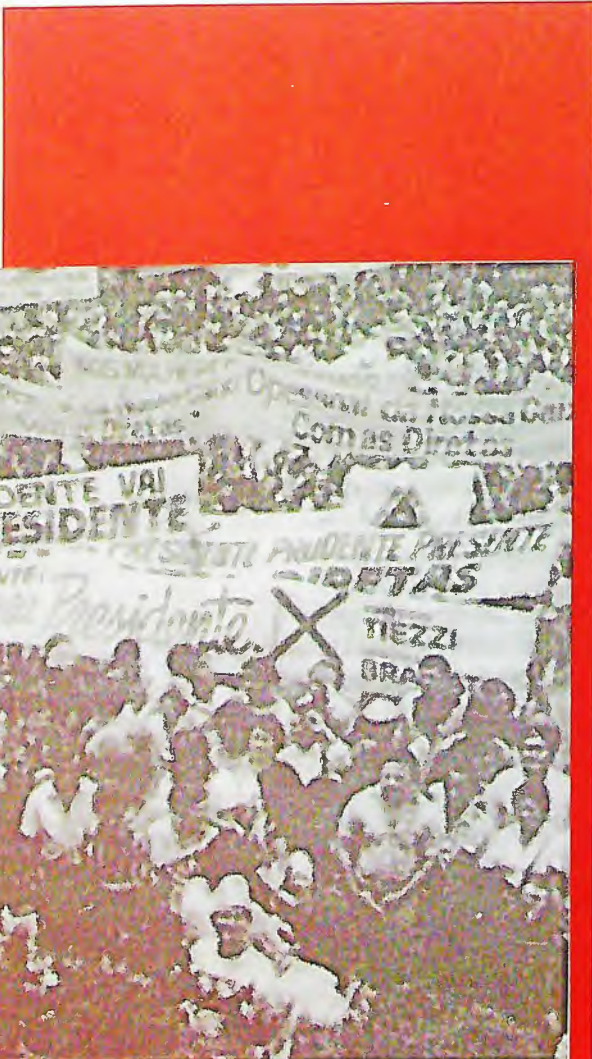
Öte yandan işçi örgütlerinin katılımı mahallelerdeki tüm emekçi kesimlerin kendi çıkarlarını algılama tarzlarını da değiştirdi. Mahalle örgütleri taleplerini sınıf terimleriyle ifade etmeye başladılar, kamu hizmetleri için mücadele bu hizmetlere ihtiyaç duyan işçilerle, gelirlere elkoyan sınıfları karşı karşıya getiriyor ve kentsel sosyal hareketler, otoriter devletle karşı karşıya kaldıkları oranda tamamen sınıf merkezli bir karakter kazanıyorlardı.

Ücretler ve kent hizmetlerine ilişkin talepler iki ayrı mücadele kanalı oluştururken, yeni sendikacılık ekonomik ve politik mücadeleyi birbirinden ayırmaz iki mücadele alanı olarak tanımlıyordu. Gerçekte Brezilya'daki emek rejimi altında işçiler için politik ve ekonomik talepleri birbirinden ayırmak da olanaksızdı. Toplu sözleşme özgürlüğü ve sendikacılığın bulunmadığı koşullarda tek bir işyerinin sorunları etrafında odaklanan mücadeleler bile politik bir içerik taşıyor; emekçi militanlığı devletin ücretler ve sınıfsal faaliyetler üzerindeki denetimini ortadan kaldırarak, politik düzene yönelik doğrudan bir tehdit anlamına geliyordu. Yeni işçi hareketinin, devlet tarafından belirlenen sınırlara çarpması ise kaçınılmazdı.

Bu çarpışma içinde fabrikalarda örgütlenen ve yaşam alanlarının desteğine dayanan sendikalar tarafından yürütülen direnişler, devlete karşı verilen mücadelenin yeni bir evresini oluşturdu. Büyük sanayi merkezlerinde işçiler tarafından işyerlerinde ve yaşam alanlarında oluşturulan militan örgütlenmeler geliştikçe, toplumsal muhalefetin bütünü kendisini önemli ölçüde işçi sınıfının talepleriyle ekleme çabasına girişti. Talepleri biçimsel politik değişimlerin ötesine geçen emekçi hareketi, düzenin çizdiği politika yapma sınırlarını parçalamakla kalmıyor, politik zeminin kendisinin sınıfsal kutuplaşma ekseninde yeniden tanımlanmasında öncü bir konum elde ediyordu.

Toplumsal hareket sendikacılığı Brezilya'da işçilerin öz deneyimlerinden, sanayileşen kentlerin değişen coğrafyalarına, işçi sınıfının değişen cinsiyet bileşiminden işsizlik ve yoksullaşmaya dek uzanan bir dizi unsurun belirlediği bir ortamda doğdu. Sendikaların, kendi üyelerinin emek pazarı içindeki ayrıcalıklı konumunu savunmak yerine bir bütün olarak emekçilerin çıkarları uğruna mücadeleyi yükseltmeleriyle birlikte, mahalle hareketlerinin talepleriyle birleşerek hem işverenlere hem de devlete karşı verilen mücadelenin öncüsü haline geldi. Ve ülkedeki demokrasi mücadelesinin yeni ve belirleyici bir kutbu haline geldiği süreçte kendisini işçilerin sosyal ve politik haklarını fethetmeye çalışan bir sınıf örgütü olarak tanımladı.

The New International Labour Studies, R. Munck Manufacturing Militance, Workers' Movement in Brazil and South Africa, 1970-85. Gay W. Siedman

Tunceli, Bosna, Tren, Salam, Bıyıklar, TOBB ve Barış ve Demokrasi...

Türkiye'nin gündemi son aylarda ardarda gelen ilginç gelişmelerle belirleniyor. Ahmet Çörekçi, Kürtlere verilmesi öngörülen bazı kültürel hak önerileri için "salam politikası" dedi. Kültürel haklar salamın ilk dilimiydi, son dilimi ise bağımsız bir Kürt devletiydi. Daha sonra Çörekçi Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na getirildi.

Ardından dikkatler Tunceli'ye çevrildi. İkinci bir "tehcir" boyutuna varan zorunlu göçü yürüten Özel Tim Temmuz ayında, kent merkezinde "komünistlere ölüm" nidasıyla valiyi de hedef alan saldırılara yöneldi. Bakanlar Tunceli'ye giremedi. Bölgeye ancak "gerçek devlet" girebildi; Emniyet Genel Müdürü gitti ve Özel Tim "cezalandırıldı"; bıyıkları kesildi.

Ardından TOBB'un "Kürt Raporu" yayınlandı. Çiller, CIA kaynaklı denilen raporu önce savunur gibi yaptı, sonra lafı çevirdi. Raporla yeni bir teoriyi gündeme getirdi: Tren teorisi. Buna göre Kürtler PKK politikalarını çoğunlukla destekliyordu, ancak PKK trenine binenlerin kimi kültürel haklar, kimi de federasyon istasyonunda inmek istiyordu. Çok az bir kesim son durağa (bağımsız Kürt devleti) kadar gitmeyi istiyordu. Kimi kültürel hakların verilmesi, PKK'yi önemli ölçüde etkisizleştirecekti. Amerikancı çözüm tezlerinin güçlendiği bir konjonktürde gündeme gelen bu rapor aleyhinde çeşitli siyasal partiler dışında, hiçbir devlet görevlisi konuşmadı. Emniyetin ve Genelkurmayın alternatif raporlar hazırladığı söylentileri ise resmi ağızlardan yalanlandı.

Bunları alt alta koyduğumuzda görülen şu: Devlet nezdinde Amerikancı çözümün güçlenmesiyle, kirli savaş kadrolarının devletin tepesine yerleşmesi ve İstiklal caddesinde patlatılan bombalar örneğinde görüldüğü gibi) Barış ve Demokrasi güçlerine karşı terörist eylemlerin yaygınlaşması aynı süreçte gerçekleşiyor. Kısacası Amerikancı çözüm "Barışçı Çözüm" değil. Devletin tepesini kirli savaş kurmaylarına, kadrosunu resmi-faşist silahlı çetelere yükleyen "çözüm" barışçı olamaz.

Yeni Dünya Düzeni'nin "Barış ve Demokrasi"sinde sermayeden halka yer kalmıyor. Sermaye güvencede olduğunda "barış", özgür olduğunda da "demokrasi" sorunu çözülmüş oluyor. Sermayenin "barış" kirli savaşla "demokrasi" şovenizm ve devlet terörü ile kuruluyor.

Barış ve Demokrasi davasının bir tarafında emekçi yoksul halk, öbür tarafında egemen sınıflar bulunuyor. Barış ve Demokrasi talebi gerçek içeriğini Fıratın doğu yakasında ve batı yakasında emekçilerinin ekmek ve özgürlük kavgasında buluyor.

"Bosna'ya giden yol, Tunceli'den geçiyor". Ve hem Bosna'ya ve hem de Tunceliye giden yol emekçilerin ekmek, ve özgürlük kavgasından geçiyor. Buraya uğramadan barış ve özgürlük için verilecek "mücadele", çöp tenekelerine koyulan bombaların gürültüsü içinde yitip gitmeye mahkum...

Sınıf Hareketinde YÖN

Aylık Dergi

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü: Tufan Sertlek

Yayın Kurulu: İsmet AKTAŞ, Şenol ALTUNSOY, İlnur BİROL, Alparslan ERTÜRK, Ali ÇERKEZOĞLU, Doğan HALİS, Mehmet TOK, Çetin UYGUR

Adres: İstiklal Cad. Mis Sk. 20/8 Beyoğlu, İst. **Tel:** 0-212-293 51 62

Abone: Altı aylık 300 bin TL. Yıllık 600 bin TL. Yurtdışı yıllık 100 DM.

Banka Hesap No: Tufan SERTLEK. TC Ziraat Bankası Çemberlitaş Şb. 0 924 0003 0003 9608 562

Basıldığı Yer: Egemen Matbaacılık Yay. Tic. Ltd. Şti Tel: 629 07 10